

Erhvervsministeriet
Information / Bibliotek

Fraskiltes pensionsret

Fraskiltes pensionsret
Betænkning nr. 1293
Udstedt af Erhvervsministeriet, juni 1995
Design: Iben Kofod, Gang Art
Trykt hos J. H. Schultz Grafisk A/S
Oplag 1.500 ex
ISBN: 87-601-4912-4

Indholdsfortegnelse

	Side
Kapitel 1	Indledning 11
1.1.	Udvalgets Kommissorium 11
1.2.	Udvalgets sammensætning 13
1.3.	Tidligere reformovervejelser 15
1.4.	Resumé 18
1.4.1.	Gældende ret i Danmark og Nor- den 19
1.4.2.	Hvorledes virker 1941-loven i dag 20
1.4.3.	De principielle hensyn 20
1.4.4.	Behov for lovgivning og dennes indhold 21
1.5.	Yderligere overvejelser 23
Kapitel 2	Lovgivningen om bevarelse af ægtefælle- pension efter en separation eller skilsmis- se 25
2.1.	Indledning 25
2.2.	Enkepensionlovens udvikling 25
2.2.1.	1941-loven 26
2.2.2.	1951-loven 27
2.2.3.	1969-loven 28
2.2.4.	1990-loven 29
2.3.	Gældende ret 29
2.3.1.	Enkepensionslovens anvendelses- område 29
2.3.2.	Udtræden/tilbagekøb af pensions- ordninger 32
2.3.3.	Pensionsordninger, der ikke er omfattet af enkepensionsloven 36
2.4.	EU-rettens regler 38
Kapitel 3	Ægtefællepensionens behandling på skifte: Sammenhængen med retsvirkningslovens § 15, stk. 2 39
3.1.	Lovgrundlag og forarbejder 39

3.2.	Er der pensionsordninger, der som udgangspunkt ikke indgår i ligedelingen?	41
3.3.	Kompenseres den ikke-pensionsberettigede ægtefælle for en "manglende" ligedeling?	44
3.3.1.	Generelt om kompensationsmuligheder	44
3.3.2.	Konklusion vedrørende retsvirningslovens § 23, stk. 2	49
3.4.	Ændringer siden 1925-loven af betydning for vurderingen af pensionsrettigheders stilling på skifte	51
3.5.	Hvad er karakteristisk for de pensionsordninger, der i dag antages at kunne udtages forlods?	53
3.6.	Situationer, hvor den ene ægtefælle har en pensionsordning, der udtages forlods, og den anden har en pensionsordning, som principielt indgår i delingen	55
3.7.	Indsættelse af begunstigede i kapital- eller ratepensionsordninger.	57
Kapitel 4	ATP-ordningen	59
4.1.	Om ATP-ordningen generelt	59
4.2.	De tidligere ægtefællepensionsordninger	60
4.3.	Den nugældende ægtefælleordning	61
4.4.	Anvendelse af enkepensionsloven på ATP-lovens ægtefælleydelser	63
Kapitel 5	Fremmed ret	65
5.1.	Norge	65
5.2.	Sverige	66
5.3.	Finland	69
Kapitel 6	Hvorledes virker enkepensionsloven i dag?	73
6.1.	Indledning	73
6.2.	Enkepensionsretten som led i ansættelsesvilkår	74
6.3.	Ægteskabet skal være opløst ved skilsmisse og have bestået i mindst 5 år	74

6.4.	Der skal på skilsmissetidspunktet påhvile manden bidragspligt	75
6.5.	Adgangen for parterne til at indgå særaftaler	76
6.6.	Sociale ydelser	78
6.6.1.	Folkepension	78
6.6.2.	Førtidspension	79
6.6.3.	Kontanthjælp	80
6.6.4.	Sygedagpenge	80
6.6.5.	Ydelser til børn	80
Kapitel 7	Oversigt over pensionsordninger (herunder betingelserne for udbetaling)	81
7.1.	Indledning	81
7.2.	Pengeinstitutordningerne	82
7.3.	De forsikringsmæssigt opbyggede ordninger og tjenestemandspensionerne	82
7.4.	PKA (Pensionskassernes Administration)	87
7.4.1.	Obligatorisk ægtefællepension og ugifteydelse	88
7.4.2.	Fravalg af halvdelen af ægtefællepensionen ved 54 år	88
7.4.3.	10-årig ægtefællepension	89
7.4.4.	Notering af bidragspligt	89
Kapitel 8	De principielle hensyn bag en eventuel lovgivning om ægtefællepensioners behandling ved skilsmisse	91
8.1.	Hvorfor skal 1941-lovens behov nyvurderes?	91
8.2.	Systematik for det følgende	94
8.3.	Pensioners formål (generelt)	94
8.4.	Ægtefællepensioners formål	97
8.5.	Formål med bevarelse af ægtefælledækning for fraskilte	101
Kapitel 9	Skal ægtefællepensionsretten for fraskilte lovreguleres?	107
9.1.	Udvalgets udgangspunkt	107
9.2.	De skifteretlige konsekvenser af en ophævelse af enkepensionsloven	108

9.3.	Fordele og ulemper ved opretholdelse af ægtefællepensionsretten ved separation og skilsmisse gennem lovregulering	108
Kapitel 10	Lovkonflikter.	115
10.1.	Problemets karakter.	115
10.2.	Lovvalgsproblemets kvalifikation.	115
10.3.	Løsninger.	117
Kapitel 11	Hvad skal behandles i en ny lov?	119
11.1.	Nødvendige ændringer ved ophævelse af loven	119
11.2.	Nødvendige ændringer ved opretholdelse af en lov om bevarelse af ret til ægtefællepension for fraskilte	120
11.3.	Ønskelige ændringer ved opretholdelse af en lov om bevarelse af ret til ægtefællepension for fraskilte	120
11.3.1.	Kriterier for bevarelse af retten til pension for fraskilte.	121
11.3.2.	Skæringstidspunktet for bevarelse af retten til ægtefællepension	125
11.3.3.	Fravigelse ved aftale.	126
11.3.4.	Udtræden og pensionsoverførsler.	129
11.3.5.	Supplerende engangsydelser.	132
11.3.6.	Individuel overlevelseshærente.	135
11.3.7.	Deling af ægtefællepension.	136
11.3.8.	Kapitaliseret ægtefællepension og ATP.	137
11.3.9.	Pensionsordninger opretholdt uden forbindelse med et ansættelsesforhold.	138
11.3.10.	Særeje.	139
Bilag 1	Tillægskommissorium af 14. december 1989.	141
Bilag 2	Den gældende enkepensionslov (1941-loven).	143

Bilag 3	Redegørelse om enkepensionsloven udarbejdet af lektor Irene Nørgaard, Aarhus Universitet	147
1.	Indledning	147
1.1.	Enkepensionernes placering blandt pensionsordningerne	147
1.2.	Forsørgelseshensyn eller afsavnshensyn	149
1.3.	En introduktion af interesseafvejningerne	152
1.4.	1941-lovens fremtidige betydning	154
2.	Hvilke pensionsordninger omfattes af 1941-loven om bevarelse af enkepension ved separation og skilsmisse	156
2.1.	Kun kvinders ret til ægtefællepension	156
2.2.	Enkepensionsretten skal være led i ansættelsesvilkår	157
2.3.	Kollektive og individuelle enkepensionsrettigheder	158
2.4.	Ordninger, der ikke er omfattet af 1941-loven	159
3.	Enkepensionsrettigheder omfattet af 1941 -loven berøres ikke af separation	161
4.	Betingelserne for at bevare ret til enkepension efter en kollektiv enkepensionsordning omfattet af 1941-loven	163
4.1.	Ægteskabet skal have bestået i mindst 5 år	163
• 4.2.	Der skal efter skilsmissen påhvile manden bidragspligt	164
4.2.1.	Enkepensionsretten er betinget af ret til bidrag	164
4.2.2.	Der er ingen sammenhæng mellem bidragets størrelse og enkepensionen eller dennes størrelse	166
4.2.3.	Det er bidragspligtsperioden på skilsmissetidspunktet, der som udgangspunkt er afgørende for enkepensionsretten	168

4.2.4.	Bidragspligtsaftaler med det ene formål at sikre enkepensionens bevarelse.169
4.2.5.	Bidragspligtsbetingelsen og ligestillingsbetragtninger.170
4.3.	Pensionsordninger, der er særeje.171
4.4.	Det er ikke en betingelse for at bevare ret til enkepension efter en skilsmisse, at hustruen er tillagt ret til enkepension ved skilsmissen. Afkald på enkepensionsret ved skilsmissen.171
5.	Ændringer i enkepensionsretten på grund af senere indtrufne omstændigheder.172
5.1.	En af ægtefællernes død.172
5.2.	En af ægtefællernes indgåelse af nyt ægteskab.173
5.3.	Afkald på bidragsret eller enkepensionsret givet efter skilsmissen - samt ændringer i bidragsret eller enkepensionsret efter skilsmissen.173
5.4.	Mandens udtræden af pensionsordningen uden pension.174
5.5.	Mandens overgang fra én pensionsordning til en anden efter skilsmissen.176
6.	Delingsregler, når der er flere enkepensionsberettigede.177
6.1.	Deling af selve enkepensionen.177
6.2.	Deling af udtrædelsesgodtgørelse eller tilbagekøbsværdi.180
7.	Den pensionsudredende myndigheds eller institutions betaling med frigørende virkning.180
	Betænkninger og litteratur.181
Bilag 4	Europa-Parlamentets beslutning om deling af pensionsrettigheder.183
Bilag 5	Spørgeskemaer til kapitel 7.187

Bilag 6	Uddrag fra "Redegørelse fra Arbejdsmarkedspensionsudvalget", Arbejdsministeriet, december 1988.	195
Bilag 7	Lovskitse - Bestemmelser om bevarelse af ægtefællepensionsret ved separation og skilsmisse.	197

Kapitel 1

Indledning

1.1. Udvalgets Kommissorium

Udvalget blev nedsat af industriministeren med kommissorium af 9. februar 1989 om lovgivning om pensionsoverførsler.

I et tillægskommissorium af 14. december 1989 blev udvalget endvidere pålagt at overveje, om der fortsat er behov for en lovgivning til bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse og i givet fald udarbejde udkast til sådanne lovændringer, som udvalgets overvejelser måtte give anledning til.

Ved udvalgets overvejelser af, om der fortsat er behov for en lovgivning til bevarelse af enkepensionsretten ved separation og skilsmisse, skulle udvalget tage følgende forhold i betragtning:

- a. at udbredelsen af ægtefællepensioner bliver stadig mindre som følge af et faldende behov for forsørgelse ægtefællerne imellem,
- b. om man skal regulere bevarelse af ægtefællepensionsrettigheder ved skilsmisse, når man ikke med generel lovregulering kræver ægtefællepension ved forsikringsmæssige pensionsordninger,
- c. at "skifteretlige" hensyn til, at ægtefællen under ægteskabet har bidraget til pensionen ikke holder, hvor der er tale om obligatorisk arbejdsmarkedspensionsordninger, som den anden ægtefælle som ansat ikke kan fravælge,
- d. at en situation uden lovregulering på området betyder, at den enkelte pensionsordning kan bestemme, om der skal være adgang til bevarelse af pensionsret ved skilsmisse, hvilke betingelser, der skal opfyldes, samt regler for deling

af en ægtefællepension mellem fraskilt ægtefælle og den efterlevende ægtefælle,

Hvis pensionsordningerne fastsætter forskellige bestemmelser om betingelser og deling af ægtefællepensionsrettigheder, kan der opstå problemer om overførsel af pensionsrettigheder mellem ordningerne,

- e. at det uden generel lovgivning vil være overladt til statsamterne, som normalt bevilliger skilsmisser at afklare, hvilke regler der gælder i den konkrete pensionsordning, samt om ægtefællerne ønsker, at pensionsrettighederne skal bevares af den fraskilte ægtefælle, hvis der er mulighed herfor,
- f. at ægtefællerne ved skilsmisse kan aftale, at kapital- og ratepensionsordninger holdes helt eller delvis uden for lighedelingen på ægtefælleskifte,
- g. på tjenstemandsområdet kan retstillingen for pensionsrettigheder ved skilsmisse fastlægges som bestemmelse i tjenstemandspensionsloven, hvis anden lovgivning ophæves.

Tilsvarende lovgivning skulle overvejes omkring ATP-loven.

Denne betænkning vedrører tillægskommissoriet.

Udvalgets øvrige opgaver er afsluttet med afgivelse af delbetænkningerne "Pensionsmæssig ligebehandling af mænd og kvinder", Betænkning nr. 1228, Industriministeriet, oktober 1990, og "Pensionsoverførsler", Betænkning nr. 1245, Industriministeriet, februar 1993.

I februar 1993 påbegyndte udvalget drøftelsen af ægtefællepension. Udvalget har herom holdt 29 møder og har afsluttet drøftelserne om tillægskommissoriet den 24. april 1995 med afgivelse af nærværende betænkning.

1.2. Udvalgets sammensætning

Udvalget har ved udarbejdelsen af denne betænkning haft følgende sammensætning:

Afdelingschef C. Boye Jacobsen, Erhvervsministeriet - fra 1. oktober 1994
 direktør for Apotekassistenternes Pensionskasse (formand),
 Sekretariatschef L. O. Bogstad, Amtsrådsforeningen,
 Kontorchef Lene Larsen, Finansministeriet,

Fuldmægtig Karen Vibeke Muller, Arbejdsministeriet,
 Underdirektør Carsten Andersen, Finansrådet, indtil 10. juli 1990
 Danmarks Sparekasseforening (udtrådt af udvalget den 27. april 1994),

Direktør Jette Nielsen, for Foreningen af Firmapensionskasser (indtrådt i udvalget den 17. august 1990),

Fuldmægtig Claus Blendstrup, Finansministeriet (indtrådt i udvalget den 4. september 1991),

Cand. jur. Evelyn Jørgensen, Landsorganisationen i Danmark (indtrådt i udvalget den 26. september 1990),

Fuldmægtig Anne Thuen, Socialministeriet (indtrådt i udvalget den 17. december 1991),

Direktør Anne Flindt, for Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (indtrådt i udvalget den 28. januar 1992 - udtrådt af udvalget den 4. oktober 1993),

Fuldmægtig Jakob Smidt, Skatteministeriet (indtrådt i udvalget den 7. september 1992),

Kontorchef Jens K. A. Dinesen, Justitsministeriet (indtrådt i udvalget den 1. februar 1993 - udtrådt af udvalget den 29. september 1994),

Lektor Irene Nørgaard, (indtrådt i udvalget den 25. februar 1993),
 Sekretariatsleder Agnete Andersen, Ligestillingsrådet (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993 - udtrådt af udvalget den 29. september 1994),

Fuldmægtig Jens Ove Dall, Kommunernes Landsforening (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Konsulent Ulrik Jørgensen, Landsorganisationen i Danmark (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Kontorchef Åse Kogsbøll, Assurandør-Societetet (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Konsulent Else Medom Madsen, Akademikernes Centralorganisation (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Fuldmægtig Sonja Martensen-Larsen, Finanstilsynet (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993 - udtrådt af udvalget den 19. december 1994),

Kontorchef Else-Marie Ohlsen, for Den Danske Aktuarforening (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Kontorchef Hanne Simonsen, Dansk Arbejdsgiverforening (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Direktør Jens Peter Tranberg, for Arbejdsmarkedspensionsrådet tidligere Pensionskasserådet (indtrådt i udvalget den 28. maj 1993),

Advokat Christian Bojsen-Møller, Advokatrådet (indtrådt i udvalget den 27. september 1993),

Underdirektør Lene Frederiksen, AMP-Samarbejdet (indtrådt i udvalget den 27. september 1993),

Underdirektør Lisbeth Steen Pedersen for Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (indtrådt i udvalget den 4. oktober 1993),

Fuldmægtig Tine Roed, Finansrådet (indtrådt i udvalget den 27. april 1994 - udtrådt af udvalget den 9. november 1994),

Kontorchef Hanne Schmidt, Justitsministeriet (indtrådt i udvalget den 29. september 1994),

Fuldmægtig Jette Renee Christensen, Finansrådet (indtrådt i udvalget den 9. november 1994),

Advokat Jytte Lindgård, Ligestillingsrådet (indtrådt i udvalget den 9. november 1994).

Kontorchef Kirsten Mandrup, Finanstilsynet (indtrådt i udvalget den 19. december 1994)

Sekretariat:

Fuldmægtig Helle Jahn, Erhvervsministeriet (indtrådt den 13. maj 1993),

Fuldmægtig Lars Rothschild, Finanstilsynet (indtrådt den 28. maj 1993).

Ved denne betænkning's afgivelse havde udvalget følgende sammensætning:

Direktør C. Boye Jacobsen, Apotekassistenternes Pensionskasse (indtil 1. oktober 1994 afdelingschef i Erhvervsministeriet) (formand),

Fuldmægtig Claus Blendstrup, Finansministeriet,

Sekretariatschef L.O. Bogstad, Amtsrådsforeningen i Danmark,

Advokat Christian Bojsen-Møller, Advokatrådet,

Fuldmægtig Jette Renee Christensen, Finansrådet,

Fuldmægtig Jens Ove Dall, Kommunernes Landsforening,

Underdirektør Lene Frederiksen, AMP-Samarbejdet,

Konsulent, cand.jur. Evelyn Jørgensen, Landsorganisationen i Danmark,
 Konsulent Ulrik Jørgensen, Landsorganisationen i Danmark,
 Kontorchef Åse Kogsbøll, Assurandør-Societetet,
 Kontorchef Lene Larsen, Finansministeriet,
 Advokat Jytte Lindgård, Ligestillingsrådet,
 Konsulent Else Medom Madsen, Akademikernes Centralorganisation,
 Kontorchef Kirsten Mandrup, Finanstilsynet,
 Fuldmægtig Karen Vibeke Muller, Arbejdsministeriet,
 Direktør Jette Nielsen, for Foreningen af Firmapensionskasser,
 Lektor, cand.jur. Irene Nørgaard,
 Kontorchef Else-Marie Ohlsen, for Den Danske Aktuarforening,
 Underdirektør Lisbeth Steen Pedersen, for Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd,
 Kontorchef Hanne Schmidt, Justitsministeriet,
 Kontorchef Hanne Simonsen, Dansk Arbejdsgiverforening,
 Fuldmægtig Jakob Smith, Skatteministeriet,
 Fuldmægtig Anne Thuen, Socialministeriet,
 Direktør Jens Peter Tranberg, Arbejdsmarkedspensionsrådet.

Sekretariat:

Fuldmægtig Helle Jahn, Erhvervsministeriet,
 Fuldmægtig Lars Rothschild, Finanstilsynet.

1.3. Tidligere reformovervejelser

Problemstillingerne i denne betænkning har tidligere være overvejet i to betænkninger.

Justitsministeriets ægteskabsudvalg afgav en betænkning i 1968¹⁾. Baggrunden var en henvendelse i februar 1962 fra Danmarks Sparekasseforening og Danske Bankers Fællesrepræsentation til Justitsministeriet, hvori man henledte opmærksomheden på behovet for en lovmæssig regulering af visse centrale, civile retlige problemer i forbindelse med den pensionsopsparing, der skete i pengeinstitutterne. Dette behov indbefattede ifølge de to organisationer bl.a. lovregler, der på rimelig måde løste spørgsmålet om deling af

¹⁾ Betænkning V (nr. 501/1968) fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg om opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed.

pensionsretten ved skifte af formuefællesskab mellem ægtefæller i levende live.

Ægteskabsudvalget vurderede bl.a., at 1941-lovens principper ikke burde søges overført til også at gælde for de pensionsordninger, der fremtrådte som kapitalforsikringer eller havde form af indskud på spærret konto i et pengeinstitut. Udvalget konkluderede, at hele pensionsområdet som sådan burde gennemgås med henblik på at bedømme muligheden for indførelse af ensartede regler for pensionsrettigheders behandling ved separation og skilsmisse. Man fandt dog, at en sådan undersøgelse af pensionsområdet faldt uden for udvalgets kommissorium.

Finansministeren nedsatte den 22. januar 1986 et embedsmandsudvalg, der skulle overveje lovgivningen om bevarelse af enkepensionsret og eventuelt stille forslag om sådanne lovændringer, som udvalgets overvejelser måtte give anledning til.

Udvalget havde følgende kommissorium:

"Ved lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse blev der på grundlag af en betænkning fra 1939 om fraskilte hustruers pensionsret bl.a. ud fra forsørgelsesmæssige synspunkter gennemført regler, der åbnede mulighed for ved skilsmisse efter mindst 5 års ægteskab at bevare en enkepensionsret, der indgik som led i en pensionsordning, knyttet til et tjenesteforhold. Tilsvarende bestemmelser blev samtidig indføjet i tjenestemandsløven.

Løven, der blev ændret på visse punkter i 1951 og 1969, er ikke siden blevet ændret, og det gælder herefter, at den fraskilte hustru er berettiget til enkepension som ovenfor nævnt, medmindre det modsatte er fastsat i skilsmisedommen eller -bevillingen.

På baggrund af at der i mange pensionsordninger, herunder tjenestemandspension og Arbejdsmarkedets Tillægspension, er indført ret til enkemandspension, samt under hensyn til den skete udvidelse af forskellige typer af pensionsordninger, herunder kapitalforsikringer og pensionsopsparingsordninger, har Finansministeriet efter drøftelse med Justitsministeriet fundet, at der bør nedsættes et udvalg med den opgave at overveje lovgivningen om bevarelse af enkepensionsret og eventuelt stille forslag om

sådanne lovændringer, som udvalgets overvejelser måtte give anledning til.

Udvalgets overvejelser bør ske i lyset af lovgivningen om ligebehandling af mænd og kvinder samt udviklingen med hensyn til pensionsordninger på det offentlige og det private arbejdsmarked, ligesom hensyn må tages til strukturen af det offentlige sociale pensionssystem.

- a. Inden for disse rammer skal udvalget overveje en revision af lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse med henblik på at indføre mulighed for bevarelse af enkemandspensionsret, således at der indføres ligestilling mellem mænd og kvinder. Ligeledes bør udvalget overveje, om det fortsat skal være en betingelse for at bevare enke(mands)pensionsret, at den anden ægtefælle ved skilsmissen er pålagt bidragspligt, jf. betænkning 4 (719/1974), s. 29 fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1969. Udvalget bør endvidere drøfte, om enkepensionsloven i alle tilfælde sikrer afdødes efterlevende ægtefælle tilstrækkeligt i forhold til den fraskilte ægtefælle.
- b. Endvidere bør udvalget tage stilling til, om den nuværende lovgivning - der især har haft tjenestemandspensionsordning for øje, men også omfatter andre pensionsordninger, der er et led i et ansættelsesforhold - må anses for hensigtsmæssig. Det bør i denne forbindelse overvejes, om og i hvilket omfang det vil være muligt og hensigtsmæssigt at udarbejde regler om enker og enkemænds bevarelse af pensionsret ved separation og skilsmisse, der kan gælde for alle pensionsordninger, herunder kapitalforsikrings- og pensionsopsparingsordninger, hvadenten de er etableret som led i et ansættelsesforhold eller ej, jf. herved bemærkningerne i betænkning V fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1957, s. 15 og s. 19.
- c. Udvalget bør også - med udgangspunkt i drøftelserne i betænkning V fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1957 - overveje, om der bør udarbejdes regler for pensionsordningers stilling på skifte såvel i tilfælde af separation og skilsmisse, som i tilfælde af den pensionsberettigedes ægtefælles død.

- d. Udvalget skal endvidere overveje, i hvilket omfang det vil være muligt og hensigtsmæssigt at lade eventuelle regler omfatte par, der lever i et fast samlivsforhold uden at være gift. Udvalget bør herved tage hensyn til arbejdet i Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1969 vedrørende papirløse samlivsforhold.

Udvalget forudsættes at bestå af repræsentanter fra Industriministeriet (Forsikringstilsynet), Ministeriet for skatter og afgifter, Ligestillingsrådet, Justitsministeriet og Finansministeriet, Løn- og Pensionsdepartementet.

Til brug for drøftelserne kan udvalget indhente forslag, kommentarer m.v. fra brancheforeninger m.fl. samt indkalde repræsentanter for sådanne til udvalgets møder.

Det forudsættes, at udvalgets medlemmer kan bidrage til udvalgets arbejde med skriftlige oplæg til drøftelse i udvalget."

Udvalget afgav "Rapport om pensionsrettighedens bevarelse ved separation og skilsmisse" i marts 1990. Det anbefales bl.a. i rapporten, at spørgsmålet om bevarelse af ægtefællepensionsret ved separation og skilsmisse fortsat bør være lovreguleret, omend visse af enkepensionslovens regler foreslås ændret.

Ingen af disse betænkninger medførte ændringer i enkepensionsloven.

1.4. Resumé

Betænkningen falder i fire dele.

I kapitel 2-5 undersøges gældende ret i Danmark og de øvrige nordiske lande.

I kapitel 6 og 7 undersøges, hvorledes 1941-loven virker i dag.

Det centrale kapitel i betænkningen er kapitel 8. Her analyseres de principielle hensyn bag en lovgivning om ægtefællepensioner.

Konsekvenserne af de principielle overvejelser indeholdes i kapitlerne 9-11.1 kapitel 9 drøftes behovet for en lovregulering. Hertil knytter sig kapitel 10 om lovvalgsproblemer. En drøftelse af de

nødvendige eller ønskelige lovgivningsmæssige tiltag findes i kapitel 11 og en lovskitse i bilag 7.

1.4.1. Gældende ret i Danmark og Norden

Kapitel 2 giver sammen med kapitel 8.1. en oversigt over 1941-lovens tilblivelse, senere ændringer samt loven, som den er i dag. Navnlig behandles enkepensionsrettens sammenhæng med bidragsinstituttet. I tilknytning hertil beskriver udvalget den fraskiltes retsstilling ved den forsikredes udtræden eller tilbagekøb af pensionsordningen, samt ved den forsikredes overgang til en anden pensionsordning.

Dernæst omtales de ordninger, der falder **uden for 1941-loven's område**. De vigtigste er ordninger, der begunstiger mænd, ordninger der slet ikke har ægtefælledækning, samt pensionsordninger i form af kapital- eller rateordninger.

Om en pensionsordning er omfattet af 1941-loven har også relation til de generelle spørgsmål om pensionsrettigheders eventuelle lighedeling på ægtefælleskifte, jf. retsvirkningslovens §§ 15 og 16. Retsvirkningslovens §§ 15 og 16 er ikke omfattet af udvalgets kommissorium, men en grundig beskrivelse er en nødvendig baggrund for udvalgets overvejelser. Kapitel 3 beskriver derfor disse bestemmelsers oprindelse og den forskel, der efter retspraksis er mellem de løbende livsvarige ordninger og andre ordninger. De løbende livsvarige ydelser undtages efter **retsvirkningslovens § 15, stk. 2**, fra lighedeling på skifte, mens kapital- og rateordninger inddrages under lighedelingen, **uanset at** deres formål er det samme. Udvalget konstaterer også, at produktudviklingen på pensionsområdet, komplicerer billedet.

Der er efter retsvirkningslovens § 23 visse beskedne muligheder for ved bodelingen at kompensere for manglende lighedeling af pensionsordninger. Bestemmelsen er dog næppe anvendelig ved sædvanlige arbejdsmarkedspensioner.

Som krævet i kommissoriet gennemgås i kapitel 4 reglerne for ATP. De illustrerer, hvorledes en stor ordning løser disse problemer og har anvendt skiftende løsninger over tid.

I kapitel 5 beskrives lovgivningen i de øvrige **nordiske lande**. Disse regler er komplicerede og komplekse. Løsningerne er ikke entydige i forhold til de overordnede principper om forsørgelse og ligestilling i den familieretlige lovgivning eller i forhold til den sociale pensionslovgivning.

1.4.2. Hvorledes virker 1941-loven i dag

1941-loven er præget af et **familiebillede** med en hjemmearbejdende hustru, en pengeindtjenende mand og længerevarende ægteskaber. I kapitel 6 og 7 undersøges, hvordan 1941-loven virker i dag. Siden 1941 er der sket væsentlige ændringer i kvindernes erhvervsfrekvens og dermed egenpension. Også en stigende skilsmissefrekvens og den betydelige udbredelse af arbejdsmarkedspensionsordninger har ændret billedet. Betingelsen om, at der skal påhvile manden **bidragspligt** for at hustruen kan bevare ret til ægtefællepension efter skilsmissen, vil i dag sjældnere være opfyldt. Der foreligger dog ikke et talmateriale, der kan belyse emnet nærmere.

I tilknytning hertil behandler udvalget de offentlige og private pensionsordninger. For de **socialle ydelser**, der er blevet væsentligt udbygget i forhold til 1941, er samspillet med enke/ægtefællepensionsydelser af væsentlig betydning.

Kapitel 7 giver en række statistiske oplysninger om **arbejds-markedspensionerne**. Det har vist sig vanskeligt at fremskaffe tal, der har særlig relation til spørgsmålet om fraskiltes ægtefællepension.

1.4.3. De principielle hensyn

I det centrale kapitel 8 drøftes, hvad der kan være de principielle hensyn bag pensionsordningerne og en lovgivning om bevarelse af ægtefællepension. Hensynene analyseres særskilt for hver af de **tre pensionskategorier**: egenpension, ægtefællepension og pension til fraskilte ægtefæller.

For hver af de tre kategorier af pension undersøges, hvad **de implicerede** kan have af interesser. Det drejer sig om medarbejdere, de efterlevende og de fraskilte ægtefæller, arbejdsgivere, pensionsinstitutter, arbejdsmarkedets organisationer og det offentlige.

For **egenpensionen** kan udvalget opstille den klare konklusion, "at egenpensionsydelse helt overvejende skal ses som en erstatning for bortfald af lønindtægt og dermed har et klart forsørgelsesmæssigt sigte".

For **ægtefællepensionen** må udvalget konkludere, "at der ikke er en entydig holdning til ægtefælledækning i pensionsordninger. Dels kan der være forskellige behov for ægtefælledækning (den efterlevende ægtefælle har egen indtægt og egen pension) dels kan visse pensionsordninger helt eller delvis udelukke ægtefællepension for at styrke egenpensionsordningen. Det kan dog konstateres, at i det omfang, der kan udledes en tendens, går den i retning af en nedprioritering af ægtefælledækningen og dermed en styrkelse af egenpensionen".

Om **ægtefællepension til fraskilte** konkluderes, "at opretholdelsen af retten ... bæres af forskelligartede interesser hos de involverede. Disse interesser kan ændres på grund af samfundsudviklingen og kan variere på grund af den enkelte sags forhold, hvilket gør det vanskeligt at opstille enkle regler for fraskiltets ret til bevarelse af ægtefælledækning. Det centrale er dog afvejningen af hensynet til den fraskilte ægtefælle og en eventuel ny ægtefælle".

1.4.4. Behov for lovgivning og dennes indhold

I kapitel 9 drøfter udvalget spørgsmålet om **behovet for en særskilt lovregulering** af ægtefællepension til fraskilte.

Udvalget er delt på spørgsmålet, hvilket bl.a. hænger sammen med kommissoriets begrænsninger, jf. kapitel 1.5.

Udvalget konstaterer til indledning, at skifteretligt er en sådan lovgivning næppe afgørende.

Et **flertal** af udvalgets medlemmer mener, at der fortsat er behov for en lovgivning, men med forskellige begrundelser.

Et **1. mindretal** af udvalgets medlemmer finder, at en særskilt lovgivning stadig er nødvendig. Dels er der stadig et beskyttelsesbehov at varetage over for den fraskilte, selv om det kvantitativt er mindre end i 1941, dels skaber lovgivning en klarhed, der er behov for i

praksis, og som ikke kan skabes ad anden vej. Dette mindretal går ind for lovskitsen i bilag 7.

Et **2. mindretal** er enig i, at lovregulering stadig er påkrævet. En revision af 1941-loven burde dog indgå som en del af en samlet civilretlig lovgivning omfattende alle pensionsordninger. Tidligere erfaringer omkring ønsket om en samlet lovgivning tilsiger dog alligevel en særskilt revision af 1941-loven nu. Dette mindretal går derfor også ind for lovskitsen i bilag 7.

Et **3. mindretal** er enig i, at der fortsat er behov for lovregulering på området. En større revision af 1941-loven bør indgå i en samlet civilretlig lovgivning omfattende alle pensionsordninger. Ændringer i den eksisterende 1941-lov bør begrænse sig til helt nødvendige ændringer, der er begrundet i ligestilling mellem kønnene, eller som udviklingen har vist et påtrængende behov for.

Et **4. mindretal** finder ikke behov for fortsat lovregulering af retten til ægtefællepension til fraskilte i arbejdsmarkedspensionsordningerne. I arbejdsmarkedspensionsordningerne reguleres retten til ægtefællepension til fraskilte af den enkelte pensionsordnings regler.

Såfremt man ønsker at **afskaffe en særskilt lovgivning**, kræver det overgangsregler.

Såfremt man ønsker at **bibeholde en særskilt lovgivning**, skal loven af principielle ligestillingsgrunde og af hensyn til Danmarks internationale forpligtelser behandle mænd og kvinder ens. Der bør tages stilling til flere tekniske spørgsmål end i dag, f.eks, ved udtræden og overførsler af pensionsordninger.

Et væsentligt spørgsmål for udvalget har været i rimelig grad at sikre, at ægtefællepension til fraskilte **opfylder et reelt forsørgelsesbehov, og at begge parter under ægteskabet med rimelighed kan siges af have indrettet sig** på en pensionsdækning også til den efterlevende, før det kan komme på tale, at den fraskilte kan bevare ret til ægtefællepension.

Udvalget tager i kapitel 11.3. udgangspunkt i de kriterier, der i dag gælder for bevarelse af retten til ægtefællepension og vurderer behovet for eventuelle ændringer eller tilpasninger af disse især set

i lyset af samfundsudviklingen siden 1941-lovens ikrafttræden. Udvalget ønsker at opretholde et krav om bidragsret, som ægtefællepensionen bliver et surrogat for. Betingelsen om, at ægteskabet inden separation eller skilsmisse skal have været mindst 10 år er et resultat af dels indrettelsessynspunktet, dels hensynet til en eventuel ny ægtefælle og dels det, at rettigheder over den anden ægtefælles pensionsordning er en meget væsentlig retsfølge. Hvis bidragsretten og bidragets størrelse er aftalt, kræves for bevarelse af ret til ægtefællepension et aftalt bidrag, der mindst svarer til normalbidraget for børn (p.t. 703 kr. pr. måned).

Herudover drøftes i kapitel 11 en række spørgsmål som har relation til ægtefællepensionsretten og som i dag ikke er reguleret i 1941-loven eller om hvilke retstilstanden er uklar. Disse spørgsmål omfatter bl.a. adgangen til at fravige loven ved aftale, udtræden og tilbagekøb af pensionsordninger, supplerende engangsydelser, overlevelserente, deling af ægtefællepension, kapitaliseret ægtefællepension og pensionsordninger opretholdt uden forbindelse med et ansættelsesforhold.

Udvalget finder derimod ikke anledning til en særskilt regulering af lovkonfliktsspørgsmål, jf. kapitel 10.

1.5. Yderligere overvejelser

Spørgsmålet om bevarelse af ægtefællepensionsrettigheder ved en separation eller skilsmisse er et delemne under det meget omfattende og stadig voksende problem vedrørende pensionsrettigheders behandling ved separation og skilsmisse.

Det formuemæssige opgør mellem ægtefællerne, som finder sted på grundlag af deres formuer pr. separations-/skilsmissetidspunktet, sker - bortset fra særejmidler - på skiftet med udgangspunkt i ligestillingsreglen i lov om ægteskabets retsvirkninger (retsvirkningslovens) § 16.

Hvis en ægtefælle har egenpensionsrettigheder i form af livsbetingede periodiske ydelse fra pensionsalderens indtræden, antages det, at rettighederne udtages forlods (altså uden deling) af fællesboet ved skifte i ægtefællernes levende live i kraft af reglen i retsvirkningslovens § 15, stk. 2, om personlige og uoverdragelige rettigheder.

heder²⁾. Hvis derimod egenpensionsrettighederne har form af kapital- eller rateordninger, indgår de i ligedelingen.

Udvalget har drøftet denne forskelsbehandling. Det falder imidlertid uden for udvalgets kommissorium at foreslå ændringer i lovgivningen om ægteskabets retsvirkninger eller foreslå særskilt lovregulering af alle pensionsrettigheders behandling ved separation eller skilsmisse, jf. nærmere i kapitel 9.3.

²⁾ Retsvirkningslovens § 15, stk. 2, lyder således: "På rettigheder, som er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, får reglerne om formuefællesskab dog kun anvendelse i den udstrækning, hvori det er foreneligt med de for disse rettigheder særlig gældende regler."

Kapitel 2

Lovgivningen om bevarelse af ægtefællepension efter en separation eller skilsmisse

2.1. Indledning

Spørgsmålet om bevarelse af ægtefællepensionsrettigheder ved en separation eller skilsmisse er et delemne under det meget omfattende og stadig voksende problem vedrørende pensionsrettigheders behandling ved separation og skilsmisse, jf. kapitel 1.3. om tidligere reformovervejelser.

Ægtefællepensionsrettigheder knytter sig typisk til en hovedpensionsordning, der har form af en ret til en livsvarig periodisk ydelse fra pensionsalderens indtræden.

Er en enkepensionsordning - en **kvindes** ret til pension efter sin afdøde **mand** - omfattet af lov nr. 102 af 14. marts 1941 (enkepensionsloven - i det følgende normalt benævnt 1941-loven), antages det ved et skifte i forbindelse med separation eller skilsmisse, at der hermed som et meget sikkert udgangspunkt er gjort op med hustruens rettigheder. Hustruens interesser varetages gennem **muligheden** for at bevare ret til enkepension, hvad enten hustruen i den konkrete situation bevarer retten eller ej. Der opstår følgelig ikke spørgsmål om deling af mandens ret til sin pension i form af livsbetingede, periodiske ydelser fra pensionsalderens indtræden, jf. kapitel 3.

Uden for 1941-lovens område er pensionsbilledet mere broget, jf. kapitel 2.3.3.

2.2. Enkepensionlovens udvikling

Formaliseret enkepension indførtes i dansk lovgivning med pensionsloven af 1. januar 1851.

Hermed sikredes enker efter embedsmænd ret til pension ved deres ægtefællers død. Loven fandt dog kun anvendelse på bestående ægteskaber. Pension til "enker" efter mænd i opløste ægteskaber indførtes først i forbindelse med 1941-loven.

2.2.1. 1941-loven

Finansministeren nedsatte i 1938 et udvalg, der afgav betænkning om fraskilte **hustruers** pensionsret, betænkning af 24. november 1939. På baggrund af betænkningen gennemførtes lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse (**enkepensionsloven**).

Loven omfattede tjenestemænd og andre, der som led i deres tjenesteforhold havde en enkepensionsordning. Loven fastslog, at hvis enkepensionen var sikret ved individuel overlevelserente, skulle det ved skilsmissen afgøres, om forsikringen skulle overgå til den fraskilte hustru.

Lovens hovedindhold vedrørte imidlertid *kollektive* enkepensionsordninger, dvs. pensionsordninger, hvis bidrag var uafhængige af, om manden var gift eller ugift. I forbindelse med skilsmissen skulle det afgøres, om en fraskilt kvinde skulle bevare retten til enkepension. Der var dengang som nu kun adgang til at bevare retten hvis:

1. Ægteskabet havde bestået i mindst 5 år.
2. Hustruen var tillagt underholdsbidrag.

Loven indeholdt imidlertid også andre begrænsninger:

1. Pensionen kunne ikke udgøre et større beløb end det beløb, der tillagdes i underholdsbidrag.
2. Hvis manden havde indgået nyt ægteskab, og den nye hustru også var pensionsberettiget, blev pensionen delt mellem de pensionsberettigede i forhold til det antal påbegyndte år, hvor hver af de pensionsberettigede havde været gift med manden, dog således, at den enkeltes andel mindst skulle udgøre $\frac{1}{3}$ af enkepensionen, og at den fraskilte hustrus andel ikke oversteg underholdsbidraget.

3. Hvis en mand efterlod sig flere end to berettigede, dvs. hvis der var flere fraskilte hustruer, blev pensionen ligedelt mellem de berettigede. Hvis en fraskilt hustru herefter opnåede et højere beløb end det beløb, der var tillagt hende i underholdsbidrag, ville overskuddet tilgå den af de berettigede, hvis ægteskab var længstvarende.
4. Pensionsretten bortfaldt ved indgåelse af nyt ægteskab.
5. Hvis der efter mandens død skete bortfald af pensionsret for en medberettiget enke eller fraskilt hustru, fortsatte den (de) tilbageværende berettigedes forhold uændret.
6. Manglende anmeldelse til pensionsinstituttet m.v. af en pensionsret i henhold til loven medførte, at instituttet kunne udbetale med frigørende virkning til enken.

2.2.2. 1951-loven

1941-loven indeholdt en bestemmelse om revision, og på den baggrund nedsatte finansministeren den 14. april 1950 et udvalg.

Udvalget afgav den 30. december 1950 en betænkning. På baggrund af de indvundne erfaringer med 1941-loven foreslog udvalget enkelte lovændringer. Disse gennemførtes ved lov nr. 268 af 14. juni 1951.

Udvalget var enig om, at hovedlinierne i loven skulle bevares. Ægteskabet skulle have en varighed på mindst 5 år, og der skulle være en underholdsbidragsret for hustruen, men udvalget fandt behov for ændringer under hensyn til samfundsudviklingen.

Betænkningen udmøntede sig i følgende ændringer:

1. Den fraskilte hustru tillagdes ret til enkepension, når de angivne betingelser var til stede (ægteskabet skulle have bestået i 5 år, og der var tillagt underholdsbidrag). Hvis betingelserne var til stede, skulle der optages en udtrykkelig bestemmelse herom i dom eller bevilling.
2. Bestemmelsen om, at enkepensionen kun kunne udgøre et beløb svarende til underholdsbidraget, ophævedes.

3. Hvis der var tillagt hustruen tidsbegrænset underholdsbidrag, var retten til enkepension begrænset til dette tidsrum.
4. Hvis en fraskilt hustru andel af pensionen var tidsbegrænset som følge af tidsbegrænset underholdsbidrag, indtrådte enken i retten til pensionsandelen ved ophøret af perioden.
5. Hvis manden udtrådte af en pensionsordning og i den forbindelse tillagdes udtrædelsesgodtgørelse, eller hvis han tilbagekøbte pensionsforsikringen, tillagdes der en fraskilt hustru, som var tillagt tidsbegrænset underholdsbidrag, ret til 1/3 af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Hvis manden havde indgået nyt ægteskab, og også den nye hustru var berettiget til ved hans død at oppebære pension efter ham, var den fraskilte hustru dog kun berettiget til en efter reglerne i lovens § 2, stk. 3, fastsat andel i nævnte 1/3 af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Var der flere end to berettigede, foretoges ligedeling.
6. Ved manglende notering på mandens pension kunne der i tilfælde af mandens udtræden eller tilbagekøb ske udbetaling med frigørende virkning til ham.

2.2.3. 1969-loven

I forbindelse med revision af bl.a. ægteskabsloven i 1969 blev der ved lov nr. 261 af 4. juni 1969 foretaget konsekvensændringer og sproglige ændringer i enkepensionsloven. Derudover gennemførtes enkelte reelle ændringer:

1. Bestemmelsen om, at en fraskilt hustrus ret til enkepension skulle fremgå af dom eller bevilling, ophævedes.
2. En senere ændring af aftale eller afgørelse om bidragspligt eller bidragets størrelse skulle ikke have indflydelse på den fraskilte hustrus ret til enkepension.
3. Der indførtes en udtrykkelig bestemmelse om, at ægtefællerne kunne indgå aftale om, at hustruen ikke skulle bevare sin pensionsret. Dette afkald skulle fremgå af dom eller bevilling.

2.2.4. 1990-loven

Som konsekvensændring i forbindelse med privatisering af Statsanstalten for Livsforsikring ophævedes lovens særbestemmelse om forsikringer tegnet i Statsanstalten.

2.3. Gældende ret

2.3.1. Enkepensionslovens anvendelsesområde

Enkepensionsloven omfatter enkepension efter mandlige tjenestemænd og andre mænd, der som led i deres ansættelsesforhold er omfattet enten af en kollektiv pensionsordning eller har enkepension sikret ved overlevelsesserter, jf. lovens § 1.

En pensionsordning er kollektiv i enkepensionslovens forstand, hvis den er knyttet til hovedpensionsordningen på en sådan måde, at bidragenes størrelse og erlæggelse fastsættes uafhængigt af, om den pågældende er gift eller ugift. Desuden er tjenestemandspensionsordninger omfattet af begrebet, selv om definitionen af en kollektiv ordning egentlig ikke passer på disse ordninger.

De kollektive ordninger udgøres af tjenestemandspensionsordninger, ATP-ordningen, de fleste pensionskasseordninger samt en del forsikringsordninger. Det afhænger af den enkelte ordning, om der overhovedet er en ægtefællepensionsret, jf. nedenfor under kapitel 7. De lovregulerede ordninger (statstjenestemandspensionsordningerne og ATP) har en ægtefælledækning. For pensionskasse- og forsikringsordningerne afgøres ægtefælledækningen af vedtægter og eventuelt kollektive aftaler.

Retten til enkepension bliver ikke berørt af, at separation har fundet sted, jf. § 1, stk. 2.

For at bevare retten til enkepension efter skilsmisse er det en betingelse, at ægteskabet, herunder en eventuel separationstid, har varet i mindst 5 år. Det er ligeledes en betingelse, at der efter skilsmissen principielt påhviler manden en pligt til at yde underholdsbidrag, jf. § 2, stk. 1. Hvis bidragspligten er tidsbegrænset, er hustruen kun berettiget til at oppebære enkepension i bidragsperioden, jf. stk. 2.

Ved aftaler om bidrag, hvor såvel bidragspligten som bidragets størrelse er aftalt af parterne, skal der være tale om en reel bidragspligtsaftale på skilsmissetidspunktet, jf. afgørelsen UfR 1988.127 HD, hvor ægtefæller, der begge var vellønnede, havde aftalt, at manden skulle betale et fast månedlig bidrag på 10 kr. Aftalen indeholdt ingen mulighed for regulering af bidragets størrelse. Højesteret fandt, at der ikke var tale om en reel bidragspligt.

Påhviler der ved skilsmissen manden en bidragspligt, hvad enten denne pligt er aftalt af parterne, eller den er fastsat af domstolene, har statsamtet derimod kompetence til på begæring at fastsætte bidragets størrelse. Det er i disse tilfælde uden betydning for enkepensionsretten, om bidragets størrelse på dødsfaldstidspunktet af statsamtet overhovedet er fastsat, eller det er fastsat til 0 kr. eller kun til et beskedent beløb. Der er alligevel ret til enkepension i bidragsperioden. Statsamternes bidragsfastsættelser er afgørelser, der på begæring kan ændres, når ægtefællernes økonomiske og personlige forhold taler for det, hvorfor en fraskilt hustru i en resterende bidragsperiode kunne have fået bidrag fastsat, såfremt forholdene - mandens, hustruens eller begges - havde talt for det.

Har ægtefællerne foruden en aftale om bidragspligt også aftalt bidragets størrelse, bevares enkepensionsretten uafhængigt af bidragets størrelse på dødsfaldstidspunktet, dog med den ovenfor nævnte modifikation om, at aftalen på skilsmissetidspunktet skal indebære en reel bidragspligt.

I administrativ praksis har Finansministeriet i cirkulæreskrivelse af 29. februar 1988 meddelt, at Ministeriet vil kræve, at et aftalt bidrag udgør mindst 400 kr. månedligt, for at foretage notering af enkepensionsret. Det henhører under domstolene i tilfælde af uenighed at afgøre, om en aftale indebærer en reel bidragspligt. I praksis har både ATP og Assurandør-Societetet lagt Finansministeriets opfattelse til grund som udtryk for gældende ret.

Det har ingen betydning for den fraskilte enkes ret til pension, at bidragspligten senere ændres i medfør af ægteskabslovens §§52 eller 53 om ændring af aftale eller afgørelse om underholdsbidrag. Derimod vil tilsidesættelse eller ændring af bidragsaftalen på grund af forhold, der forelå ved aftalens indgåelse i medfør af lovens § 58 eller aftalelovens § 36 få konsekvenser for enkepensionsretten.

Den fraskilte hustrus ret til enkepension bortfalder, hvis hun indgår nyt ægteskab, jf. § 2, stk. 4. Retten kan ikke senere indtræde, selvom det nye ægteskab ophører ved dødsfald eller skilsmisse.

Det følger af enkepensionslovens § 2, stk. 3 og stk. 6, at hvis afdøde efterlader sig mere end én enkepensionsberettiget, f.eks. hvis der både er en enke og en fraskilt hustru, deles enkepensionsretten mellem de berettigede, således at den pensionsudbetalende myndighed eller institution ikke skal udrede et højere pensionsbeløb, end hvis der kun havde været en berettiget. Fordelingen foretages i henhold til det antal påbegyndte år, hvori hver har været gift med afdøde, dog således at den enkeltes andel mindst udgør 1/3 af pensionen. Hvis der er flere berettigede end 2, ligedeses enkepensionen.

Hvis enkepensionsretten før mandens død bortfalder for den fraskilte hustru, tilfalder den fulde enkepension en eventuel efterlevende enke. *Efter* mandens død vil bortfald af enkepensionsret for den fraskilte hustru kun få betydning for størrelsen af enkens pensionsforhold, hvis bortfaldet er en følge af en tidsbegrænset bidragsperiodes udløb, jf. § 2, stk. 5. Hvis der er flere fraskilte enkepensionsberettigede, f.eks. hvor manden foruden en enke også efterlader sig to fraskilte hustruer, følger det af UfR 1985.931 HD, at en pensionsandel, der bliver "ledig" som følge af, at en tidsbegrænset bidragsperiode udløber, skal deles mellem de to andre berettigede efter bestemmelseerne i lovens § 2, stk. 3.

Ud over de kollektive pensionsordninger regulerer enkepensionsloven tillige de tilfælde, hvor enkepension er sikret ved overlevelseshærente, jf. § 1, stk. 3. For disse ordninger gælder, at der i forbindelse med skilsmissen skal tages stilling til, om overlevelseshærenten skal overgå til den fraskilte ægtefælles fri rådighed. Hvis overlevelseshærenten overgår til hustruens fri rådighed, indebærer det, at en del af forsikringen bliver udskilt til hustruen. Hendes enkepensionsret er dog fortsat betinget af, at manden dør før hende. Der er ikke fastsat regler om, i hvilke tilfælde hustruen skal have ret til overlevelseshærente - herunder ikke noget krav om, at ægteskabet skal have bestået i 5 år.

Hvor det tidligere var en betingelse for at bevare pensionsretten, at der i dom eller bevilling var optaget en udtrykkelig bestemmelse om

ret til enkepension, skal det fra 1. januar 1970 alene fremgå, hvis hustruen ikke skal bevare retten. For at sikre at pensionen også udbetales til den berettigede, skal retten til enkepension anmeldes over for den myndighed eller institution, der skal udrede pensionen, jf. § 2, stk. 8. I modsat fald kan der, når pensionsforpligtelsen er blevet aktuel, med frigørende virkning ske udbetaling til afdødes enke. Manglende meddelelse til en pensionsudbetalende myndighed eller institution om at få noteret sin ret har også den virkning, at denne med frigørende virkning kan udbetale en eventuel godtgørelse eller tilbagekøbsværdi til manden, hvis han i medfør af § 2, stk. 7, udtræder af pensionsordningen eller tilbagekøber denne.

2.3.2. Udtræden/tilbagekøb af pensionsordninger

Hvis en fraskilt mand udtræder af en pensionsordning eller tilbagekøber denne, har den fraskilte hustru ret til 1/3 af godtgørelsessummen eller tilbagekøbsværdien, forudsat at der er tillagt hende *tidsbegrænset* bidragsret, jf. § 2, stk. 7, 1. pkt. Er der flere enkepensionsberettigede, finder lovens sædvanlige delingsregler anvendelse, jf. stk. 7, 2. og 3. pkt.

De almindelige regler om adgangen til genkøb i pensionsforhold er beskrevet i kapitel 8.1. i udvalgets betænkning nr. 1245, Industriministeriet, februar 1993 om "Pensionsoverførsler":

"Der er ingen lovbestemte regler, der ud fra hensynet til pensionsformålet begrænser retten til kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelser. § 13 i bekendtgørelse nr. 700 af 16. oktober 1990 om firmapensionskassers tekniske grundlag m.v. giver nogle tekniske regler om begrænsning i retten til kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelser. Disse regler svarer i store træk til dem, der er godkendt i livsforsikringsselskabernes og de tværgående pensionskassers tekniske grundlag.

Disse regler indebærer i hovedtræk, at der kun kan ske kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse/genkøbsværdi, hvis kapitalværdien af de ydelser, der ville være forfaldet ved dødsfald, er mindre³⁾ end hensættelserne. Derudover kan der eventuelt være adgang til kontant udbetaling ved emigration, eller hvis man ikke inden for et år er indtrådt i en ny pensionsordning, hvortil beløbet kan overføres."

Fra aktuar-side er det blevet oplyst, at udbetaling af tilbagekøbsværdien forudsætter, at kapitalværdien af de ydelser, der ville være forfaldet ved dødsfald er større end hensættelserne.

Ifølge beregningsgrundlaget G 82 kan der altid gives tilsagn om tilbagekøb, såfremt forsikringen efter omskrivning til fripolice på tilbagekøbstidspunktet ikke omfatter nogen løbende ydelser over 5.300 kr. årligt (grundbeløb)⁴⁾ eller sum over 53.000 kr. (grundbeløb)⁴⁾.

Betydningen af enkepensionslovens § 2, stk. 7, må således bl.a. vurderes på baggrund af den nugældende restriktive adgang til kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelser.

Spørgsmålet om, hvorledes en fraskilt hustru retstilling er i tilfælde, hvor manden efter skilsmissen *overgår* fra en pensionsordning til en anden, er ikke lovreguleret.

I det af finansministeren i 1950 nedsatte udvalg om fraskilte hustruers pensionsret blev problemstillingen kort drøftet. I udvalget var der enighed om, at hvis manden har adgang til at få udbetalt pensionens genkøbsværdi og benytter sig heraf, har den fraskilte hustru krav på 1/3 af genkøbsværdien. Hun vil efter 1950-udvalgets opfattelse derimod ikke være anpartsberettiget i den pension, som manden måtte opnå i den nye stilling. Hvis genkøbs værdien ikke kommer til udbetaling - uanset om dette beror på, at der ikke er adgang til at genkøbe, eller fordi manden ikke ønsker at benytte sig heraf - og tilbagekøbsværdien overføres til den ny pensionsordning, må hustruen efter 1950-udvalgets opfattelse være andelsberettiget i pensionen i den nye stilling.

I administrativ praksis har man støttet sig til udvalgets opfattelse, der er refereret i betænkningen om fraskilte hustruers pensionsret af 30. december 1950. Man har også i domspraksis henvist til betænkningen, jf. UfR 1980.948 ØLD.

I sagen, hvor hustruen var tillagt tidsubegrænset underholdsbidrag ved skilsmissen i 1952, var manden i 1948 blevet optaget i en pensionskasse. I 1951 overgik han til at være hvilende medlem med ret til pension og enkepension. I 1954 indgik han et nyt ægteskab, og i forbindelse med hans ansættelse i 1955 som tjenestemand godkendte Socialministeriet, at hans

⁴⁾ Grundbeløbet reguleres efter personskattelovens § 20. Det regulerede beløb for 1995 er 6.600 kr. årligt eller sum over 66.000 kr.

anciennitet i pensionskassen overførtes til den nye pensionskasse bl.a. på betingelse af, at udtrædelsesgodtgørelsen overførtes til denne. Manden afgik ved døden i 1977, på hvilket tidspunkt hustrubidraget var ansat til 0 kr. Den fraskilte hustrus pensionsret, der i medfør af 1941-loven blev anset som bevaret, såfremt manden var afgået ved døden, mens han var hvilende medlem af den første pensionskasse, blev bl.a. med støtte i den ovenfor nævnte betænkning ikke anset for tabt i den foreliggende situation, hvor udtrædelsesgodtgørelsen var overført til den nye pension. Enkepensionen skulle derfor deles mellem enken og den fraskilte hustru i henhold til enkepensionslovens § 2, stk. 3.

Et pensionsforsikringselskab har over for Finansministeriet rejst spørgsmålet, om en fraskilt hustrus aktuelle ret til enkepension er til hinder for, at en arbejdsgiver kan ændre en overenskomst med et forsikringselskab om tegning af forsikringer med tilknyttet kollektiv enkepension, således at samtlige bestående forsikringer bliver omskrevet til forsikringer uden kollektiv enkepension. Efter udtalelse fra Forsikringsrådet (Finanstilsynet) udtalte Finansministeriet i 1978, at man var tilbøjelig til at mene, at en fraskilt hustrus enkepensionsret ikke skulle hindre en sådan overenskomstændring, såfremt den fraskilte hustrus enkepensionsret blev bevaret og udskilt på tidspunktet for overenskomstens ændring. Dette ville kunne ske

enten ved, at den fraskilte hustru fik udbetalt det beløb, hun ville have haft krav på, såfremt mandens familiepensionsforsikring var blevet genkøbt på overenskomstændringstidspunktet,

eller ved, at hun fik en individuel tegnet overlevelsesrentepolice, lydende enten på det årlige rentebeløb, der ville være tilfaldet hende, hvis manden var afgået ved døden på overenskomstændringstidspunktet, eller på det årlige beløb, der kunne erhverves for et indskud af samme størrelse som hendes del af genkøbsværdien.

På baggrund af ovennævnte kan retsstillingen formentlig antages at være, at en fraskilt mand, der er indehaver af en kollektiv pensionsordning, hvortil der er en enkepensionsret, og hvor den fraskilte ægtefælle er berettiget til tidsbestemt bidrag, uanset sin fraskilte ægtefælles enkepensionsret er berettiget til at disponere over pensionsretten, blot det sker med respekt af enkepensionslovens § 2,

stk. 7. Det vil formentlig nærmere sige, at manden - i samarbejde med sin arbejdsgiver - vil kunne disponere på følgende måder:

Ophøre med præmiebetalingen til den kollektive enkepensionsordning, således at denne fortsætter som fripolice med nedsatte ydelser.

Overføre de samlede forsikringshensættelser (tilbagekøbsværdien) på den kollektive ordning til en ny ordning, forudsat denne også omfatter en enkepensionsret af mindst samme størrelse og forløb som fripolice.

Tilbagekøbe forsikringen.

Oprette ny pensionsordning, men uden overførsel af værdi fra tidligere ordning til en ny ordning, der ikke omfatter enkepensionsret.

I de to første tilfælde bevarer den fraskilte hustru enkepensionsretten - eller den lovbestemte andel heraf - efter fripolice eller den nyoprettede kollektive enkepension.

I tilbagekøbstilfældet får den fraskilte ægtefælle andel i tilbagekøbsværdien i overensstemmelse med enkepensionslovens § 2, stk. 7.

I det sidste tilfælde har den fraskilte ægtefælle ret over for den gamle ordning, men ingen rettigheder i relation til den nye pensionsordning.

Som enkepensionslovens § 2, stk. 7, er formuleret, kan det ikke antages, at der er gjort begrænsninger i mandens dispositionsmuligheder, når han er bidragspligtig, men kun i en *tidsbegrænset periode*. Manden kan derfor foretage alle de ovennævnte dispositioner. Hustruen kan formentlig ikke gøre krav på en andel af tilbagekøbsværdien gældende, hvis manden vælger helt at tilbagekøbe ordningen. Derimod vil hun være berettiget til enkepension i bidragsperioden til henholdsvis fripoliceværdien, den nyoprettede kollektive enkepension eller den gamle ordning efter samme retningslinier som anført ovenfor om tidsbegrænset bidragsberettigede.

Forsikringselskaberne antager, at pensionsinstituttet i disse situationer har pligt til at underrette en hustru, der har anmeldt enkepensionsret i overensstemmelse med enkepensionslovens § 3, om dispositionen.

Enkepensionsloven tager ikke stilling til ægtefællernes rettigheder **i separationsperioden** ved ophævelse af en pensionsordning, der omfatter enkepension. Det fremgår af enkepensionsloven, at hustruen i denne periode fortsat er begunstiget til overlevelseshævdningen, hvad enten den er individuel eller kollektiv, jf. enkepensionslovens § 1, stk. 2.

Det er endvidere en almindelig opfattelse i pensionsinstitutter, at enkepensionsloven ikke giver hustruen mulighed for at forhindre, at ægtefællen frit disponerer over pensionsordningen i separationstiden.

Imidlertid må det - med en vis støtte i afgørelsen UfR 1974.961 ØLD - antages, at den fraseparerede hustrus rettigheder ikke kan være ringere end den fraskilte hustrus. Såfremt hustruen efter en ændring af pensionsretten i separationstiden bevarer ret til enkepension via fripoliceværdien, den ny ordning eller den gamle ordning, jf. de ovenfor nævnte situationer om ændring efter en skilsmisse, vil en ændring næppe give anledning til særlige overvejelser. Bliver derimod tilbagekøbsværdien udbetalt manden i separationstiden, må det formentlig antages, at finder ophævelsen/tilbagekøbet sted, inden boet er skiftet, må tilbagekøbsværdien indgå i bodelingen. Sker tilbagekøbet efter skiftet, men inden skilsmissen, er det ganske tvivlsomt, om en frasepareret hustru, med en tidsbegrænset ret til bidrag skal nøjes med 1/3 af tilbagekøbsværdien, jf. afgørelsen UfR 1949.942 VLD, der dog vedrørte retstilstanden, før § 2, stk. 7, var indført. Det er også ganske tvivlsomt, om en frasepareret hustru med ret til tidsbegrænset bidrag intet skal have.

2.3.3. Pensionsordninger, der ikke er omfattet af enkepensionsloven

En række pensionsordninger, hvoraf en del er af meget væsentlig betydning, falder uden for enkepensionsloven.

Ordninger, der ikke omfattes af loven, er:

- 1) pensionsordninger, der slet ikke giver ret til ægtefællepension,
- 2) pensionsordninger, der giver ret til enkepension, men som på skilsmissetidspunktet er opretholdt uden nogen forbindelse med et ansættelsesforhold, (der er dog visse modifikationer⁵⁾),
- 3) pensionsordninger, der sikrer ydelser til enkemænd,
- 4) ordninger, der sikrer ydelser til efterladte registrerede partnere,
- 5) livrenter, der er privattegnede,
- 6) overlevelserefter, der er privattegnede,
- 7) pensionsordninger, der fremtræder som kapital- eller ratepensionsordninger eller har form af opsparing på en konto i et pengeinstitut. Her består "enkepensionen" typisk i, at ægtefællen er indsat som begunstiget,
- 8) pensionsordninger, som manden først er indtrådt i efter ægteskabets ophør, og som ingen forbindelse har med en pensionsordning, som manden har deltaget i under ægteskabet.

I disse tilfælde, der falder uden for enkepensionslovens anvendelsesområde, er der ikke skabt særlig lovmæssig hjemmel for, at en (fraskilt) ægtefælle eller en "afregistreret" partner kan bevare ret til ægtefællepension.

Om den anden ægtefælle eller registrerede partner kan få del i eventuelle pensionsrettigheder, afklares normalt i forbindelse med separation eller skilsmisse enten som en del af skiftet eller ved en fortolkning af pensionsvedtægter eller forsikringsbetingelser m.v.

⁵⁾ Se nærmere i bilag 3, punkt 2.4. (Irene Nørgaards redegørelse om enkepensionsloven).

Pensionsordninger er omfattet af retsvirkningslovens § 15, stk. 2, forudsat at de, ikke er gjort til særeje. I hvilket omfang ordningerne omfattes af reglerne om formuefællesskab - herunder ligedelingsbestemmelsen i retsvirkningslovens § 16, stk. 2 - afgøres i tilfælde af uenighed af skifteretten efter en fortolkning af den enkelte pensionsordning.

Om en eventuel ægtefællepensionsret kan bevares efter en skilsmisse, beror på de for pensionsordningen nærmere gældende regler. Spørgsmålet må i tvivlstilfælde afgøres af domstolene.

Hvis skifteretten når frem til, at deling ikke skal finde sted, vil det dog ikke altid medføre, at den ene ægtefælle uden at yde kompensation til den anden ægtefælle kan beholde pensionsrettigheden, jf. kapitel 3.3.

Retsvirkningslovens § 15, stk. 2, er nærmere beskrevet i kapitel 3.

2.4. EU-rettens regler

EU-retten regulerer ikke de spørgsmål, der omhandles i 1941-loven⁶⁾. En undtagelse er dog reguleringen af EU-tjenestemænd, som imidlertid ikke behandles her.

Udvalget er herved gået ud fra, at direktiv 79/7 af 19. december 1978 (EFT 1979 L 6/24) ikke omfatter ægtefællepensionsretten, idet det alene omfatter lovbestemte sikringsordninger.

Indirekte får EU-retten en vis indflydelse gennem adgangen til udveksling af tjenesteydelser i EF-traktatens art. 59 og de tre livsforsikringsdirektiver. De giver mulighed for, at spørgsmål om ægtefællepension helt eller delvis kan afgøres efter fremmed ret i stedet for 1941-loven. Der henvises herom til kapitel 10 og udvalgets betænkning nr. 1245/1993 om pensionsoverførsler, kapitel 9.

⁶⁾ Europa-Parlamentet har den 21. januar 1994 vedtaget en beslutning om deling af pensionsrettigheder til fordel for kvinder, der er skilt eller separeret fra deres ægtefælle, i EF's medlemsstater, se EFT C 44 af 14. februar 1994, s. 218 (bilag 4).

Kapitel 3

Ægtefællepensionens behandling på skifte: Sammenhængen med retsvirkningslovens § 15, stk. 2

3.1. Lovgrundlag og forarbejder

Alt, hvad ægtefæller ejer ved ægteskabets indgåelse eller senere erhverver, indgår i almindeligt formuefællesskab mellem dem, for så vidt det ikke er gjort til særeje. Når formuefællesskabet skal skiftes, er aktiver, der ikke er gjort til særeje, derfor omfattet af den almindelige lighedingsregel i § 16, stk. 2, i retsvirkningsloven fra 1925.

Retsvirkningslovens § 15, stk. 2, henleder imidlertid opmærksomheden på, at der er rettigheder, der ikke umiddelbart lader sig indpasse i systemet formuefællesskab/særeje. Efter § 15, stk. 2, får reglerne om formuefællesskab, herunder lighedingsreglen, kun anvendelse på "rettigheder, som er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art ... i den udstrækning, hvori det er foreneligt med de for disse rettigheder særlig gældende regler.". § 15, stk. 2-rettigheder er således formuefællesskabsmidler, medmindre de særlig er gjort til særeje.

Retsvirkningsloven § 15, stk. 2, afløste § 18 i lov nr. 75 af 7. april 1899. / 1899-lovens § 18 var det bestemt, at "Uden for Formuefællesskabet ere ikke blot personlige Rettigheder, omend de kunne afgive Indtægt, saasom Forfatterrettigheder og lignende Rettigheder, men også sådanne Formuerettigheder, som ere uadskillelig knyttede til den berettigede Person, saasom Pensioner, Livrenter, Overlevelserefter, Aftægtsrettigheder, fideikommissariske Rettigheder, uoverdragelige Brugsrettigheder, derunder Fæsterrettigheder, Næringsrettigheder, personlige Privilegier, og desl.". I motiverne til § 18 udvikles det, at det er de sidstnævnte rettigheders særlige natur, væsentlig deres uoverdragelighed, der bevirker, at de må holdes

uden for formuefællesskabet, og at derfor indtægter af dem eller surrogater for dem er omfattet af formuefællesskabet.

Det fremgår af motiverne til § 15, stk. 2, jf. Familieretskommissionens betænkning om ægteskabets retsvirkninger (1918), s. 129-131, at man ikke fandt det nødvendigt med en udførlig opregning af de rettigheder, der er omfattet af § 15, stk. 2, og man beskrev dem kort som "rettigheder, som er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art". Det anføres videre, at dette kortere udtryk omfatter de samme rettigheder som 1899-lovens § 18, og at der "Ved denne Forandring i Udtryk fra Lov 1899 ikke er tænkt på nogen Forandring i det, man vil udtrykke.". Det, der "karakteriserer disse Rettigheder, er deres Tilknytning til den berettigedes Person, særlig deres Uoverdragelighed". Det anføres endvidere, at der først og fremmest er tænkt på rettigheder, "der henhører under den saakaldte ideelle Produktion (Forfatterret, Kunstnerret, Patentret og lign.) men dernæst paa Pensioner, Overlevelsesrenter, Aftægtsrettigheder, fideikommisariske Rettigheder, personlige Brugsrettigheder saasom Fæste- og Lejerrettigheder, personlige Privilegier, Servitutter m.m."

Ægteskabsretligt var den vigtigste nydannelse i retsvirkningsloven (fra 1925) indførelsen af principperne om særråden og særhæften under ægteskabet over formuefællesskabsmidler, men denne nydannelse gav ikke anledning til problemer med de i nærværende kapitel behandlede rettigheder - tværtimod kan disse rettigheder lettere indpasses i et almindeligt formuefællesskab med særråden og særhæften, end de kan indpasses i sameje-formuefællesskab af den slags, der var gældende under 1899-loven. Det er først ved "1925-formuefællesskabets" deling, at disse rettigheders særlige beskaffenhed giver anledning til vanskeligheder.

Om disse uoverdragelige eller i øvrigt personlige rettigheder er det som nævnt bestemt, at reglerne om formuefællesskab kun finder anvendelse i den udstrækning, hvori det er foreneligt med de for disse rettigheder gældende særlige regler.

I relation til reglerne om lighedeling på skifte skal de enkelte § 15, stk. 2-rettighedstypers behandling derfor afgøres ved fortolkning af de love, forvaltningsakter, private viljeserklæringer m.v., der gælder for de enkelte rettighedstyper. Nogle § 15, stk. 2-rettigheder holdes herefter helt uden for delingen, nogle delvis og andre slet ikke.

Reglen i § 15, stk. 2, er ikke ensbetydende med at deling skal finde sted, medmindre der i lov, bekendtgørelse, privat viljeserklæring m.v., findes *direkte* udtryk for "særlig gældende regler", som forhindrer lighedeling på skifte. En rettigheds personlige karakter kan i sig selv - uden at nogen lovhjemmel kan påvises - bevirke, at den holdes uden for lighedelingen, jf. dommen UfR 1976.560 HD om en privatretlig invaliditetserstatning.

Pensionsordninger med en tilknyttet enkepensionsret, der er omfattet af reglerne i enkepensionsloven, er et eksempel på en rettighedstype, hvor der som et meget sikkert udgangspunkt er gjort op med ordningens behandling på skifte - manden udtager egenpensionsordningen, og hustruen har mulighed for enkepensionsret i overensstemmelse med de nærmere regler i loven (hvad enten hun i den konkrete situation faktisk bevarer ret til enkepension eller ikke).

3.2. Er der pensionsordninger, der som udgangspunkt ikke indgår i lighedelingen?

På baggrund af reglen i § 15, stk. 2, antages det, at retten til egenpension i henhold til en pensionsordning, der hjemler den berettigede en *livsvarig løbende ydelse* fra pensionsalderens indtræden, som udgangspunkt kan udtages af den berettigede i forbindelse med skifte i ægtefællernes levende live, uden at der skal ske deling. Det typiske eksempel på en sådan ordning er den for tjenestemænd gældende pensionsordning. Den nævnte antagelse er f.eks. kommet til udtryk i Betænkning nr. 501/1968, Opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed s. 8-10, jf. Vestre Landsrets afgørelse af 26. september 1984 (9. afdeling i ankesag B 2811/83). Det anførte antages at gælde, hvad enten der til ordningen er knyttet en ret til enkepension, der er omfattet af 1941-loven om fraskilte kvinders ret til bevarelse af enkepension efter en skilsmisse, eller dette ikke er tilfældet. Det er uden betydning, om ordningen er tegnet af en mand eller en kvinde, og det er formentlig ligeledes uden betydning, om den livsbetingede løbende pensionsordning er led i et ansættelsesforhold eller ikke.

Privattegnede overlevelsesserter giver dog anledning til en vis usikkerhed, jf. nærmere nedenfor i afsnit 3 in fine, ligesom der har været rejst en vis kritik af den traditionelle opfattelse, hvorefter privattegnede livrenter udtages forlods af den berettigede, jf.

nærmere Linda Nielsen: *Familieformueretten* (1993), s. 405 ff med henvisninger.

Det antages, at pensionsordninger i form af *kapital-* eller *rateforsikring* eller *kapital-* eller *rateopsparing* på konto i et pengeinstitut som udgangspunkt inddrages under delingen af formuefællesskabet i anledning af separation eller skilsmisse. Retsstillingen fremgår af afgørelserne UfR 1961.23 HD, kommenteret af Gjerulff i TfR 1961, s. 288, UfR 1962.870 HD, kommenteret af Trolle i TfR. 1963, s. 48, og UfR 1976.345 HD. Retsstillingen er nærmere fremstillet i Betænkning nr. 501/1968: Opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed, s. 11, Ingrid Lund-Andersen m.fl.: *Familieret*, 3. udg. (1990), s. 472-473, Linda Nielsen: *Familieformueretten* (1993), s. 421-422, alle med henvisninger⁷⁾.

UfR 1961.23 HD, Rørmosedommen, er den ledende afgørelse på området. Som led i en pensionsordning for manden tegnede den virksomhed, hvori han var ansat, i 1948 en livsforsikring for ham og oprettede i perioden 1948-55 i Bikuben forskellige konti, som virksomheden og manden indbetalte på. De indbetalte beløb var bundet på nærmere angivet måde. I 1956 blev ægtefællerne skilt, og der blev tillagt hustruen underholdsbidrag i 3 år og ret til enkepension i samme periode. - Det antoges, at livsforsikringspolice og de nævnte konti ikke var omfattet af enkepensionsloven eller dennes analogi, og det antoges, at hverken pensionsordningens formål eller de for forsikringens og kapitalbeløbenes udbetaling gældende vilkår kunne medføre, at disse værdier i medfør af § 15, stk. 2, kunne holdes uden for ligedelingen på skifte.

I præmisserne til afgørelsen UfR 1962.870 HD udtales, at den i sagen omhandlede pensionsordnings bestemmelser fandtes at have en sådan lighed med de i UfR 1961.23 HD omhandlede, at mandens ret til den omstridte firmapensionsopsparingsordning i et pengeinstitut måtte have været inddraget under et skifte i ægtefællernes levende live. Sagens egentlige strid stod mellem førstafdødes arvinger og længstlevende, der var

Selve udlodningen på skifte udløser ikke beskatning efter pensionsbeskatningslovens § 30, stk. 2, 1. pkt. Med virkning fra den 19. marts 1986 reguleres de situationer, hvor f.eks. en kapitalpensionsordning deles ved separation eller skilsmisse, således af lovens § 30, stk 2, 2. pkt.: "Efter udlodningen bliver den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle selvstændigt afgiftspligtig af den udloddede del."

indehaver af firmapensionsordningen, og Højesterets flertal fandt, at pensionsordningen ikke skulle inddrages i skiftet mellem disse parter.

Ved afgørelsen UfR 1976.345 HD blev det statueret, at en klausul i en firmaopsparingsoverenskomst, hvorefter virksomheden under særlige omstændigheder kunne bestemme, at der, når udbetaling til manden blev aktuel, skulle købes en livrente, *ikke* kunne medføre, at kapitalbeløbet - der hidrørte fra opsparing under ægteskabet - ved skilsmissekiftet skulle undtages fra den almindelige regel om lighedeling.

Pensionsordninger i form af kapital- eller rateforsikring eller kapital- eller rateopsparing på konto i et pengeinstitut forekommer som bekendt i et utal af variationer. Det kan næppe udelukkes, at der ved ordninger oprettet i et ansættelsesforhold *kan* forekomme ordninger, der er klausuleret således, at den pensionsberettigedes ret bliver af en så personlig art, at den kan udtages forlods på skifte i ægtefællernes levende live. De ovenfor nævnte højesteretsafgørelser viser imidlertid, at hverken den omstændighed, at en ordning *er* arbejdsgiverfinansieret, *er* bundet, *er* bestemt til aldersforsørgelse *eller* *er* forsynet med klausul om, at arbejdsgiveren under visse særlige omstændigheder kan bestemme, at kapitalbeløbet skal anvendes til køb af livrente, i sig selv er tilstrækkelig til, at ordningen kan udtages forlods.

Det er ikke ved de ovennævnte højesteretsafgørelser afklaret, *hvordan* delingen nærmere skal foregå. Om de dertil knyttede problemer, der ikke har direkte interesse for fremstillingen i nærværende kapitel, kan henvises til Ingrid Lund-Andersen m.fl.: Familieret, 3. udg. (1990), s. 473-480.

For så vidt angår alle de pensionsordninger, der herefter *indgår i lighedelingen*, er problemet udelukkende, *hvordan* delingen skal foregå, jf. umiddelbart ovenfor om kapital- og rateforsikring og kapital- og rateopsparing. *Udgangspunktet* må være reglen i skiftelovens § 70a, stk. 2, 1. pkt., hvorefter ejerægtefællen har ret til at få udlagt sin pensionsordning som en del af sin boslod, hvilket videre betyder, at den anden ægtefælle kompenseres enten kontant eller ved at udtage andre aktiver af samme værdi. Reglen i § 70a løser imidlertid langt fra alle de problemer, der knytter sig til delingen af pensionsordninger.

3.3. Kompenseres den ikke-pensionsberettigede ægtefælle for en "manglende" lighedeling?

3.3.1. Generelt om kompensationsmuligheder

For så vidt angår de ordninger, der udtages *forlods* - dvs. uden deling - på skifte, rejser der sig det spørgsmål, om den ordningsberettigede ægtefælle på andet grundlag end lighedelingsreglen skal kompensere den anden ægtefælle for den utvivlsomme værdi det er at kunne udtage en pensionsydelse i form af en livsbetinget løbende ydelse.

I den ægteskabsretlige lovgivning er der to regler, der i denne henseende kan komme på tale. Den ene er reglen i ægteskabslovens § 56, 2. pkt.; den anden er bestemmelsen i retsvirkningslovens § 23, stk. 2.

Efter *ægteskabslovens* §56, 1. pkt., kan det, hvis en ægtefælle har haft særeje, og hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor, efter påstand af den anden ægtefælle i forbindelse med dom til separation eller skilsmisse bestemmes, at den førstnævnte ægtefælle skal yde den sidstnævnte et beløb for at sikre, at den sidstnævnte ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter en separation eller skilsmisse. Efter bestemmelsens 2. pkt., finder reglen også anvendelse "med hensyn til rettigheder, der er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, og som ikke indgår i bodelingen". Da reglen - der på ingen måde er udtryk for en tilnærmet/camoufleret lighedelingsregel - skal sikre, at en ægtefælle ikke alt i alt stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende i forhold til den anden ægtefælle, vil en lang række faktorer have indflydelse på, om der overhovedet kan blive tale om at kompensere for den omstændighed, at en ægtefælle udtager sin pensionsordning *forlods*.

Der er i praksis næppe forekommet tilfælde, hvor reglen i § 56, 2. pkt., er blevet anvendt til at give en ægtefælle kompensation i anledning af selve dette, at den anden ægtefælle har ret til egenpension i form af en livsbetinget løbende ydelse. Det kan dog ikke betragtes som ganske udelukket at tage den ene ægtefælles egenpensionsordning i betragtning ved afgørelsen af, om og i hvilket omfang der skal tilkendes den anden ægtefælle et beløb i henhold til ægteskabslovens § 56, 2. pkt.

Reglerne i *retsvirkningslovens* § 23, stk. 1 og 2, skal sikre en ægtefælle kompensation for mistet eller reduceret boslodskrav på skifte. Reglen i *stk. 1*, skal sikre kompensation for en ægtefælles misbrug, vanrøgt eller uforsvarlige adfærd, hvorved den disponerende ægtefælles bodel i væsentlig grad er formindsket, mens reglen i *stk. 2*, skal sikre kompensation for, at en ægtefælle har anvendt midler af sin bodel "til forbedring af sit særeje eller af sådanne rettigheder, som omhandles i § 15, stk. 2". Anvender en ægtefælle f.eks, et større éngangsbeløb af sine bodelsmidler til erhvervelse af en pensionsordning, der kan udtages forlods på skifte, må den anden ægtefælle efter § 23, stk. 2, have *mulighed* for at rejse et vederlagskrav svarende til det tab af boslod, som erhvervelsen har givet anledning til.

Der er imidlertid nogen usikkerhed med hensyn til § 23, stk. 2's nærmere anvendelse på netop pensionsordninger, jf. Ingrid Lund-Andersen mil.: *Familieret*, 3. udgave (1990), s. 374, 462, 465, 470 og 510, samt Linda Nielsen: *Familieformueretten*, (1993), s. 184-86. Det fremgår af § 23, *stk. 1*'s ordlyd, at misbrugs vederlagskrav kun kan rejses, når den disponerendes bodel formindskes væsentligt. Om *stk. 2*'s henvisning - "ret til sådant vederlag" (som nævnt i *stk. 1*) - betyder, at kravet om *væsentlig* formindskelse af bodelen også gælder ved overførsler fra bodel til § 15, stk. 2-rettigheder, er derimod omdiskuteret. Det er ligeledes tvivlsomt, om man i relation til erhvervelse af pensionsordninger skal fortolke reglen således, at vederlagskrav kun kan komme på tale i det omfang, pensionsbidragene dels *erfrivillige*, dels størrelsesmæssigt overstiger *sædvanlige* pensionsbidrag. Endelig er det usikkert, om det forhold, at der udelukkende forbruges af *løbende* indtægter til erhvervelsen af den pensionsordning, der ikke ligedeles, afskærer krav efter § 23, stk. 2. Der er derimod næppe uenighed om, at krav efter § 23 stk. 2, *ikke* er betinget af, at den disponerende ægtefælle handler illoyalt. Har dispositionerne illoyal karakter, vil de i øvrigt ofte kunne rammes af reglen i § 23, stk. 1.

§ 23, stk. 2's "sikre" område i relation til pensioner er dispositioner, hvorved en ægtefælle anvender et større engangsbeløb til etablering af en pensionsordning, der ikke omfattes af lighedingsreglerne. I disse tilfælde er der flere gange i retspraksis tilkendt krav efter § 23, stk. 2, jf. UfR 1932.1127 ØLD, UfR 1944.368 ØLD og ØLD af 22.

april 1986 (10 afd.nr. 441/85), der alle vedrører privattegnede livrenter etableret ved éngangsindskud.

Domspraksis til belysning af de ovennævnte tvivlsspørgsmål er derimod overordentlig sparsom. Dommen UfR 1965.820 ØLD fastslår, at *gaver* ydet af gavegivers løbende lønindtægt ikke havde "formindsket, den del af fællesboet", hvorover gavegiveren rådede, hvorfor gavegivers ægtefælle ikke kunne gøre krav gældende i medfør af § 23. Dommen er i kraft af sin præmisformulering - resultatet kunne være begrundet anderledes - et argument for, at forbrug af løbende lønindtægter ikke kan udløse vederlagskrav. Der er i teorien taget afstand fra dommens meget kategoriske formulering, jf. Ingrid Lund-Andersen m.fl.: *Familieret*, 3. udg. (1990), s. 462 og Danielsen og Hornslet: *Lov om ægteskabets retsvirkninger med kommentarer*, 2. udg. (1986), s. 201.

Afgørelsen refereret i UfR 1993.102 VLD er den eneste (trykte) afgørelse, der direkte tager stilling til (nogle af) de ovennævnte tvivlsspørgsmål.

Dommen vedrører en situation, hvor et tidligere medlem af en for *ansatte* landinspektører obligatorisk, kollektiv pensionsordning - tegnet af Den Danske Landinspektørforening i Statsanstalten for Livsforsikring - i 1973 var fratrådt sin stilling og indtrådt som kompagnon i et andet landinspektørfirma. Landinspektøren fortsatte sin pensionsordning - hvori der indgik en alderspension, en invaliderente, en børnepension og en enkepensionsordning omfattet af enkepensionsloven - på uændrede vilkår, men nu som frivillig ordning. Han betalte under ægteskabet (1966-1988) i perioden 1973-1988 som frivillige bidrag af formuefællesskabsmidler godt 258.000 kr. til Statsanstalten, hvilket beløb var skattemæssigt fradragsberettiget, hvorfor nettoudgiften svarede til godt 103.000 kr. Parterne var enige om, at ordningen i kraft af reglen i retsvirkningslovens § 15, stk. 2, kunne udtages forlods. Hustruen, der under ægteskabet havde været ansat som lærer, og som derfor var berettiget til en tjenestemandspension, blev tillagt ægtefællebidrag til 1996 og var berettiget til enkepension i samme periode i tilfælde af mandens død. Hun påstod sig tillagt et vederlagskrav efter § 23, stk. 2, på godt 113.000 kr. - svarende til halvdelen af ordningens netto-tilbagekøbsværdi, dvs. tilbagekøbsværdien minus afgifter. Tilbagekøbsværdien kunne kun kræves udbetalt i tilfælde af emigration eller ansættelse enten i staten eller i en kommune, hvis pensionsforpligtelser ikke dækkes forsikringsmæssigt.

Manden gjorde gældende, *at* den omstændighed, at der til ordningen var knyttet en enkepensionsret omfattet af enkepensionsloven måtte medføre, at der dermed var gjort definitivt op med hustruens rettigheder, således at hun ikke blot var afskåret fra at få del i selve egenpensionsordningen, men også var afskåret fra at kunne kræve kompensation i form af et vederlagskrav. Endvidere gjorde han gældende, *at* de overførte beløb var rimelige indbetalinger på en pensionsordning, *at* ordningen også havde til formål at fungere som forsikring for hustruen og børnene, *at* hustruen var dækket af forsikringen indtil 1996, *og at* hustruen som led i sit ansættelsesforhold selv havde indbetalt til en tjenestemandspension, som ikke var inddraget i bodelingen.

Til støtte for sit § 23, stk. 2-krav gjorde hustruen gældende, *at* mandens indbetalinger havde formindsket hans bodel, fordi indbetalingerne havde været frivillige (i modsætning til, at de havde været led i hans ansættelsesforhold), *at* § 23, stk. 2, ikke stiller krav om, at overførslen fra bodel skal have karakter af misbrug eller være illoyal eller odiøs, *at* § 23, stk. 2, ikke stiller krav om at det overførte beløb er væsentligt, *og at* § 23, stk. 2, også omfatter løbende ydelser over en vis periode.

Landsretten udtalte: "I perioden fra 1973 til 1988 har indstævnte [manden] i alt indbetalt 258.020,85 kr. svarende til ca. 1.400 kr. om måneden. Da indbetalingerne har været fradragsberettigede, udgør det beløb, som netto er overført fra fællesboet, skønsmæssigt 40 pct. af bruttobeløbet eller ca. 560 kr. om måneden. Dette beløb er meget beskedent, såvel i forhold til hvad indstævnte [manden] i denne periode må antages at have tjent som landinspektør, som i forhold til hvad appellanten [hustruen] i perioden må antages at have tjent som lærer.

Indstævntes [mandens] tegning og opretholdelse af pensionsordningen har efter det oplyste om parternes økonomiske forhold under ægteskabet været rimelig. Ordningen har i nogen grad indeholdt en sikring af appellanten [hustruen] og har således også været til fordel for denne.

Under disse omstændigheder er der ikke grundlag for, at appellanten i medfør af retsvirkningslovens § 23, stk. 2, kan gøre noget krav gældende."

Der lægges således i dommen vægt på to omstændigheder: For det første *det månedlige beløbs beskedne størrelse* sammenholdt med ægtefællernes løbende indtægter og for det andet *ordningens rimelighed* i forhold til ægtefællernes økonomiske forhold. Er de løbende indbetalinger såvel relativt beskedne som rimelige, er der efter landsrettens opfattelse ikke grundlag for et vederlagskrav efter § 23, stk. 2. Kriterierne er på linie med/en kombination af de

væsentligheds- og sædvanlighedskriterier, der har været fremhævet i den juridiske teori, jf. Ingrid Lund-Andersen m.fl.: Familieret, 3. udg. (1990), s. 465. I rimelighedsvurderingen må efter dommens affattelse også inddrages en eventuel ægtefælledækning under ægteskabet. Rimelighedsvurderingen omfatter *muligvis* også en vurdering af den anden ægtefælles egenpensionsdækning i form af en pensionsordning, der udtages forlods, idet der jo i dommen lægges vægt på begge ægtefællers økonomiske forhold. Man kan endelig også i dommens formulering - hvor man netop sammenholder den *månedlige* nettoudgift med ægtefællernes *løbende* indtægter - formentlig indlægge en accept af, at der beløbsmæssigt må være et videre spillerum ved anvendelse af løbende lønindtægter til etablering af pensionsdækning end ved anvendelse af enkeltstående indbetalinger, hvad enten disse er sket i form af ét eller flere - men dog enkeltstående - beløb.

Dommen kan tages til indtægt for en forståelse af § 23, stk. 2, som en skønmæssig rimelighedsregel i relation til pensionsordninger - i modsætning til at anse bestemmelsen som en ren posteringsregel, hvorefter den rådende ægtefælle krone for krone må kompensere den anden ægtefælle i alle situationer, hvor vedkommende har overført midler af sin bodel til en frivillig pensionsordning, der kan udtages forlods. Den ved dommen anlagte fortolkning af § 23, stk. 2, i relation til pensionsordninger må så meget desto mere gælde en *obligatorisk* pensionsordning.

Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at landsretten *ikke* begrundet sin afvisning af vederlagskravet med, at eftersom det ikke er bestridt, at mandens pensionsordning er omfattet af enkepensionsloven, er der allerede af den grund gjort fuldstændigt op med hustruens rettigheder. Anbringendet blev gjort gældende af manden, og havde landsretten delt denne opfattelse, havde det været nærliggende med en "allerede fordi"-afgørelse.

Selv om dommen - som en enkeltstående landsretsdom - ikke kan medføre, at retstilstanden nu er afklaret, er dommen af betydelig interesse. Afvisningen af hustruens kompensationskrav er ganske væsentlig. Hvis man kunne kræve - fuld - kompensation efter § 23, stk. 2, ville en forlods udtagelse på skifte i levende live nærmest betyde en tvangsudtagelse af § 15, stk. 2-rettigheder oparbejdet under ægteskabet mod at udløse den anden ægtefælle kontant.

Rettens personlige og/eller uoverdragelige karakter medfører jo almindeligvis, at kun ejerægtefællen kan udtage ordningen, og skal den anden ægtefælle kompenseres kontant eller ved udtagelse af værdimæssigt tilsvarende aktiver efter reglen i § 23, stk. 2, er realiteten pligtmæssig udtagelse mod kompensation. Kun hvis § 15, stk. 2-rettigheden enten er en gave eller arv fra tredjemand eller er erhvervet før ægteskabet, ville ordningen i så fald kunne udtages forlods uden kompensation.

3.3.2. Konklusion vedrørende retsvirkningslovens § 23, stk. 2

Retsstillingen vedrørende anvendelse af retsvirkningslovens § 23, stk. 2, på bidrag til pensionsordninger kan formentlig i dag siges at være, at hvis en pensionsret udtages forlods af en ægtefælle, kan kun pensionsbidrag, som er betalt *under* ægteskabet, give anledning til kompensation. Dette er ganske betydningsfuldt ved kortere ægteskaber og i de mere usædvanlige situationer, hvor der er tale om en pensionsordning etableret af tredjemand ved arv eller gave.

Det er endvidere formentlig sådan, at bidrag til en *obligatorisk* ansættelsespensionsordning heller ikke kan påberåbes som grundlag for vederlagskrav. I afgørelsen UfR 1993.102 VLD blev et sådant krav heller ikke rejst for så vidt angår de obligatoriske indbetalinger. På baggrund af afgørelsen, der er omtalt nærmere under 3.2.1., og som vedrørte frivillige indbetalinger, må det antages, at sådanne obligatoriske ordninger *ikke* giver anledning til vederlagskrav - i hvert fald ikke i det omfang disse ordninger og indbetalingerne hertil er rimelige. Vedrørende det sidstnævnte er det specielt vigtigt, at ordningerne/indbetalingerne ikke rummer elementer af illoyalitet over for den anden ægtefælle - hvad der i øvrigt vanskeligt kan tænkes i relation til en obligatorisk ordning. *Ganske* urørlige er obligatoriske ansættelsespensionsordninger dog muligvis ikke, selv om man yderligere ved obligatoriske ordninger kun vanskeligt kan tale om, at der finder en overførsel sted *fra* bodel *til* pensionsret-tighed, hvilket jo er en betingelse for anvendelse af § 23, stk. 2. Ordninger, hvortil der ikke er knyttet nogen ægtefælledækning overhovedet (eller ikke er knyttet nogen fraskilt ægtefælledækning), vil alt andet lige formentlig "før" kunne tænkes at udløse vederlagskrav end ordninger med ægtefælledækning, jf. præmisserne i den ovenfor refererede afgørelse UfR 1993.102 VLD.

Spørgsmålet om kompensation opstår altså ved de *frivilligt* fortsatte ansættelsespensionsordninger, jf. ovenfor om afgørelsen UfR 1993.102 VLD, samt ved de *privattegnede* ordninger. Som nævnt kan en enkeltstående landsretsafgørelse ikke antages fuldt ud at afklare retstilstanden for de frivilligt fortsatte ordninger, men den må foreløbig lægges til grund som udtryk for gældende ret - der derfor vedrørende frivilligt fortsatte ordninger synes at kunne beskrives således, at løbende pensionsbidrag, der under hensyn til parternes økonomiske forhold er såvel beskedne som rimelige, ikke giver anledning til vederlagskrav.

For så vidt angår *de* privattegnede ordninger, der antages at kunne udtages forlods - *livrenterne* - er der ikke tvivl om, at ordninger tegnet ved et eller flere større éngangsindskud udløser krav på vederlag, jf. den ovenfor nævnte domspraksis. Almindeligvis vil ægtefællen skulle have sit boslodtab beregnet som halvdelen af indskuddet, men i de situationer, hvor der er blevet udbetalt livrentebeløb under ægteskabet - som i afgørelsen UfR 1944.368 ØLD - vil kravet kunne sættes til halvdelen af en fiktiv tilbagekøbsværdi. Kan livrenten *tilbagekøbes*, indgår halvdelen af tilbagekøbsværdien formentlig allerede derfor i boopgørelsen, jf. nærmere nedenfor i kapitel 3.5. in fine.

Er en privattegnat livrente etableret ved løbende månedlige indbetalinger, er der næppe grund til at behandle ordningen anderledes end en frivilligt fortsat arbejdsgiverordning - medmindre ordningen kan tilbagekøbes.

Som tidligere nævnt er der i teorien ikke enighed vedrørende de *privattegnede overlevelsesrenter*. Også disse overlevelsesrenter antages at kunne udtages forlods, men der er usikkerhed om, *hvem* af ægtefællerne der er berettiget til forlodsudtagelsen. Ejers forsikringen af en tredjemand, er overlevelsesrenten slet ikke et aktiv i boet (selv om den ene af ægtefællerne er den ved ordningen begunstigede) - og der er derfor ikke noget udtagelsesproblem. Ejer derimod en af ægtefællerne ordningen, og er ordningen tegnet med vedkommende ægtefælle som den forsørgede, er det denne ægtefælle (ejerægtefællen), som kan udtage overlevelsesrenten, og der kan formentlig blive tale om vederlagskrav efter samme retningslinier, som gælder for almindelige private livrenter, jf. herom ovenfor. Er en af ægtefællerne forsikringstager/ejer og den forsikrede, mens den

anden ægtefælle er den forsørgede og begunstigede⁸⁾ - hvad der er det typiske - må der først tages stilling til, *hvem* der kan udtage overlevelseshrenten, før det overvejes om der kan blive tale om vederlagskrav. Det er den almindelige opfattelse i teorien, at det er den forsørgede, der kan udtage overlevelseshrenten forlods, jf. Ingrid Lund-Andersen m.fl.: *Familieret*, 3. udg. (1990), s. 470 og Linda Nielsen: *Familieformueretten*, (1993), s. 273 og 426 med henvisninger, og i så fald kan der ikke blive tale om vederlagskrav.

Er overlevelseshrenten ikke privattegnet, men led i et ansættelsesforhold, vil den typisk være led i en egenpensionsordning. Vederlagskravsproblemet knytter sig da til egenpensionsordningen, og det gælder, hvad enten ordningen er en kvindes egenpension, eller det er en mands egenpensionsordning omfattet af enkepensionsloven, eller dette ikke er tilfældet, jf. nærmere i kapitel 3.3.1. ved omtalen af dommen UfR 1993.102 VLD.

3.4. Ændringer siden 1925-loven af betydning for vurderingen af pensionsrettigheders stilling på skifte

Pensionsordningernes mangfoldighed og de for pensioner gældende regler og vilkårs foranderlighed var næppe forudsat ved retsvirkningsloven § 15, stk. 2's vedtagelse i 1925 - og slet ikke ved vedtagelsen af 1899-loven. Pensionsordninger var under 1899-loven i almindelighed uoverdragelige, og *var* de undtagelsesvis overdragelige, omfattedes de af fællesboet, jf. J. H. Deuntzer: *Familieretten*, 4. udg. (1899), s. 127 og Viggo Bentzon: *Familieretten*, 2. udg. (1916), s. 124. Da § 15, stk. 2-rettighederne ved 1925-loven udtrykkeligt blev omfattet af formuefællesskabet, indførtes som nævnt reglerne om vederlagskrav i retsvirkningslovens § 23, stk. 2, således at en ægtefælle kan kompenseres for, at den anden ægtefælle har anvendt formuefællesskabsmidler til erhvervelse af § 15, stk. 2-

⁸⁾ Den anvendte terminologi - en principiel sondring mellem "den forsørgede" og "den begunstigede" - er noget kunstig, eftersom der ikke er nogen, der meningsfuldt kan kaldes forsørgt, hvis den pågældende ikke samtidig er begunstiget. "Den forsørgede" er da også efter overlevelseshrentens funktion som udgangspunkt altid den samme som den "begunstigede". Den anvendte terminologi er imidlertid almindeligt anvendt hos forsikringselskaberne.

rettigheder - efter samme regler, som hvis der er anvendt formuefællesskabsmidler til erhvervelse af særejeaktiver.

Indførelsen af *forsikringsaftaleloven i 1930* betød, at størsteparten af de private pensionsordninger blev omfattet af et ensartet regelsæt, herunder forsikringsaftalelovens § 118, hvorefter renteforsikringer principielt blev overdragelige.

Pensionskasselovene fra 1935 og 1989 betød, at private arbejdsgivere i almindelighed gennem en pensionskasse skulle fundere deres pensionstilsagn forsikringsmæssigt. Pensionskasseloven har siden 1935 været ændret flere gange og fremstår i dag som lov om tilsyn med firmapensionskasser. Ved pensionskasselovens fastlæggelse af arbejdstagerens ret til at beholde værdien af et allerede indtjent pensionsgode ved arbejdsforholdets afbrydelse før pensioneringen trådte pensionsrettens karakter af et allerede erhvervet gode, der kan værdiansættes, klarere frem.

Også *renteforsikringsloven fra 1958*, der nu er afløst af *pensionsbeskatningsloven*, og som skattemæssigt begunstiger bestemte pensionsordninger, har på visse punkter været medvirkende til en betydelig ensretning i udformningen af pensionsvilkår.

Pensionsbilledet har yderligere ændret sig som følge af kvindernes stigende erhvervsfrekvens og dermed stigende egen pengeforsørgelse og egenpensionering, jf. nærmere i kapitel 8. Dette har medført et mindre behov for enkepensionsdækning. Denne udvikling er pensionsrettens modstykke til udviklingen inden for ægtefællebidragsinstituttet, hvor man kan se en tendens mod færre og kortere bidragsperioder, jf. eksempelvis Linda Nielsen: *Familieformueretten*, (1993), s. 200.

Hertil kommer, at de midler, der er bundet i pensionsordninger, størrelsesmæssigt har været voldsomt stigende, jf. kapitel 7.1. Dels er langt *flere* i besiddelse af en pensionsordning i en eller anden form, dels er en relativt *større* del af den enkeltes opsparing placeret i pensionsordninger fremfor i andre aktiver.

Endelig har familiemønstret - som nærmere omtalt i kapitel 6.1. - ændret sig betydeligt siden 1925-loven. Det typiske familiebillede, som loven - og dermed § 15, stk. 2 - tog sit udgangspunkt i, og som

i vidt omfang var virkeligheden, var den erhvervsaktive mand og hans hjemmearbejdende hustru, der levede i et langvarigt ægteskab. Instrumenterne til en afbalancering af disse ægtefællers interesser - herunder deres interesse i alderdomsforsørgelse - i tilfælde af ægteskabets ophør i "utide" var lighed, vederlagskrav, hustrubidrag og - fra 1941 - mulighed for bevarelse af enkepension. Klarest kommer dette familiebillede til udtryk i enkepensionsloven, der end ikke afspejler det som en *mulighed*, at det er hustruen, der er i besiddelse af en pensionsordning.

3.5. Hvad er karakteristisk for de pensionsordninger, der i dag antages at kunne udtages forlods?

Pensionsbilledet og den omgivende virkelighed har siden § 15, stk. 2's vedtagelse derfor ændret sig så udtalt - jf. ovenfor i kapitel 3.4. - at det er nærliggende ikke at overbetone, hvad der ligger i 1899-lovens og 1925-lovens motiver, men at tage udgangspunkt i den senere retspraksis om pensionsordningers behandling på skifte - sammenholdt med den enighed, der hersker i den juridiske teori om, hvilke pensionsordninger der kan udtages forlods.

Når man skal indkredse de kriterier, der i dag må antages at være afgørende for, hvilke pensionsordninger der i medfør af § 15, stk. 2, kan udtages forlods, synes de - i øvrigt beskedne - motivudtalelser at måtte tillægges mindre betydning, end man normalt tillægger lovmotiver i dansk ret. En nedtoning af uoverdragelighedsmomentet er under alle omstændigheder nødvendig. Flere ordninger, der må siges at være uoverdragelige i traditionel forstand (dvs. at de ikke kan overdrages til tredjemand), kan *dels* ophæves - omend med skattemæssige konsekvenser - *dels* antages at kunne "udloddes" til ægtefællen på skifte, jf. pensionsbeskatningslovens § 30, stk. 2, og jo *dels* skal indgå i bodelingen trods den principielle uoverdragelighed (jf. afgørelsen UfR 1961.23 HD). Det netop anførte gælder eksempelvis kapital- og rateopsparingsordninger tegnet i et pengeinstitut. Ved en analyse af, i hvilket omfang retsvirkningslovens § 15, stk. 2, i dag bevirker, at en pensionsordning kan udtages forlods, synes en fastlæggelse af graden af pensionsrettens *personlige* karakter at måtte være det primære - uoverdrageligheden er et moment blandt flere i henseende til rettens personlige karakter.

Det mest karakteristiske ved de ordninger, der antages at kunne udtages forlods, synes at være rettighedernes *livsbetingede* karakter - *livsbetinget* i dobbelt forstand, *fordi* den berettigede typisk skal leve på første ydelses forfaldstid, *og fordi* ydelserne almindeligvis vedbliver at komme til udbetaling, så længe den berettigede lever. Deres værdi for den berettigede er altså som udgangspunkt knyttet til den berettigedes opnåelse af pensionsalderen - opnås denne ikke, vil der som udgangspunkt ikke blive tale om udbetalinger (i hvert fald ikke til den pågældende selv). Som berørt umiddelbart ovenfor, er det derudover karakteristisk, at udbetalingerne er *løbende* - de skal efterfølge lønudbetalinger.

Kombinationen af, at ydelserne er såvel livsbetingede som løbende, medfører et moment af hasardkontrakt. Det kan ikke på forhånd siges, hvad der økonomisk kommer ud af aftalen. Det er dog ikke "hasardmomentet" i sig selv, der er afgørende for forlodsudtagelsen, men derimod kombinationen af "hasardmomentet" og kontraktens *alderdomsforsørgelsesformål*. Det, som gør retten særdeles personlig, er, at det er den berettigedes liv, der er "hasardmomentet" - det store kontingent af liv under ordningen bevirker, at der er grundlag for en aktuarmæssig beregning - og dermed bliver ordningen, selv om den er én blandt mange, tidsmæssigt "skræddersyet" til den enkelte berettigedes livsforløb.

Det er en betingelse for en forlodsudtagelse efter § 15, stk. 2, at alle tre faktorer - *at* ordningen er livsbetinget, *at* den er med løbende udbetalinger, *og at* den tjener alderdomsforsørgelse - er opfyldt på én gang. Herved er ordningerne karakteriseret ved, at de tilsigter en spredning af den *økonomiske* risiko for et *langt* liv for de pensionsberettigede. At en pensionsordning både tjener alderdomsforsørgelsesformål og er livsbetinget i den forstand, at udbetalingen er bundet til pensionsalderens indtræden, er efter afgørelsen UfR 1961.23 HD, der er nævnt ovenfor, ikke tilstrækkeligt til en forlodsudtagelse efter § 15, stk. 2.

Er denne karakteristik rammende, er det således nærliggende, at også private overlevelsesrenter udtages forlods af den forsørgede og begunstigede ægtefælle i de typiske situationer, hvor det er den anden ægtefælle, der er forsikringstager, jf. nærmere ovenfor.

I de situationer, hvor der til en løbende livsbetinget pensionsordning er knyttet en ret til en *supplerende éngangsydelse*, der kommer til udbetaling ved pensioneringen, må det formentlig antages, at den kapitaludbetaling, som éngangsydelsen er, ikke berører, at den *samlede* pensionsordning kan udtages forlods - i hvert fald såfremt den supplerende éngangsydelse, *dels* er af ret underordnet karakter, og *dels* er livsbetinget i den forstand, at éngangsydelsen ikke kommer til udbetaling også såfremt den egenpensionsberettigede dør før sin pensionering. Er ordningen imidlertid udformet således, at det opsparede - i givet fald særskilt kontoførte - beløb i tilfælde af den pensionsberettigedes død før vedkommendes pensionering udbetales til den pensionsberettigedes efterladte/begunstigelsesindsatte, må det dog antages, at et således opsparet (og kontoført) beløb, skal behandles som en kapitalpensionsordning i tilfælde af den pensionsberettigedes separation eller skilsmisse.

Almindeligvis er der ikke nogen mulighed for, at den berettigede kan omsætte sit krav på løbende livsbetingede ydelser til et kontantbeløb. Er der til kontrakten knyttet en tilbagekøbsret, ophævelsesadgang eller anden realisationsadgang, er rettens personlige karakter i nogen grad væk, jf. Ernst Andersen: *Familieret*, 3. udg. (1971), s. 190, Ingrid Lund-Andersen m.fl.: *Familieret*, 3. udg. (1990), s. 469 og dommen UfR 1962.870 HD, hvor det i præmisserne bemærkes om en firmapensionsopsparingsordning, der ifølge dommen ikke skulle deles på et *dødsboksifte*, at den "ikke på nuværende tidspunkt kan gøres aktuel" for indehaveren.

3.6. Situationer, hvor den ene ægtefælle har en pensionsordning, der udtages forlods, og den anden har en pensionsordning, som principielt indgår i delingen

De største problemer volder de situationer, hvor den ene ægtefælle har en ordning, der udtages forlods uden - fuld - compensation, og hvor den anden ægtefælles ordning er etableret i en form, der som udgangspunkt skal deles. Har den ene ægtefælle f.eks. i et pensionsinstitut tegnet en pensionsordning med ret til løbende udbetalinger og den anden oprettet en obligatorisk kapitalpensionsordning, som led i et ansættelsesforhold med en månedlig indbetaling svarende til 15 pct. af lønnen, kunne det umiddelbart synes at være rimeligt, at hver af ægtefællerne som udgangspunkt beholder sin pensions-

ordning. Denne løsning er det imidlertid ikke muligt at pege på nogen direkte hjemmel for.

Betragtes retsvirkningslovens § 23, stk. 2, som en regel, der skal sikre en rimelig balance mellem fællesejemidler, der skal deles, og fællesejemidler, der i kraft af § 15, stk. 2, skal udtages forlods, er en skønsmæssig fordeling af pensionsrettigheder efter tilsvarende rimelighedsprincipper næppe udelukket. Rimelighedskriteriet knytter sig da til pensionsgodets *formål* og sikrer reel lighedeling uafhængigt af aktiverens form.

Betragtes derimod enhver pensionsordning, der principielt ikke skal deles, som et aktiv, der herefter ingen indflydelse har på andre aktivers behandling på skifte - uafhængigt af disses formål - er en sådan rimelighedsbetonet løsning ikke mulig.

Det kan på det nuværende grundlag ikke med rimelig grad af sikkerhed siges, hvilket af de to synspunkter Højesteret i givet fald vil anlægge. At rimelighedsbetragtninger både i forarbejderne, i domspraksis og i litteraturen har en vis plads, er dog sikkert. Vederlagskravsreglen i § 23, stk. 2, er netop udtryk for, at man fandt det urimeligt, et en ægtefælle, der under ægteskabet ved hjælp af formuefællesskabsmidler havde etableret en pensionsordning, kunne udtage denne ordning uden at godtgøre den anden ægtefælle noget, jf. Viggo Benzon: Familieretten, bind 2, (1926), s. 64, sammenholdt med samme: Den Danske Familieret, 2. udg., (1916), s. 245, og med 1918-udkastet. I 1918-udkastet s. 215-217, særlig s. 216, anføres det, at man ikke ville give regler for beregningen af vederlagskravene, men har brugt ordet "vederlag" for at give tilstrækkelig plads for skønnet - for at opnå et "tilfredsstillende" resultat.

I domspraksis er rimelighedsbetragtninger klart fremme i den tidligere refererede afgørelse UfR 1993.102 VLD, og ikke mindst kommer rimelighedsbetragtninger ind i flertallets ovenfor nævnte afgørelse i UfR 1962.870 HD, hvor en ordning, som alle de deltagende dommere var enige om skulle have været inddraget i lighedelingen, såfremt der havde været tale om et skifte i ægtefællernes levende live, blev unddraget deling mellem ordningsindehaverens (mandens) og ikke-ordningsindehaverens livsarvinger i forbindelse med ikke-ordningsindehaverens død. Flertallet anfører i

præmisserne, at det ikke findes stemmende med overenskomsten "og ej heller med rimelighed", at børnene ved mandens pensionering skulle have andel i den kapital, som var sat til side til hans forsørgelse i alderdommen. Rimelighedsbetragtningen knytter sig til alderdomsforsørgelsesformålet. I litteraturen har en løsning støttet på rimelighedsbetragtninger været hævdet af Ingrid Lund-Andersen mil.: Familieret, 3. udg. (1990), s. 479-80.

Som nævnt ovenfor i afsnit 3.4 var den familiemæssige og pensionsmæssige virkelighed, der herskede ved reglernes givelse, en ganske anden end i dag. Reglernes udgangspunkt var familien med én pengeforsørger og dermed én pensionsordning - eventuelt med en tilknyttet enkepension. Det nuværende sammenstødsproblem mellem en "delelig" og en "ikke-delelig" ordning var derfor ikke særlig aktuelt.

Problemet behandles af det af Justitsministeriet nedsatte ægte-skabsudvalg i betænkning 501/1968 om "Opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed", s. 27, i forbindelse med udvalgets lovudkast. I § 6, stk. 2, nr. 3, smh. med § 12, stk. 3, foreslås, at arbejdsgiverfinansierede kapitalpensionsordninger ikke skal ligedeles, hvis arbejdstagerens ægtefælle har "en ikke ubetydelig pensionsydelse, der hverken efter de særlige regler, der gælder for pensionsretten, medtages under skiftet ved opgørelsen af ægtefællens bodel eller deles efter reglerne i denne lov". Det anføres, at reglen findes velbegrundet i almindelige rimelighedsbetragtninger.

Udvalgets lovudkast, tilsigtede primært en kodifikation af gældende ret og omhandlede/tog kun stilling til ordninger etableret efter aftale mellem en arbejdstager og dennes arbejdsgiver. Det blev - da der fandtes at være behov for en mere omfattende gennemgang af hele pensionsområdet, herunder enkepensionsloven - aldrig gennemført. Om det nævnte problem - sammenstødsproblemet - kan endvidere henvises til Linda Nielsen: Familieformueretten, (1993), s. 438.

3.7. Indsættelse af begunstigede i kapital- eller ratepensionsordninger

Indehavere af en kapital- eller ratepensionsordning i *et pengeinstitut* har mulighed for at indsætte ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle eller livsarvinger (børn, børnebørn, stedbørn og dissers arvinger) som begunstigede i pensionsordninger i pengeinstitutter, jf. pensionsbe-

skatningslovens § 11, stk. 2, nr. 6, og § 12, stk. 1, nr. 4. I relation til de i denne betænkning omhandlede spørgsmål er det væsentlige, at valget af begunstiget mellem de nævnte personer, som udgangspunkt er ganske frit for indehaveren af ordningen. Ægtefællen eller den tidligere ægtefælle har ingen særlig sikret stilling. Da disse ordninger almindeligvis skal indgå i delingen mellem ægtefæller i tilfælde af separation eller skilsmisse, vil den fraskilte ægtefælles rettigheder typisk blive afgjort på skiftetidspunktet som led i skiftet.

Reglerne om indsættelse af begunstigede i kapital- eller rateopsparingsordninger i pengeinstitutter findes udelukkende i pensionsbeskatningsloven, hvis sigte er at regulere de skatteretlige spørgsmål vedrørende disse ordninger. Derimod findes der ikke regler, der regulerer de civile aspekter i disse pensionsordninger - herunder den nuværende og den fraskilte ægtefælles stilling i forhold til hinanden eller til øvrige begunstigede.

En tilsvarende valgfrihed til indsættelse af begunstigede i rate- og *kapitalforsikringsordninger* fremgår af pensionsbeskatningslovens § 8, stk. 1, nr. 4 og § 10, stk. 1, nr. 4. I disse ordninger kan yderligere indsættes "nærmeste pårørende" som begunstiget. Heller ikke i disse ordninger er der nogen rangfølge i kredsen af begunstigede eller sikring af ægtefællens position, hvorfor såvel den nuværende som den fraskilte ægtefælle kan være indsat som begunstiget, men altså ikke behøver at være det.

For så vidt angår forsikringsordninger, regulerer forsikringsaftaleloven de fleste civile spørgsmål.

Kapitel 4

ATP-ordningen

4.1. Om ATP-ordningen generelt

Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP) blev oprettet ved lov nr. 46 af 7. marts 1964 som en selvstændig, selvejende institution med det formål at udbetale tillægspension til lønmodtagere m.fl. Ordningen trådte i kraft den 1. april 1964.

ATP-ordningen finansieres af bidrag fra arbejdsgivere og lønmodtagere, og er obligatorisk for alle lønmodtagere, der opfylder betingelserne for medlemskab. Størrelsen af bidragene afhænger af omfanget af lønmodtagernes beskæftigelse hos den enkelte arbejdsgiver, men er uafhængig af lønnens størrelse. Ordningen omfatter alle lønmodtagere i alderen 16-66 år, der er beskæftiget i mindst 9 timer om ugen hos samme arbejdsgiver. Bidraget betales med 1/3 af lønmodtageren og 2/3 af arbejdsgiveren. Dets størrelse fastsættes af bestyrelsen med godkendelse af repræsentantskabet. Bidraget for en fuldtidsbeskæftiget var oprindeligt 259,20 kr. om året, men er senere blevet forhøjet flere gange. Det har siden 1. januar 1990 andraget 2.332,80 kr. om året. Det er blevet besluttet, at forhøje årsbidraget fra den 1. januar 1996 med 15 pct. til 2.682,90 kr.

I 1987 gennemførtes en differentiering af ATP-ordningens bidrag, idet der blev åbnet mulighed for, at visse offentligt ansatte ved overenskomst kunne aftale ikke at deltage i en generel forhøjelse af bidragene pr. 1. januar 1988 og 1. januar 1990. Bidraget for de pågældende offentligt ansatte blev fastholdt på det hidtidige niveau, 1.166,40 kr. om året. De omfattes heller ikke af forhøjelsen fra den 1. januar 1996.

Selvstændige erhvervsdrivende er som hovedregel ikke omfattet af ordningen, men kan, hvis de som lønmodtager har indbetalt fuldt bidrag for mindst 3 år, efter eget ønske bevare medlemskabet. De

skal i så fald selv betale hele bidraget. For tiden indbetaler ca. 1.400 selvstændige erhvervsdrivende ATP-bidrag efter disse regler.

Ved en lovændring i 1992 blev kredsen af bidragspligtige udvidet, idet der blev åbnet mulighed for indbetaling af bidrag under arbejdsløshed, kursusdeltagelse, sygdom og barsel. Indbetalingen startede den 1. oktober 1993.

ATP-ydelsen udbetales som egenpension fra det fyldte 67. år og beregnes på grundlag af de indbetalte bidrag, samt bonus. Lønmodtagere, der indtrådte i ordningen i dennes første år, får beregnet deres pension efter en særlig skala, der - for de ældstes vedkommende - har givet en højere pension, end det var tilfældet for senere indtrådte.

I 1971 blev der indført en bonusordning, bl.a. på basis af det afkast, som ATP opnår af sine investeringer udover grundlagsrenten på 4,5 pct. Bonus fastsættes årligt.

Løbende pensionsudbetalinger fra ATP skal medregnes ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst.

Af engangsbeløb, jf. kapitel 4.3., der udbetales fra ATP, betales en afgift til staten på 40 pct. i henhold til pensionsbeskatningslovens § 29 B. Afgiften tilbageholdes ved udbetaling og indbetales af ATP til skattemyndighederne.

4.2. De tidligere ægtefællepensionsordninger

Ordningen indeholdt ved oprettelsen i 1964 en enkepension med udbetaling fra den efterlevende hustru 62. år. Det var endvidere en betingelse, at ægteskabet havde varet i mindst 10 år samt at afdøde havde opnået en anciennitet i ordningen på mindst 10 år. Som følge af den sidste betingelse blev de første enkepensioner først udbetalt i 1974. Enkepensionen udgjorde det halve af egenpensionen ved det fyldte 67. år.

Hvis den efterlevende ægtefælle både opfyldte betingelserne for at få udbetalt egenpension og enkepension, havde hun kun ret til den største af pensionerne (samordning). Enkepensionen bortfaldt ved indgåelse af nyt ægteskab, men genindtrådte, hvis det nye ægteskab ophørte.

For fraskilte hustruer gjaldt 1941-lovens bestemmelser. Det var efter 1941-loven en betingelse for at bevare enkepensionsretten, at der var pålagt manden pligt til at bidrage til hustruens underhold. ATP har efter anmodning noteret rettighederne i det omfang, de efter ATP-loven kunne blive aktuelle, herunder at underholdspligten først ophører efter den fraskilte hustrus fyldte 62. år, samt at ægteskabet har varet i mindst 10 år. Hvis manden efterlod sig mere end én berettiget, deltes enkepensionen efter 1941-lovens delingsregler.

ATP's enkepensionsordning blev i 1978 ændret til en *ægtefællepensionsordning* for både mænd og kvinder. De hidtidige betingelser for udbetaling til en efterlevende ægtefælle blev bibeholdt, ligesom 1941-loven fortsat var gældende, men selvsagt kun for fraskilte hustruer.

4.3. Den nugældende ægtefælleordning

Ved lov nr. 372 af 20. maj 1992, der trådte i kraft den 1. juli 1992, blev der gennemført en væsentlig ændring af ATP's ægtefælleordning. Ved nyordningen indførtes udbetaling af kapitaliserede engangsbeløb ved dødsfald i stedet for en løbende pensionsydelse af ofte ringe størrelse, ligesom de særlige betingelser for udbetaling herunder samordningen blev afskaffet.

Nyordningen er fuldt gennemført for ægtefæller efter ATP-medlemmer, der ikke var fyldt 67 år ved ordningens ikrafttræden den 1. juli 1992, og som afgår ved døden efter dette tidspunkt, jf. nedenfor under A. For øvrige medlemsgrupper (B - D) gælder i princippet de hidtidige regler, dog således at udbetalingen af engangsbeløb i et vist omfang gennemføres.

Hovedtrækkene i nyordningen er for de enkelte medlemsgrupper følgende:

- A. *Medlemmet er under 67 år den 1. juli 1992 og dør efter dette tidspunkt.*

Den efterlevende ægtefælle får ved medlemmets død udbetalt et engangsbeløb, beregnet som den kapitaliserede værdi af en pensionsydelse, der svarer til 35 pct. af den egenpension og bonuspension, som afdøde havde opnået ret til, jf. lovens § 11. Kapitalværdien er uafhængig af den

modtagende ægtefælles alder og egne rettigheder i ATP i øvrigt.

Efter lovens § 12 udbetales yderligere til efterlevende ægtefæller efter ATP-medlemmer født i perioden 1. juli 1925 - 30. juni 1941 et engangsbeløb, der beregnes som den kapitaliserede værdi af indtil 15 pct. af afdødes pensionsret den 1. juli 1992. Kapitalværdien afhænger af såvel den modtagende ægtefælles alder som af egne rettigheder i ATP i øvrigt.

- B. *Medlemmet er fyldt 67 år den 1. juli 1992 og dør efter dette tidspunkt.*

Medlemmet var berettiget til egenpension ved omlægningen, og den efterlevende ægtefælle får ved medlemmets død udbetalt et engangsbeløb, svarende til den kapitaliserede værdi af halvdelen af afdødes egenpension og bonuspension, jf. § 13, stk. 1. Kapitalværdien afhænger af såvel den modtagende ægtefælles alder som af egne rettigheder i ATP i øvrigt.

- C. *Medlemmet er død før den 1. juli 1992, og den efterlevende ægtefælle var under 62 år på dette tidspunkt.*

Den efterlevende ægtefælle var ved omlægningen pr. 1. juli 1992 berettiget til en opsat pension og får ved sit fyldte 62. år udbetalt et engangsbeløb, svarende til den kapitaliserede værdi af halvdelen af den pension, som afdøde var eller ville være berettiget til fra sit fyldte 67. år, jf. § 13, stk. 2. Kapitalværdien afhænger af såvel den modtagende ægtefælles alder som af egne rettigheder i ATP i øvrigt.

- D. *Medlemmet er død før den 1. juli 1992, og den efterlevende ægtefælle var fyldt 62 år på dette tidspunkt.*

Den efterlevende ægtefælle var allerede berettiget til en løbende ægtefællepension ved omlægningen pr. 1. juli 1992. Udbetalingen fortsætter som hidtil og på de hidtidige betingelser, jf. § 14.

Som noget nyt blev der ved lovændringen i 1992 indført en børneydelse til børn under 18 år. Ydelsen udbetales som et engangsbeløb.

4.4. Anvendelse af enkepensionsloven på ATP-lovens ægtefælleydelser

Som beskrevet ovenfor under 4.3. blev ATP's ægtefælleordning ved lov nr. 372 af 20. maj 1992 ændret fra en løbende ydelse til udbetaling af et engangsbeløb. Ydelserne beregnes som den kapitaliserede værdi af en løbende, livsvarig pensionsydelse. Da den tilgrundliggende ydelse således fortsat er en pensionsydelse, er det Arbejdsministeriets opfattelse, at enkepensionslovens regler om bevarelse af en enkepensionsret ved separation og skilsmisse stadig finder anvendelse med de modifikationer, der følger af forholdets natur.

Denne opfattelse finder ifølge Arbejdsministeriet støtte i bemærkningerne til lovforslag L 152, "Forslag til lov om ændring af lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension" fremsat den 10. december 1991. Af bemærkningerne til den nye § 11, i slutningen, fremgår det, at for de tilfælde, der ikke direkte er omfattet af lovforslaget, finder enkepensionsloven tilsvarende anvendelse. I lovforslaget var samlevare ligestillet med ægtefæller, og bestemmelser svarende til enkepensionsloven var derfor medtaget i lovforslaget for denne gruppe. Bestemmelserne vedrørende samlevare udgik af forslaget under Folketingets behandling, men Arbejdsministeriet finder, at bemærkningerne til lovforslaget om anvendelse af enkepensionsloven stadig har relevans for fraskilte ægtefæller.

Spørgsmålet om udbetaling af ægtefællepension som engangsbeløb til fraskilte ægtefæller på baggrund af lovændringen i 1992 har indirekte været indbragt for ATP's Ankenævn, der er enig i, at 1941-loven finder anvendelse ved udbetaling af engangsbeløb til fraskilte ægtefæller, jf. kendelse nr. 7/93 af 17. januar 1994. Det er derfor fortsat kun fraskilte hustruer, der kan bevare ret til ægtefællepension, såfremt de i øvrigt opfylder 1941-lovens betingelser.

Kapitel 5

Fremmed ret

Til brug for udvalgsarbejdet er der indhentet oplysninger fra Norge, Sverige og Finland om de dér gældende regler vedrørende bevarelse af ret til ægtefællepension ved separation og skilsmisse.

Systemerne i de nordiske lande synes efter disse oplysninger ret forskellige med hensyn til ægtefællepensionens bevarelse.

5.1. Norge

De gældende regler om ret til bevarelse af ægtefællepension ved separation og skilsmisse findes i den norske ægteskabslov af 4. juli 1991, §§ 86, 87, 88 og 89.

Den norske lovgivning sonderer ikke mellem mænds og kvinders ret til ægtefællepension ved skilsmisse, da loven omhandler ægtefællepension og ikke alene enkepension.

For at bevare ret til ægtefællepension kræves det, at ægteskabet har bestået i mindst 10 år, og at den fraskilte ægtefælle var mindst 45 år ved skilsmissen. Kravene til ægteskabets varighed medfører, at ret til ægtefællepension normalt kun vil foreligge i de tilfælde, hvor ægteskabet har ført til en ikke ubetydelig reduktion af den fraskilte ægtefælles erhvervsevne.

Det kræves også, at den anden ægtefælle ved skilsmissen var eller havde været medlem af en anden pensionsordning end folketrygden, og at der til denne pensionsordning var knyttet en ægtefællepension. I så fald får den fraskilte ægtefælle også ret til pension fra den ordning, som afdøde var medlem af efter skilsmissen. Det blev under behandlingen af den nye lov påpeget, at reglerne om ægtefællepension fra andre pensionsordninger end folketrygden vil opfange de tilfælde, hvor en fraskilt ægtefælle ville have krav på underholdsbidrag, dersom dødsfaldet ikke var indtruffet.

Hvis flere ægtefæller er berettiget til pension, er udgangspunktet, at pensionen deles mellem ægtefællerne i forhold til det antal påbegyndte år, som hver af ægtefællerne var gift med afdøde. Har den ene fraskrevet sig retten, tilfalder pensionen den anden udelt. Hvis den afdøde tidligere var medlem af en pensionsordning, som kun giver pensionsret til den fraskilte ægtefælle, og den fraskilte ægtefælle gør krav gældende i en ordning, som også omfatter den nye ægtefælle, kan den nye ægtefælle gøre krav gældende også efter den tidligere ordning. Reglen sikrer derved en rimelig fordeling mellem de to ægtefæller.

Retten til pension bortfalder, hvis den fraskilte ægtefælle er gift igen ved den tidligere ægtefælles død. Hvis det nye ægteskab indgås efter den tidligere ægtefælles død, mistes retten til pension ikke umiddelbart, da der ikke gælder generelle regler herfor. Men forholdet reguleres efter de regler, der er fastsat i vedkommende pensionsordning.

Der sker endvidere bortfald af pensionsret, hvis en ægtefælle eller tidligere ægtefælle bliver idømt ubetinget fængsel for en forbrydelse begået mod den ægtefælle, der har optjent pensionsretten, og denne ægtefælle som følge af handlingen afgår ved døden.

Når retten til pension er blevet begrænset i forhold til de tidligere lovbestemmelser, skyldes det, at det bliver stadig mere sædvanligt, at begge ægtefæller er i indtægtsgivende arbejde og således har mulighed for at oparbejde egne pensionsrettigheder under ægteskabet. Dette indebærer imidlertid ikke, at retten til ægtefællepension bortfalder, når en fraskilt ægtefælle har egen indtægt og egen pensionsordning. Under forudsætning af, at vilkårene i ægteskabsloven er opfyldt, har en fraskilt ægtefælle **ret** til ægtefællepension.

5.2. Sverige

I modsætning til Danmark er der i Sverige ikke generelle lovbestemmelser om ægtefællepension til fraskilte. Retningslinierne for en fraskilt ægtefælles *adgang til pension* fremgår af de bestemmelser, der gælder for de forskellige pensionsordninger. Disse regler reguleres af arbejdsmarkedsaftaler. De reguleres derfor ikke i medfør af svensk lov og hører ikke under Socialdepartementets ansvarsområde.

Bestemmelser om fraskilte hustruers ret til pension efter embedsmænd og arbejdere i statens tjeneste blev indført ved love af 16. oktober 1936 om "Familjepension för efterlevande till befallningshavare i statens tjänst" og "Familjepension för efterlevande till arbetare i statens tjänst".

For statsansatte gælder i dag reglerne i "Pensionsplan för arbetstägare hos staten m.fl.". Denne aftale giver ikke ret til "efterlevandepension" til fraskilte. De tidligere bestemmelser, der giver ret til "efterlevandepension" til fraskilte, finder dog anvendelse, hvis de fraskilte var omfattet af statens pensionsaftale af 31. marts 1991 og skilsmissen var trådt i kraft før 1. april 1991.

Ifølge pensionsbestemmelserne for arbejdstagere hos kommuner og landsting (PA-KL) har fraskilte ægtefæller ikke ret til "efterlevandepension", hvis fristen for at anke skilsmisedommen er udløbet efter 1. januar 1985. Ligger tidspunktet for ankefristens udløb før 1. januar 1985, anvendes de forud for denne dato gældende pensionsbestemmelser for arbejdstagere hos kommuner (PAK) og de enslydende pensionsbestemmelser for arbejdstagere hos landsting (LPAK).

Pensionsordningerne for privat ansatte funktionærer er omfattet af de generelle regler om indtægtsbestemt tillægspension (ITP-planen).

ITP-planen gælder som kollektiv aftale mellem forbund tilsluttet Svenska Arbejdstgivareföreningen og Privattjänstmannakartellen og har været forbillede for pensionsordninger inden for bank- og forsikringsvæsenet og Kooperationer.

Ifølge ITP-planen kan funktionæren begære "efterlevandepension" delt mellem den tidligere og den nye ægtefælle. Efter indgåelsen af nyt ægteskab kræves dog den nye ægtefælles samtykke hertil.

Ifølge STP-planen, der gælder for privat ansatte arbejdere, kan der ikke ydes "efterlevandepension".

Med virkning fra 1. januar 1988 trådte en ny ægteskabslov i kraft. Loven fastsætter bl.a., hvordan private pensionsforsikringer skal behandles ved *bodelingen* i forbindelse med skilsmisse.

En pensionsforsikring kan indeholde tre former for ydelser: Alderspension og/eller invalidepension til forsikringstageren selv samt familiepension til ægtefællen og/eller børn.

Ved skifte i anledning af skilsmisse udtager forsikringstageren forlods værdien af de ydelser, som tilkommer den pågældende selv. Derimod indgår værdien af familiepensionen i bodelingen. Dette betyder dog ikke, at den anden ægtefælle skal have familiepensionen. Retten hertil kan ved bodelingen tillægges forsikringstageren og f.eks. ændres til en forhøjelse af dennes alderspension.

Ved skifte i anledning af forsikringstagerens død udtager den efterlevende ægtefælle familiepensionen forlods af boet. Hvis den efterlevende ægtefælle senere indgår nyt ægteskab, og dette ægteskab ophører ved skilsmisse, udtager den pågældende også i dette tilfælde familiepensionen efter den første ægtefælle forlods.

Den forlods udtagelse af en pensionsforsikring på skifte i forbindelse med skilsmisse kan give ægtefællen krav på økonomisk kompensation, hvis forsikringstageren i tiden før skilsmissen har anvendt midler af fællesboet til forbedring af pensionsforsikringen.

Hvis det anses for urimeligt mod en ægtefælle at holde en pensionsret uden for bodelingen, skal pensionsretten i stedet helt eller delvist indgå i bodelingen. Ved afgørelse af om pensionsretten skal indgå i bodelingen skal ægteskabets varighed, ægtefællernes økonomiske forhold og omstændighederne i øvrigt lægges til grund. Der foretages en helhedsbedømmelse af ægtefællernes forhold, og i lovens forarbejde er det angivet, at ingen af de angivne omstændigheder er vigtigere end andre. Der findes ikke talmateriale om, i hvor mange bodelinger pensionsrettigheder indgår. For fuldstændighedens skyld må det tilføjes, at retten til "efterlevandepension som hovedregel ikke skal indgå i bodelingen, hvis pensionsbeløbet skal beskattes som indkomst.

I Sverige er der nedsat et udvalg med det formål at ændre bestemmelserne for at medinddrage ægtefællers pensionsrettigheder ved bodelingen i forbindelse med ægteskabets ophør. Det skal således være muligt efter et konkret skøn at medinddrage bl.a. tjenestemandspensionen og ATP i bodelingen.

5.3. Finland

Der blev i 1990 foretaget en revision af pensionslovgivningen i Finland med ikrafttræden den 1. juli 1990. Ifølge de bestemmelser, der var gældende indtil dette tidspunkt, kunne alene én enke få enkepension.

Ved revisionen af pensionslovgivningen blev der indført dels ligestilling mellem mænd og kvinder, således at både enker og enkemænd kan opnå ægtefællepension, dels mulighed for at en fraskilt ægtefælle kan opnå ægtefællepension under visse nærmere opregnede omstændigheder.

I den finske lovgivning indgår bestemmelserne om "efterlevandepension" i familiepensionsloven, som er en almen lov, der har til hensigt at sikre en minimumsindtægt. Lovene om arbejdstageres, funktionærers og arbejdsgiveres pensioner, som er indtægtsbestemte, og lovene om ulykkesforsikring, trafikforsikring m.v., som baserer sig på erstatninger, indeholder også "efterlevandepension".

Retten til "efterlevandepension" bestemmes af de love, som forsikringstageren ved sin død var omfattet af. Det almene familiepensionssystem, det indtægtsbestemte arbejds pensionssystem og det erstatningsbaserede system samordnes således, at det almene familiepensionssystem sikrer indtægten for de efterlevende, der ikke er omfattet af den på erhvervspensionslovene baserede familiepension. Erstatninger i medfør af lovene om ulykkesforsikring, trafikforsikring m.v. har prioritet over arbejds pensionerne. Afhængig af erstatningens størrelse vil den efterlevende tillige kunne modtage "efterlevandepension" ifølge erhvervspensionslovene.

Betingelserne for at opnå pension efter *familiepensionsloven* er følgende:

1. Den efterlevende mand eller kvinde skal være under 65 år, og
2. være gift med afdøde på død tidspunktet.

Dette betyder at en eventuel skilsmisse medfører tab af ret til "efterlevandepension", hvorimod separation eller faktisk adskillelse ikke er til hinder for, at den efterlevende opnår pension. En

samboende har ikke ret til pension. Retten til pensionen bortfalder, når den efterlevende fylder 65 år, og dermed får ret til alderspension.

Også i *lovene om pension for arbejdstagere, funktionærer og arbejdsgivere* er det en forudsætning for retten til "efterlevandepension", at den efterlevende var gift med afdøde på dødstidspunktet. Både mænd og kvinder er berettiget til denne pension.

En tidligere ægtefælle er også berettiget til "efterlevandepension". I sådanne tilfælde er det forudsætningen, at afdøde ved sin død på grundlag af dom eller aftale, var forpligtet til at betale underholdsbidrag. I erhvervslovgivningssystemet er samboende ikke berettiget til "efterlevandepension".

I lov om pension for arbejdstagere er størrelsen af "efterlevandepension" for en tidligere ægtefælle fastsat således, at dens andel af den "efterlevandepension", som ellers skulle betales, er lige så stor som 60 pct. af det underholdsbidrag, som afdøde har betalt til sin tidligere ægtefælle udgør af afdødes pension. Ægtefællepensionen for hver fraskilt ægtefælle beregnes som

<u>0,6 x underholdsbidrag</u>	x	ægtefællepension (dvs. den ægtefællepension, man ville have fået som ikke-fraskilt).
medlemmets egenpension		

Hvis der også er en efterlevende ægtefælle, kan alle fraskilte ægtefæller tilsammen dog højst få halvdelen af ægtefællepensionen, og pensionen til den nuværende ægtefælle nedsættes med pensionen til den eller de fraskilte ægtefæller. Det sammenlagte beløb trækkes fra "efterlevandepensionen" og fordeles mellem de tidligere ægtefæller i samme forhold som underholdsbidragene.

I ulykkesforsikringssystemet er en person, som ved afdødes død var gift med denne berettiget til "efterlevandepension". Desuden kan også en person, som ved afdødes død boede sammen med denne i ægteskabslignende forhold være berettiget til "efterlevandepension". Betingelserne for at en sambo kan opnå pension er ud over den fælles husholdning under ægteskabslignende forhold, at arbejdstageren havde eller har haft et fælles barn eller der foreligger en aftale om indbyrdes underhold, som er stadfæstet af myndighederne.

På samme måde foreligger der ret til pension, når et fælles barn er født efter arbejdstagerens død.

En samboende person er berettiget til "efterlevandepension", hvis arbejdstageren ikke var gift ved sin død. Hvis arbejdstageren ved sin død levede i et ægteskabslignende forhold og adskilt fra sin ægtefælle og ansøgning om opløsning af ægteskabet var indgivet, har den samboende person ret til "efterlevandepension" i stedet for ægtefællen.

Det fremgår endvidere af lov om ulykkesforsikring, at en ægtefælle ikke er berettiget til "efterlevandepension", hvis ægteskabet er indgået efter det arbejdsulykkestilfælde, som ledte til arbejdstagerens død, og hvis der ikke er født et barn i ægteskabet, eller hvis ægteskabet ikke har varet i mindst 3 år. Det samme gælder i spørgsmålet om en sambos ret til "efterlevandepension".

Ret til "efterlevandepension" efter loven om ulykkestilfælde ophører, hvis den efterlevende indgår ægteskab eller indleder et nyt ægteskabslignende forhold. Dog udbetales der et engangsbeløb, som modsvare "efterlevandepension" udbetalt over en periode på tre år. En afdøds tidligere hustru har herudover ikke ret til "efterlevandepension".

Ifølge *trafikforsikringsloven* kan en afdøds ægtefælle, sambo eller tidligere ægtefælle være berettiget til "efterlevandepension". Beløbet, som betales som "efterlevandepension" til den tidligere ægtefælle, beror på en konkret afgørelse. Ved afgørelsen tages hensyn til, i hvilken grad afdøde før sin død bidrog til den tidligere ægtefælles indtægt. Det er en forudsætning for "efterlevandepension", at der før afdødes død påhvilede denne bidragspligt over for den tidligere ægtefælle. Derimod vil størrelsen af pensionen til afdødes ægtefælle være uafhængig af en sådan "behovs-prøvelse".

Kapitel 6

Hvorledes virker enkepensionsloven i dag?

6.1. Indledning

En stillingtagen til, hvorvidt der fortsat er behov for en lovgivning om bevarelse af ægtefællepension ved separation og skilsmisse, nødvendiggør en form for status over udviklingen.

Enkepensionslovens rolle i det samlede pensionsbillede er ikke - længere - fremtrædende, idet de ordninger, der omfattes af loven, kun udgør en vis del af pensionsordningerne, nemlig mænds løbende livsbetingede pensionsordninger, der er led i et ansættelsesforhold, og hvor der til ordningen er knyttet enkepensionsdækning, jf. nærmere i kapitel 2.3.1. og kapitel 7. Dog indeholder flere pensionskassevedtægter m.v. bestemmelser om, at enkepensionslovens regler finder analog anvendelse på vedkommende ordnings enkemandspensionsdel samt på ordninger, der sikrer ydelser til registrerede partnere.

Dertil kommer, at loven bærer præg af at være indført på et tidspunkt, hvor familiebilledet stadig var domineret af en hjemmearbejdende hustru, en pengeindtjenende mand og længerevarende ægteskaber.

Dette billede er ændret som følge af kvindernes stigende erhvervsfrekvens og dermed stigende egen indtægt og egenpensionering. Dette har medført et mindre behov for enkepensionsdækning. Hertil kommer en større skilsmissefrekvens.

I den samlede vurdering af enkepensionslovens betydning i dag har udvalget i de følgende afsnit redegjort for, hvorledes de enkelte betingelser, der skal være opfyldt for at ægtefællepension for en fraskilt aktualiseres, relaterer sig til nutidens forhold.

6.2. Enkepensionsretten som led i ansættelsesvilkår

Ægtefælledækning er ikke ifølge enkepensionsloven en lovpligtig del af en hovedpensionsordning⁹⁾ etableret som led i et ansættelsesforhold.

I det omfang, ægtefælledækning supplerer en egenpensionsordning, vil ægtefælledækningen som oftest være bindende for medlemmerne af ordningen. Der kan dog for den enkelte ordning være fastsat særlige regler om adgangen til at fravælge ægtefælledækningen.

Uden for de kollektive og obligatoriske ordninger er spørgsmålet om ægtefællepension overladt til ansættelsesaftalens parter i overensstemmelse med den almindelige aftaleret. Det gælder f.eks. i de liberale erhverv.

I kapitel 7 er redegjort for, i hvilket omfang der til pensionsordningerne er knyttet ægtefælledækning.

6.3. Ægteskabet skal være opløst ved skilsmisse og have bestået i mindst 5 år

Ifølge Danmarks Statistik registreredes 12.971 skilsmisser for året 1993. Heraf havde i alt 8.807 af ægteskaberne haft en varighed på 5 år eller derover, mens 5.692 af ægteskaberne havde haft en varighed på 10 år eller derover¹⁰⁾.

Det må således konstateres, at betingelsen om 5 års ægteskab er opfyldt i 2/3 af skilsmisserne. Der er således stadig et betydeligt antal tilfælde, hvor loven teoretisk kan anvendes. I hvor mange af disse tilfælde enkepensionsloven praktisk finder anvendelse, beror herefter på, om der tillige pålægges bidrag, jf. kapitel 6.4.

⁹⁾ Hvor ordningen indeholder bestemmelser om ægtefællepension, vil pensionsregulativene/forsikringsbetingelserne ofte indeholde en generel henvisning til enkepensionsloven.

¹⁰⁾ Danmarks Statistik har oplyst, at man ikke har bearbejdet alle 1994-tal før efteråret 1995.

6.4. Der skal på skilsmissetidspunktet påhvile manden bidragspligt

Som 1941-lovens § 2 er formuleret, er enkepensionsretten en funktion af retten til bidrag - ikke omvendt. Det fremgår af kommentaren (UfR 1994 B. 34) til afgørelsen Ufr 1994.627 HD, at det i Højesteret - i modsætning til såvel landsretten som byretten - var den overvejende opfattelse blandt de deltagende dommere, at de enkepensionsretlige konsekvenser ikke bør være afgørende for, i hvilket omfang der skal tilkendes bidrag.

Udvalget har søgt at fastlægge, i hvilket omfang der efter en skilsmisse påhviler manden bidragspligt. Man har i den forbindelse vurderet, at der tillige må tilvejebringes mere detaljerede oplysninger om bidragspligten, herunder dennes fordeling på bidrag som følge af dom eller som følge af aftale, i hvilket omfang bidragspligten udmøntes i faktisk betalte bidrag og varigheden af de tidsbegrænsede bidrag.

I UfR 1984 B, s. 131 f. gennemgår landsdommer Svend Danielsen "Hustrubidrag, Landsretspraksis 1981-82" i alt 270 landsretsdomme om bidragspligt. I UfR 1993 B, s. 231 f. har Svend Danielsen fulgt undersøgelsen fra 1984 op på grundlag af 225 landsretsdomme i ægteskabssager afsagt i perioden sommeren 1991 til sommeren 1992. Heraf vedrørte kun de 62 bidragstvister.

Af undersøgelsen kan udledes, at 1991/92 afgørelserne i højere grad (relativt set) vedrørte langvarige ægteskaber. Tendensen går her i retning af et procentuelt lavere antal afgørelser om tidsbegrænsede bidrag til fordel for tidsbegrænsede bidrag på 10 år. Svend Danielsen anfører imidlertid om metoden, (UfR 1984 B, s. 137), at undersøgelsen har været underlagt visse begrænsninger:

"Ved gennemlæsningen af denne redegørelse må huskes, at det kun er et meget begrænset - omend vigtigt - udsnit af bidragsproblematikken, der behandles. Der er ikke i de senere år foretaget nogen samlet gennemgang af et repræsentativt udsnit af separations- og skilsmissebevillinger samt byretsdomme med henblik på bidragsspørgsmålet. Det vides derfor ikke, i hvor mange sager ud af samtlige bidragspligt overhovedet kommer på tale.

Der er heller ikke offentliggjorte, landsdækkende undersøgelser af, i hvor mange tilfælde positive aftaler eller afgørelser om bidragspligt følges op

med en henvendelse til statsamtet om udfærdigelse af bidragsresolution. Det ville være af interesse at få undersøgt, i hvilket omfang der er realiteter bag bidragspligten. Endelig savnes bredere kendskab til, i hvilket omfang bidragsresolutioner omsættes i aktuelle betalinger, frivilligt eller efter en tvangsmæssig inddrivelse. Viden også om disse forhold vil være værdifuld, når bidragsproblematikken skal tages op til vurdering på ny med henblik på den kommende revision af ægteskabslovgivningen."

Henset til disse begrænsninger har udvalget bl.a. fra Justitsministeriet forsøgt at fremskaffe oplysninger om *aftaler og afgørelser* om bidragspligt. Justitsministeriet har i den anledning (i 1994) bemærket følgende:

"Der foreligger alene relevante, blot nogenlunde pålidelige statistiske oplysninger for så vidt angår antallet af domme og bevillinger, der årligt udstedes med bestemmelser om tidsbegrænset bidragspligt. Tager man udgangspunkt i en undersøgelse fra 1986, må man under hensyn til senere undersøgelser, der belyser tendenserne, antage, at dette formentlig i dag ligger under 5 pct. af de samlede skilsmisser, (årligt ca. 13.000), men hertil kommer et ukendt antal sager med tidsbegrænset bidragspligt, der stadig er relevant ved den forpligtedes død. (Der bliver formentlig tale om bidragspligt i 10 år i omkring dobbelt så mange tilfælde som antallet af tidsbegrænsede bidrag.)

Der findes ingen statistiske oplysninger vedrørende udmåling af bidrag, og sådanne oplysninger ville i øvrigt ikke på en blot nogenlunde pålidelig måde belyse, om enkepensionen afløser bidragsbetaling. Da tilstedeværelsen af et behov for forsørgelse alene er en af betingelserne for, at bidrag pålægges, kan hyppigheden af et sådant behov endvidere ikke kortlægges på denne måde."

Alternativt har udvalget søgt at vurdere, om de *noteringer*, der foretages hos de pensionsudredende myndigheder om bidragspligt til fraskilte, kan være retningsgivende. Af de oplysninger, som udvalget har modtaget, fremgår det, at noteringer foretages meget sjældent. Det bemærkes i den forbindelse, at oplysninger registreret via EDB typisk kun vedrører noteringer af nyere dato, jf. også kapitel 7.4.4.

6.5. Adgangen for parterne til at indgå sær aftaler
Ægtefællerne og senere enken og den fraskilte kan om en fremtidig eller aktuel enkepension kun i begrænset omfang indgå aftaler, der falder uden for den "kollektive standardløsning".

Af hensyn til pensionsordningernes øvrige medlemmer kan der ikke være ubegrænset adgang til at indgå særaftaler.

En hustru kan give fuldstændigt afkald på enkepensionsretten *ved skilsmissen*. Dette afkald får ikke blot virkning for den fraskilte hustru, men også for mandens eventuelle nye hustru, der herefter ved mandens død vil være berettiget til den fulde enkepension.

Derimod følger det af enkepensionslovens § 2, stk. 5, 1. pkt., at den *i og med mandens død fastlagte deling* mellem en enke og en berettiget fraskilt hustru ikke ændres i anledning af senere bortfald af den ene berettigedes pensionsret, hvad enten bortfaldet skyldes dødsfald, nyt ægteskab eller andet (f.eks. et *afkald*). Dette gælder dog ikke bortfald i anledning af, at en tidsbestemt bidragsperiode udløber, jf. lovens § 2, stk. 5, 2. pkt.

I Beretning fra Folketingets Ombudsmand for 1982, s. 58, har Folketingets Ombudsmand henstillet til Finansministeriet at overveje, om der er tilstrækkelige holdepunkter for at fastholde den fortolkning, at en fraskilt hustru er afskåret fra ved en senere aftale med manden at fraskrive sig sin lovbestemte ret til enkepension til fordel for mandens nuværende hustru. Efter Ombudsmandens opfattelse har denne fortolkning ikke støtte i ordlyden af en gældende lovbestemmelse, men kan alene støttes på forarbejderne til en lovbestemmelse, der ikke blev gennemført i 1941-loven.

Da Finansministeriet ikke ændrede sit standpunkt, blev sag anlagt af den fraskilte hustru mod Finansministeriet. Amtskommunen, hvor manden var ansat, anførte under sagen, at den intet havde at indvende mod at notere, at den fraskilte hustrus pensionsret var bortfaldet - dog betinget af, at afgørelsen kunne ændres, såfremt domstolene senere fastslog at fortolkningen ikke var korrekt.

Sagen forligtes, idet Finansministeriet som pensionsmyndighed meddelte, at det nu var af den opfattelse, at enkepensionslovens § 2, stk. 1, ikke regulerer spørgsmålet om, hvorvidt en fraskilt hustru efterfølgende kan frasige sig en bevaret enkepensionsret.

Indtil ombudsmandsafgørelsen og det efterfølgende retsforlig havde det været fast praksis, at der ikke ved aftale *efter* skilsmissen kunne

indgås særftaler med virkning for fordelingen mellem øvrige pensionsberettigede.

6.6. Sociale ydelser

Udvalget har drøftet, om modtagelse af enkepension i henhold til enkepensionsreglerne, kunne betyde bortfald eller eventuelt reduktioner i sociale ydelser. I forbindelse med de ovennævnte drøftelser har udvalget indhentet oplysninger, om hvilke konsekvenser modtagelse af enkepension har for tildeling af ydelser, som kontanthjælp, efterløn, folkepension m.v. De angivne tal er 1995-tal.

6.6.1. Folkepension

Fra det 67. år har alle borgere i Danmark som udgangspunkt ret til folkepension. Hermed sikres alle ældre et forsørgelsesgrundlag.

Folkepensionen består af et grundbeløb på 44.508 kr. årligt, et pensionstillæg, som til samboende udgør 19.548 kr. årligt og til reelt¹¹⁾ enlige 22.560 kr. årligt, samt til reelt enlige pensionister et særligt pensionstillæg på 21.552 kr. årligt. Den fulde folkepension udgør således i 1995 88.620 kr. årligt for reelt enlige og 64.056 kr. årligt for samboende.

Har pensionisten større indtægter udover pensionen, sker der en indtægtsregulering af visse af pensionens bestanddele. Grundbeløbet indtægtsreguleres ved **indtægter ved personligt arbejde** over 117.200 kr. årligt for enlige (ugifte). Grundbeløbet nedsættes med 60 pct. af indtægter herudover. Pensionstillægget indtægtsreguleres derimod ved *alle* indtægter over 41.800 kr. årligt for enlige (ugifte). Pensionstillægget nedsættes med 30 pct. af indtægter over 41.800 kr.

Det særlige pensionstillæg indtægtsreguleres ikke. Fra 1. januar 1995 overføres det særlige pensionstillæg gradvist til pensionstillægget for reelt enlige.

Der ydes personligt tillæg til folkepensionen til betaling af varmeudgifter efter nærmere fastsatte regler. Herudover kan pensionister,

¹¹⁾ En person er reelt enlig, når pågældende ikke lever i et samlivsforhold, hvor parterne gennem kontante bidrag, arbejdede i hjemmet eller på anden måde bidrager til den fælles husførelse, og hvor samlivet kan føre til ægteskab efter dansk ret.

hvis økonomiske forhold er særligt vanskelige søge personligt tillæg til enkeltstående udgifter eller løbende udgifter.

Indtægter på over 41.800 kr. årligt, herunder indtægter i form af enkepension, medfører, at pensionstillægget indtægtsreguleres. Pensionstillægget bortfalder helt ved indtægter over 106.900 kr. årligt for enlige pensionister og 116.900 kr. for reelt enlige pensionister. Grundbeløbet indtægtsreguleres derimod ikke, medmindre pensionisten har arbejdsindtægter over 117.200 kr.

6.6.2. Førtdispension

Førtdispension tilkendes personer mellem 18 og 67, hvis erhvervs-evne er nedsat med mindst halvdelen af helbredsmæssige og/eller sociale grunde. Førtdispension sikrer en varig forsørgelse og erstatter dermed den erhvervsindtægt, som pensionisten ikke kan oppebære.

Førtdispension kan tilkendes som almindelig førtdispension, forhøjet almindelig førtdispension, mellemste og højeste førtdispension. Pr. 1. januar 1995 udgør pensionen følgende beløb årligt:

	reelt enlige	samboende
- almindelig førtdispension	88.620	64.056
- forhøjet alm. førtdispension	99.924	75.360
- mellemste førtdispension	110.280	85.716
- højeste førtdispension	140.172	115.608

Førtdispension består af samme tillæg som folkepensionen samt herudover handicapkompenserende tillæg. Førtdispensionen indtægtsreguleres ved samme indtægtsgrænser som angivet under afsnittet om folkepension, dog reguleres grundbeløbet på grundlag af *samlige* indtægter ved siden af pensionen og ikke som for folkepensionister alene på grundlag af arbejdsindtægter. De handicapkompenserende tillæg indtægtsreguleres ikke.

Indtægter på over 41.800 kr. årligt, herunder indtægter i form af enkepension, medfører, at pensionstillægget indtægtsreguleres. Ved indtægter over 106.900 kr. årligt bortfalder pensionstillægget for enlige pensionister, medens grænsen er 116.900 kr. for reelt enlige

pensionister. Grundbeløbet indtægtsreguleres ved indtægter over 117.200 kr. årligt, herunder indtægter i form af enkepension, og bortfalder helt ved indtægter over 191.300.

6.6.3. Kontanthjælp

Indtægter fradrages i den beregnede kontanthjælp. En enkepensionsydelse modregnes således i den beregnede kontanthjælp krone for krone.

6.6.4. Sygedagpenge

En enkepensionsydelse påvirker ikke størrelsen af sygedagpenge.

6.6.5. Ydelser til børn

Børnefamilieydelsen udgør 9.600 kr. årligt pr. barn til børn i alderen 0-2 år, 8.600 kr. årligt pr. barn til børn i alderen 3-6 år og 6.600 kr. årligt til børn i alderen 7-17 år.

Børnetilskud ydes til reelt enlige forældre med 4.416 kr. årligt pr. barn (ordinært børnetilskud) og 3.372 kr. årligt uanset antal børn (ekstra børnetilskud). Særligt børnetilskud udbetales til børn, der har mistet en af forældrene med 8.472 kr. årligt.

En eventuel enkepensionsydelse påvirker ikke størrelsen af ovennævnte ydelser til børn.

Kapitel 7

Oversigt over pensionsordninger (herunder betingelserne for udbetaling)

7.1. Indledning

Udvalget har søgt at uddybe beskrivelserne i kapitel 2, 3 og 6 med statistiske oplysninger. Med henblik herpå har udvalget modtaget oplysninger om en række pensionsordningers behandling af ægtefællepension på grundlag af spørgeskemaer fra udvalget, jf. bilag 5.

Oplysningerne er indhentet i forsommeren 1994¹²⁾ fra Arbejdsministeriet (om ATP), Finansministeriet (om det statslige og kommunale tjenestemandspensionsområde), Finansrådet (om pensionsordninger i pengeinstitutter), Assurandør-Societetet, Arbejdsmarkedspensionsrådet (AMPR) og AMP-Samarbejdet (om livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser).

På grundlag af de modtagne besvarelsers forskellige karakter behandles de i det følgende i tre afsnit om pengeinstitutter (7.2.) og de forsikringsmæssigt opbyggede ordninger og tjenestemandspensionsordningerne (7.3.). PKA-ordningerne har meddelt yderligere oplysninger til illustration af udviklingen. De behandles separat (7.4.).

¹²⁾ Ikke alle pensionsordninger var på dette tidspunkt medlem af en af de nævnte interesseorganisationer, hvorfor f.eks. Industriens Pensionsforsikring A/S ikke indgår i nærværende kapitels talmateriale.

7.2. Pengeinstitutordningerne

For så vidt angår pensionsordninger i pengeinstitutter, er disse ikke medtaget i nedenstående analyse af ægtefælledækning, idet det ikke har været muligt at fremskaffe tilstrækkelig detaljerede oplysninger om disse ordninger.

Om ægtefælledækning i disse ordninger, se kapitel 3.7.

7.3. De forsikringsmæssigt opbyggede ordninger og tjenestemandspensionerne

Analysen i nærværende afsnit omfatter ATP-ordningen, pensionsordningen på henholdsvis det statslige og kommunale område samt visse pensionsordninger¹³⁾ i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser. For så vidt angår pensionsordninger i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser omfatter analysen 58 af disse ordninger, jf. tabel 7.1.

Tabel 7.1. Antal ordninger omfattet af analysen.

ATP	1
Statstjenestemandspensionsordningen	1
Tjenestemandspensionsordningen i amter og kommuner	1
Pensionsordninger i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser	58
ialt	61

Tabel 7.2 illustrerer aldersfordelingen i pensionsordninger for henholdsvis ATP, statstjenestemænd, tjenestemandsansatte inden for amter og kommuner samt livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser.

Et forsikringsselskab kan have flere ordninger. Her er kun ordninger med mere end 1.000 deltagere medtaget.

Tabel 7.2. Aldersfordeling i pct. på pensionsdækkede¹⁾.

	over 45 år	under 45 år	I alt
ATP	42,1	57,9	100
Statstjenestemandspensionsordning	62,0	38,0	100
Tjenestemandspensionsområdet for amter og kommuner	66,7	33,3	100
Livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser ²⁾	43,6	56,4	100

- 1) Aldersfordelingen for henholdsvis ATP, statstjenestemandspensionsordninger, tjenestemandspensionsordninger for amter og kommuner er opgjort pr. 31. december 1992.
- 2) Aldersfordelingen for livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser er opgjort pr. 31. december 1993.

Som det fremgår af tabellen er 42,1 pct. af samtlige pensionsdækkede i ATP over 45 år og 57,9 under 45 år; 43,6 pct. af de pensionsdækkede i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser er over 45 år og 56,4 pct. under 45 år. 62 pct. af de pensionsdækkede i pensionsordninger for tjenestemandsansatte over 45 år og 38 pct. under 45 år; 66,7 pct. af de pensionsdækkede inden for tjenestemandspensionsområdet i amter og kommuner over 45 år og 33,3 pct. under 45 år.

Grunden til, at relativt flere af de pensionsdækkede i ATP, livsforsikringselskaberne og de tværgående pensionskasser er under 45 år, skyldes formentlig, at der er tale om relativt nye pensionsordninger sammenlignet med tjenestemandspensionsområdet (og muligt også reduceret tilgang og senere indtrædelsesalder i en række tjenestemandspensionsordninger).

Tabel 7.3 illustrerer kønsfordelingen inden for de respektive pensionsordninger.

Tablet 7.3. Kønsfordeling i pct. på pensionsdækkede.

	Mænd	Kvinder	I alt
ATP	51,4	48,6	100
Statstjenestemandspension	67,0	33,0	100
Tjenestemandspensionsområdet for amter og kommuner	65,3	34,7	100
Livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser	39,6	60,4	100

Det fremgår af tabellen, at 51,4 pct. af alle pensionsdækkede i ATP er mænd og 48,6 pct. er kvinder; 67 pct. af de pensionsdækkede inden for det statslige tjenestemandspensionsområde er mænd, hvorimod 33 pct. er kvinder; 65,3 pct. af de pensionsdækkede i tjenestemandspensionsordninger for amter og kommuner er mænd og 34,7 pct. er kvinder; og 39,6 pct. af de pensionsdækkede inden for pensionsordningerne i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser er mænd, og 60,4 pct. er kvinder.

Grunden til den relativ store andel af kvinder inden for pensionsordninger i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser skyldes formentlig, at en række pensionsordninger, som er oprettet i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, dækker fagområder, hvor kvinder traditionelt er stærkt repræsenteret. Dette billede ændres af de nye pensionsordninger inden for industriens, bygge- og anlægsbranchens samt handel, transport og servicebranchernes traditionelle mandefag, som ikke (alle) er inddraget, jf. note 12.

Tabel 7.4. Antal pensionsordninger med eller uden ægtefælledækning.

	Med	Uden	I alt
ATP	1	0	1
Statstjenestemandspension	1	0	1
Tjenestemandspensionsområdet for amter og kommuner	1	0	1
Livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser	57	1	58

Som det fremgår af tabel 7.4 er både ATP-ordningen, pensionsordninger for statstjenestemænd og tjenestemandspensionsordningen for amter og kommuner omfattet af ægtefælledækning.

Ægtefælledækningen i ATP-ordningen er ikke kun obligatorisk, men også lovbestemt, jf. herom i kapitel 4. Ægtefælledækningen er endvidere obligatorisk inden for tjenestemandspensionsområdet.

Ud af de 58 pensionsordninger i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser er 57 ordninger omfattet af ægtefælledækning. I 45 af disse pensionsordninger er ægtefælledækningen obligatorisk, hvorimod 12 har frivillig ægtefælledækning, jf. tabel 7.5.

Tabel 7.5. Antal pensionsordninger i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser med obligatorisk eller frivillig ægtefælledækning.

Obligatorisk	Frivillig	I alt
45	12	57

Tabel 7.6. Ægtefælleydelsens art.

	Løbende livsvarig ydelse	Løbende tidsbegrænset ydelse	Rate-, kapital-, engangsydelser	Komb.
ATP	1 ¹⁾	0	1	0
Statstjenestemænd	1	0	0	0
Tjenestepensionsområdet for amter og kommuner	1	0	0	0
Livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser	29	8	11	15

- 1) For ATP-ordningen gælder, at ændringer af ATP-loven pr. 1. juli 1992 medførte, at ATP's ægtefælleordning blev omlagt fra udbetaling af løbende livsvarige ydelser til udbetaling af sumydelser, jf. kapitel 4.3.

Som det fremgår af tabel 7.6 udbetales der udelukkende ægtefælleydelse af løbende livsvarig karakter inden for tjenestemandspensionsområdet. Det fremgår endvidere af tabellen, at inden for pensionsordninger i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser udbetales der flere forskellige typer af ægtefælleydelser. I 29 pensionsordninger udbetales en løbende livsvarig ydelse; i 8 en tidsbegrænset løbende ydelse; i 11 en rate-, kapital- eller engangsydelse; og i 15 ordninger udbetales en kombination af to eller tre af ydelsestyperne.

Tabel 7.7. Ægtefælleydelse defineret i forhold til egenpension eller løn.

	Egenpension (pct.)	Løn (pct.)
ATP	35/50	-
Statstjenestemandspension	71	-
Tjenestemandspensionsordning i kommune og amter	71	-
Livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser	60	0-800 ¹⁾

1) Inkluderer både løbende ydelser og engangsbeløb.

Som det fremgår af tabel 7.7 beregnes ægtefællepension inden for ATP-ordningen som en andel af egenpensionen, og andelen udgør 50 pct. heraf, dog 35 pct. i de nye ordninger. Inden for tjenestemandspensionsområdet beregnes ægtefællepensionen også som en andel af egenpensionen, og andelen udgør 71 pct. af denne.

I pensionsordninger i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser varierer beregningsgrundlaget betydeligt. Variationen gælder både, for så vidt angår ægtefællepension beregnet på grundlag af egenpension eller ægtefællepension beregnet på grundlag af lønnen, og de pct.-vise intervaller. Det typiske er dog, at ægtefællepension i pensionsordninger inden for livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser beregnes som 60 pct. af egenpensionen.

7.4. PKA (Pensionskassernes Administration)

PKA A/S administrerer 8 tværgående pensionskasser fortrinsvis inden for social- og sundhedsområdet.

Samtlige pensionsordninger er obligatoriske ordninger, der er aftalt som led i overenskomsterne og som bygger på et kollektivt grundlag.

Pensionskasserne er fortrinsvis etableret i perioden 1954-1976 og har nu tilsammen i alt ca. 120.000 medlemmer. Ved etableringen

bestod pensionsordningerne af alderspension, invalidepension, børnepension og enkepension.

7.4.1. Obligatorisk ægtefællepension og ugifteydelse

I 1973 indførte de fleste af pensionskasserne obligatorisk ægtefællepension. I de øvrige blev det indført nogle år senere, således at alle kasser i dag har obligatorisk ægtefællepension. Ægtefællepensionen var en ydelse med livsvarig udbetaling og obligatorisk for alle nye medlemmer og udgjorde 60 pct. af medlemmernes egenpension. Medlemmer af kasserne kunne på tidspunktet for indførelsen af ægtefællepensionen vælge, om de ønskede at blive omfattet af ægtefællepensionsordningen. Mange valgte denne løsning, selv om det betød en nedsættelse af eget pensionstilsagn.

Samtidig med indførelse af ægtefællepensionen indførtes også ligestilling af mænd og kvinder i retten til pension efter enkepensionslovens regler.

I 1983 indførtes en såkaldt ugifteydelse i pensionskasserne, dvs. at der udbetaltes en engangssum efter medlemmer, der på dødsfaldstidspunktet ikke har en pensionsberettiget ægtefælle. Indførelsen af ydelsen skulle ses på baggrund af ønsket om en bedre ligestilling af gifte og ugifte medlemmer, idet der ellers efter ugifte medlemmer ikke blev udbetalt nogen ydelse fra pensionskassen, der modsvarede medlemmernes deltagelse i ægtefællepensionsordningen.

I forbindelse med indførelse af ugifteydelsen fik medlemmer uden ægtefællepensionsordning på ny mulighed for at tilvælge sig ordningen.

Situationen omkring ægtefællepensionsdækningen er i dag, at ud af de i alt ca. 120.000 medlemmer er der i dag ca. 6.000, der ikke er omfattet af den obligatoriske ægtefællepension.

7.4.2. Fravalg af halvdelen af ægtefællepensionen ved 54 år

Med henblik på at give mulighed for at styrke egenpensionen indførte samtlige pensionskasser i 1990 en valgmulighed. Herefter har medlemmerne, *når de bliver 54 år*, mulighed for at fravælge *halvdelen af ægtefællepensionen*.

Erfaringen viser, at ca. halvdelen af de 54-årige benytter sig af denne mulighed for at styrke egenpensionen.

7.4.3. 10-årig ægtefællepension

I 1994 skete der på ny ændring af ægtefælledækningen, idet der blev indført *10-årig ægtefællepension*. Ordningen er obligatorisk for nye medlemmer optaget efter 1. juli 1994. De nuværende medlemmer af pensionskasserne - med undtagelse af invalidepensionister, medlemmer der var fyldt 54 år og medlemmer uden ret til ægtefællepension - fik samtidig mulighed for at vælge, om de ønskede at overgå til 10-årig ægtefællepension. Ca. 30 pct. af medlemmerne benyttede sig af dette tilbud.

Ændringen skete som led i bestræbelserne på fortsat at have en tidssvarende ydelsessammensætning for de fleste af medlemmerne. Det er vurderingen, at den 10-årige ægtefællepension er mere i overensstemmelse med den gældende opfattelse af forsørgerpligt og det forhold, at begge parter i de fleste ægteskaber er på arbejdsmarkedet. Samtidig ønskede man en styrkelse af egenpensionen.

7.4.4. Notering af bidragspligt

I PKA-kasserne er der siden udgangen af 1991 foretaget en EDB-registrering af notering af bidragspligt. Der er siden dette tidspunkt foretaget 18 noteringer¹⁴⁾. Heraf er 5 med meget små bidrag - under 100 kr. - mens resten er med bidrag 0 kr.

¹⁴⁾ Et tilsvarende billede viser sig for de øvrige ordninger. Det samlede antal noteringer pr. år skønnes at ligge mellem 200 og 500, jf. kapitel 6.4.

Kapitel 8

De principielle hensyn bag en eventuel lovgivning om ægtefællepensioners behandling ved skilsmisse

8.1. Hvorfor skal 1941-lovens behov nyvurderes?

Til grund for 1941-loven lå en betænkning, som var afgivet af det udvalg angående Fraskilte Hustrus Pensionsret, som Finansministeren havde nedsat i 1938 (1938-udvalget). Den indeholder en grundig beskrivelse af de hensyn, udvalget lagde til grund ved udarbejdelse af betænkning og lovforslag. På side 12 anføres det således:

"4. Kritik af den nugældende Ordning og Forslag til Ændringer.

Den bestaaende Tilstand, hvorefter en fraskilt Hustru ved Ægteskabets Ophævelse saa godt som altid mister enhver Udsigt til Pension ved Mandens Død, giver efter Udvalgets Formening Anledning til berettigede Krav om væsentlige Ændringer.

Det er saaledes efter Udvalgets Opfattelse uholdbart og uretfærdigt, at en fraskilt Hustru, der i en længere Aarrække har været gift med en Mand i pensionsberettigende Stilling og med ham delt de vanskelige Kaar i de yngre Aar, og hvis Ægteskab opløses, fordi Manden ønsker at indgaa nyt Ægteskab, efter den gældende Ordning ved Skilsmis- sen helt skal miste den Adgang til Pension, hun har haft og regnet med i de Aar, hendes Ægteskab har bestaaet, og at denne Ret derefter overføres til den nye Ægtefælle, der som Regel er adskilligt yngre og først er kommet til paa et Tidspunkt, da Mandens Kaar - uden hendes Medvirkning - som oftest er blevet betydelig bedre.

Det føles endvidere med Rette som en Urimelighed, at en fraskilt ældre Kvinde, hvis Muligheder paa Arbejdsmarkedet er blevet stærkt forringet derved, at hun paa Grund af sit Ægteskabs Indgaaelse ikke har faaet den fornødne erhvervsmæssige Uddannelse, naar Manden dør, skal overlades til Utryghed for Fremtiden, medens Mandens anden, yngre Hustru sikres ved den fulde Enkepension.

Blandt de Grunde, der taler for at foretage Ændringer i den nugældende Ordning, kan ogsaa nævnes Hensynet til, at den fraskilte Hustru indirekte selv har deltaget i Udredelsen af Udgifterne til Pensioneringen.

De Indvendinger, som har været rejst mod en Reform paa dette Område, er bl. a. fremført af Professor, Dr. juris *K. K. Berlin* i en Artikel i "Skatteborgeren" for 1. August 1935.

I sit Indlæg imødegaar Professoren Kravet om fraskilte Hustruers Pensionsret med:

at det er lidet foreneligt med Kvindernes Krav om Ligeret med Mændene at forlange Pensionsret for fraskilte Hustruer, idet allerede den bestaaende Ordning - hvorefter Enker efter mandlige Tjenestemænd oppebærer Pension, medens en saadan Ret ikke er tillagt Enkemænd efter kvindelige Tjenestemænd - ikke kan forenes med *Ligerets synspunktet*,

at Pensionsbidragene *ikke* er Resultatet af en af Tjenestemanden og hans Hustru *i Forening foretagen Opsparing*, dels fordi Bidragene uden videre indeholdes i Mandens Lønning, dels fordi Afkortningen er ens for gifte og ugifte,

at Gennemførelsen af den fraskilte Hustrus Pensionsret vil faa vidtrækkende *økonomiske Konsekvenser*, navnlig fordi den Tilbageholdenhed, som paa Grund af den nuværende Pensionsordning har gjort sig gældende i Tjenestemandskredse med Hensyn til Opnaaelsen af Skilsmisse, maa antages at ophøre, naar den fraskilte Hustru faar Andel i Enkepensionen.

Heroverfor er det af "*Dansk Kvindesamfund*" gjort gældende:

at det *faktiske* Forhold i det bestaaende Samfund - og ikke mindst i Tjenestemandskredse - er det, at *Manden* i det langt overvejende Antal Tilfælde er Familiens *Forsørger*, hvorfor den fraskilte Hustru, hvis hun modtager Underholdsbidrag fra sin fraskilte Ægtefælle, lige saa vel som Enken mister sin Forsørger ved Mandens Død,

at hun, naar Manden afgaar ved Døden, som Regel vil være i en Alder, hvor hun ikke længere har nogen Erhvervsevne og derfor i mange Tilfælde vil være henvist til at lade sig underholde af det offentlige,

at de af Tjenestemanden udredede Pensionsbidrag maa betragtes som *en Del af hans Løn* og derfor i den Tid, Ægteskabet har bestaaet, har medført et Afsavn ikke alene for Manden, men ogsaa for hans Hustru,

at en Ændring i den af "*Dansk Kvindesamfund*" ønskede Retning *ikke* kan antages at ville medføre *væsentlig forøgede Udgifter*, da Forholdet i mange Tilfælde faktisk vil være det, at Skilsmissen først har fundet Sted, efter at Ægteskabet har bestaaet i mange Aar, og som Regel vil blive efterfulgt af et nyt Ægteskab, hvor Hustruen er betydelig yngre end Manden, saaledes at den gældende Ordning i saadanne Tilfælde medfører en meget tyngende Pensionsbyrde, som - hvis der gennemføres Regler om Fordeling af Enkepensionen - vil blive væsentlig formindsket derved, at der

efter den fraskilte (ældre) Hustrus Død kun udbetales en Kvotapart af den samlede Enkepension til den overlevende (yngre) Enke.

Kun i de Tilfælde, hvor Skilsmissen ikke efterfølges af et nyt Ægteskab, eller hvor den mandlige Tjenestemand vel har giftet sig paa ny, men Hustruen i det andet Ægteskab er afgaaet ved Døden før ham, vil der ved Indførelse af Pensionsret for den fraskilte Hustru blive Tale om forøgede Pensionsudgifter, men saadanne Tilfælde vil - mener "Dansk Kvindesamfund" - sikkert være sjældne, idet man med Hensyn til det første Tilfælde maa tage i Betragtning, at der i Reglen kun søges Skilsmisse, naar nyt Ægteskab ønskes indgaaet, og med Hensyn til det andet Tilfælde maa regne med, at Hustruen i det sidst indgaaede Ægteskab i Almindelighed vil være væsentlig yngre end Manden, saaledes at det vil være Undtagelsen, at hun ikke overlever ham. Men den af saadanne isolerede Tilfælde følgende Forøgelse af Pensionsudgifterne vil efter "Dansk Kvindesamfund"s Opfattelse mere end opvejes af den Besparelse, der vil fremkomme som Følge af "Fordelingsreglen".

Udvalget er i det væsentlige enige i de Betragtninger, der er fremsat af "Dansk Kvindesamfund", og kan for sit Vedkommende ikke anse den af Professor *Berlin* fremførte Argumentation for at være af afgørende Betydning.

Den væsentligste Indvending, der kan anføres imod at give fraskilte Hustruer Adgang til Pension ved deres tidligere Ægtefælles Død, er efter Udvalgets Formening, at Gennemførelsen af en saadan Ordning - hvis den ikke skal medføre betydelige Merudgifter for Staten, Kommunerne eller de private Institutioner, der skal udrede Pensionen - maa have til nødvendig Følge, at Pensionsydelsen til den efterlevende Enke maa reduceres føleligt i de Tilfælde, hvor Manden efter Skilsmissen har giftet sig paany, og Enkepensionerne er i mange Tilfælde saa smaa, at de ikke godt taaler nogen saadan Reduktion.

Det maa imidlertid herved erindres, at en Kvinde, der har indgaaet Ægteskab med en fraskilt Mand i pensionsberettigende Stilling, under en ny Ordning, hvor fraskilte Hustruer bevarer Pensionsretten, maa forudsættes at være klar over, at hun ikke har Krav paa Eneret til Pension.

Hertil kommer, at selv en væsentlig reduceret Pension vil kunne faa en ikke ringe økonomisk Betydning saavel for Enken som den fraskilte Hustru, bl. a. paa Grund af de ved Folkeforsikringsloven indførte lempeligere Fradragsregler for Aldersrentnydere. I de fleste Tilfælde vil den fraskilte Hustrus økonomiske Forhold iøvrigt være saadanne, at selv en ringe Forbedring i Forhold til den nuværende Ordning kan blive af afgørende Betydning for hende.

Delingsprincippet.

Det er i det hele taget Udvalgets Opfattelse, at Spørgsmaalet i det væsentlige drejer sig om en *retfærdigere Fordeling* end hidtil af de nu engang til Raadighed for Enkepensionering staaende Beløb, idet Hoved-

synspunktet formentlig maa være det, at Staten eller den private Institution ikke paa Grund af Tjenestemandens eller paagældende Funktionærs private ægteskabelige Forhold bør udrede mere, end om han kun havde efterladt en Enke."

Samfundsforholdene har imidlertid ændret sig væsentligt siden 1941.

Det centrale spørgsmål for udvalget er derfor, om de hensyn, der var gældende ved lovens vedtagelse, stadig er gældende, og/eller om der er andre hensyn, der kan begrunde en opretholdelse af retten til enkepension ud over skilsmissetidspunktet.

8.2. Systematik for det følgende

Pensionsområdet har siden midten af 1980'erne været genstand for en betydelig politisk interesse.

De principielle hensyn bag bevarelse af ægtefællepensionsret bør ikke vurderes uden inddragelse af udviklingen på pensionsområdet i øvrigt.

Da beskrivelsen af formål og hensyn ikke kan være entydig, har udvalget søgt at fastlægge de særlige interesser, som interessegrupperne bag pensionsordninger kan have med hensyn hertil.

I det følgende kapitel 8.3. beskrives mere generelt pensioners formål og under 8.4. ægtefællepensioners formål. Derefter drøftes under 8.5., hvilke hensyn der kan begrunde opretholdelse af ægtefælledækning for fraskilte.

De interessegrupper som i det følgende inddrages, er

medarbejderen (den egenpensionsberettigede),
den efterlevende og den fraskilte ægtefælle,
arbejdsgiveren,
pensionsinstitutterne,
organisationerne på arbejdsmarkedet,
det offentlige.

8.3. Pensioners formål (generelt)

Inden man undersøger ægtefællepensioners formål, har udvalget valgt at undersøge formålene med pensionsordningernes kerneområde, dvs. den del af ordningerne, der vedrører egenpensionen.

De forsikringsmæssige pensionsordninger vil typisk bestå af egenpension som hovedydelse og tilknyttede ydelser, som f.eks. invalidepension, ægtefællepension og børnepension. I det omfang, egenpensionsdelen giver ret til løbende alderspension i form af livsvarige ydelser, vil indbetalinger for en medarbejder til en sådan ordning utvivlsomt have et forsørgelsesmæssigt sigte. Andre motiver til at foretage den udskydelse af forbrug, som pensionsopsparingen er udtryk for, kan næppe tænkes, navnlig ikke ved pensionsordninger med løbende livsbetingede ydelser, hvor udbetalinger er afhængige af forsikringsbegivenhedens indtræden.

Men også pensionsordninger, hvad enten der er tale om forsikringsordninger, pengeinstitutordninger eller andre ordninger, der udbetales som kapital- eller ratepension, vil oftest blive etableret ud fra forsørgelsesmæssige motiver.

Dette forsørgelsesmæssige formål kan kort angives således, at pensionen - eventuelt kombineret med offentlige ydelser - bør give medarbejderen og dennes familie mulighed for efter pensions-tidspunktet at fortsætte en tilværelse, der økonomisk ikke er væsentlig ringere end under den nu bortfaldne løn, som pensionerne er et surrogat for.

I en række ordninger på arbejdsmarkedet er medlemskab obligatorisk. Men det må antages, at det obligatoriske medlemskab ikke på sigt kunne opretholdes, hvis der ikke var udbredt accept af pensionsopsparingens betydning både for den enkelte selv og for samfundsøkonomien.

Dette behov for egenpension må også være centralt for den arbejdsgiver, der skal (med)finansiere en pensionsordning både ud fra det mere traditionelle ønske om at sikre medarbejderne en rimelig levestandard i alderdommen og i tilfælde af invaliditet og ud fra et ønske om, at eksistensen af pensionsordninger kan indgå som en del af personalepolitikken.

Også det offentlige optræder som arbejdsgiver og har herved principielt samme interesse som andre arbejdsgivere. Men denne rolle kan ikke ses isoleret fra de hensyn, som statsmagten samtidig må tage til samfundsøkonomien. I det omfang, hensynet til samfundsøkonomien tilsiger, at en større del af den fremtidige pension

finansieres ved forudgående opsparing fremfor ved løbende skattefinansiering, vil det offentlige have en yderligere interesse at varetage. Det vil påvirke den måde, det offentlige optræder på som arbejdsgiver, f.eks. ved kun at tillade løbende pensionsydelse. Hvis anden form for pensionsydelse tillades, vil det offentlige udsættes for risiko for at skulle varetage forsørgelsen af en medarbejder over flere omgange: Dels ved som arbejdsgiver at indbetale pensionsbidrag, dels ved udbetaling af socialydelse, når en ikke-løbende pensionsydelse er forbrugt.

Arbejdsmarkedspensionsudvalgets¹⁵⁾ redegørelse fra 1988 og resultatet af overenskomstforhandlingerne i 1989 og 1991 med oprettelsen af en række nye arbejdsmarkedspensionsordninger¹⁶⁾ med udbygning over de følgende år viser, at pensioner til medarbejderne nu er et væsentligt og synligt element i forhandlingerne mellem **arbejdsmarkedets parter**.

Ifølge Arbejdsmarkedspensionsudvalgets redegørelse s. 34 finder hovedudvalget bl.a., at en række forhold taler for,

"...at en større del af den fremtidige pension finansieres ved forudgående opsparing fremfor ved løbende skattefinansiering".

Det hedder videre:

"En forøgelse af den private opsparing bør bl.a. ske ved en udbygning af ordninger med arbejdsmarkedspensioner til grupper, der ikke har supplerende ordninger til folkepensionen og ATP, Hovedudvalget skal dog samtidig understrege, at der ikke hermed er taget stilling til, i hvilket omfang og i hvilken form en udbredelse af arbejdsmarkedspensioner bør ske."

I 1988 nedsattes et Arbejdsmarkedspensionsudvalg. Det skulle ud fra en erklæret målsætning om en forøget privat opsparing undersøge og vurdere forskellige forhold og problemstillinger i relation til en udvidelse af arbejdsmarkedspensionsordningerne. (Dette udvalg gav sin redegørelse i december 1988).

Begrebet "arbejdsmarkedspensionsordning" defineres ikke udtømmende af Arbejdsmarkedspensionsudvalget, jf. redegørelsen side 9, der er optrykt som bilag 6.

De arbejdsmarkedspensionsordninger, der i forlængelse af dette udvalgsarbejde er blevet oprettet på grundlag af aftale mellem arbejdsmarkedets parter, indeholder løbende alderspension som hovedydelse. Der er således tale om ordninger, der primært har et forsørgelsesmæssigt sigte.

De institutter, der udreder pensioner og/eller andre ydelser tilknyttet en pensionsordning, har primært til formål at administrere pensionsordninger, samt rådgive herom. I de typiske tilfælde, hvor en pension etableres i en kollektiv ordning, tilstræber man at etablere en ordning, der tilgodeser flest mulige medlemmers behov. I en sådan ordning må det enkelte medlems særinteresser dog normalt vige for "fællesskabets". I forbindelse med fastsættelsen af ydelsessammensætningen, som i medlems styrede ordninger fastsættes af generalforsamlingen og ellers af en aftale indgået mellem organisationer, er der en tendens til i højere grad inden for nogle generelle rammer at åbne mulighed for nogle valgmuligheder for de enkelte medlemmer vedrørende ægtefællepensioner for at styrke egenpension.

Sammenfattende kan det konkluderes, at egenpensionsydelser helt overvejende skal ses som en erstatning for bortfald af lønindtægt og dermed har et klart forsørgelsesmæssigt sigte.

8.4. Ægtefællepensioners formål

Som anført i kapitel 2.2. blev der først ved pensionsloven af 5. januar 1851 indført en legalt sikret adgang til pension for enker. Loven omfatter enker efter kgl. embedsmænd. Tidligere havde eventuel enkepension været afhængig af de enkelte pensionskassers regulativer. I disse kunne ud over trang være optaget bestemmelser om afdødes fortjenester over for staten som betingelse for enkepension.

Af lovens forarbejde fremgår, at formålet med indførelse af en enkepension var at give enkerne et egentlig retskrav på en pension:

"Saavel for Statskassen som for Embedsstanden turde det være ønskeligt at lade det nærværende, ved en mangeaarig Praxis befæstede, Gagerings- og Pensionssystem vedblive, blot med de efter Tidsforholdene nødvendige Forandringer. Dette System er vel ikke ganske principmæssigt; det er, om man vil, endog in-consequent, forsaavidt som det på den ene Side erkjender Util-

strækkeligheden af Embedsmændenes Gagering ved at tilsige dem og deres Enker Pensions- Forsørgelse efter Tjenestetidens Ophør, og paa den anden Side dog paalægger Embedsmændene som Pligt af den utilstrækkelige Gage at bidrage for en vis Deel til deres eventuelle Enkers Forsørgelse ved Erhvervelse af Overlevelsesrente for disse. Det er altsaa et blandet System; men det hænger nøie sammen med den for Danmark eiendommelige jævne og humane Opfattelse af Livsforholdene, der saameget har bidraget til her at formindske Adskillelsen mellem de forskjellige Stænder, og det lader sig ikke let, og mindst for Tiden, forandre.", Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger 1850, sp. 112.

I dag er der lovreguleret på tjenestemandspensionsområdet og for ATP. Den altovervejende hovedregel er imidlertid, at ægtefællepensioner etableres på et aftaleretligt grundlag som del af en pensionsordning.

Det kan konstateres, at der siden 1960'erne med mellemrum er opstået debat i pensionsinstitutionerne og i arbejdsmarkedsorganisationerne om det rimelige og/eller hensigtsmæssige i at have/opretholde en ægtefælledækning.

Hovedbegrundelsen for denne debat må formentlig søges i ændringer i de arbejdsmæssige og familiemæssige forhold. I modsætning til tidligere er det i dag almindeligt, at begge ægtefæller er udearbejdende, og dermed tillige ofte begge er omfattet af en pensionsordning. Hertil kommer, at der er flere enlige. Ikke alle **medarbejdere**/egenpensionsberettigede har således samme interesse i at bidrage til ægtefællepensionsdelen.

Inden for mange pensionsordninger har man i stigende grad følt, at der er forskellige ønsker med hensyn til ægtefællepensioner. Dette har fået indflydelse på ydelsessammensætning og ønsket om valgfrihed i de pensionsordninger, som pensionsinstitutionerne tilbyder.

Udvalget har forsøgt at kortlægge de ændringer, der sker på disse områder. Resultaterne er beskrevet i kapitlerne 6 og 7. For så vidt angår ægtefællepension kan det konstateres, at der inden for de sidste halve snes år er sket en udvikling i retning af, at der i mange pensionsordninger sker en tidsbegrænsning af ægtefælledækningen, eller at der åbnes mulighed for hel eller delvist fravalg af ægtefællepensioner for dermed at tilgodese egenpensionen. Men ægtefælle-

pension indgår dog stadig som en løbende ydelse, en tidsbegrænset ydelse eller eventuelt som en engangsydelse i langt de fleste kollektive pensionsordninger.

Det fremgår af arbejdsmarkedspensionsudvalgets redegørelse s. 34, at hovedudvalget ikke ville komme med anbefalinger vedrørende eventuel ægtefælledækning. I den udredning om arbejdsmarkedspension, som LO fremkom med i 1985, gik man derimod ud fra, at der som hovedregel ikke skulle være ægtefællepension.

De arbejdsmarkedspensionsordninger, der oprettedes på baggrund af overenskomstforhandlingerne mellem **arbejdsmarkedets parter** i 1989 og 1991, indeholder forudsætninger om ægtefællepension. Ydelsessammensætningen afhænger dog af præmiernes størrelse, således at der tilknyttes flere ydelser, jo større præmierne (fastsat i procent af lønnen) er. Ægtefællepension ydes dog typisk først, når præmien overstiger en vis pct.-del af lønnen.

I takt med, at en stadig større del af arbejdsmarkedet i de senere år har opnået pensionsdækning, har der som nævnt været en tendens til at lade ægtefællepensionen indgå med mindre vægt. Hvor det tidligere var almindeligt, at ægtefællepension var en livsvarig ydelse, har denne i nogle af disse pensionsordninger fået karakter af en såkaldt omstillingsydelse. Den efterlevende ægtefælle har i disse tilfælde typisk 10 års pension og formodes at bruge denne periode på at omstille sig til en ny tilværelse. Herefter bortfalder pensionen. Derudover kan det konstateres, at der i nogle ordninger enten ikke eksisterer ægtefællepension eller efterfølgende er foretaget et fravalg af ægtefællepension.

For **arbejdsgiveren** er det utvivlsomt egenpensionen til den ansatte, der har den primære interesse. I det omfang, ægtefællepension indgår i ydelsessammensætningen, vil pensionsordningen enten fordyres eller den til sin tid udbetalte egenpension vil være mindre.

Den løbende, livsvarige forsørgelse af en efterlevende ægtefælle vil af arbejdsgiver ofte snarere blive opfattet som et samfundsmæssigt problem. Den enkelte arbejdsgiver kan dog have interesse i, at der ydes en form for omstillingsydelse i en kortere periode.

Hvor den efterlevende ægtefælle **ikke** måtte være sikret i henhold til en pensionsordning, vil efterlevende ægtefæller, der ikke har egen indtægt, ofte blive afhængig af **offentlige** ydelser. Som ovenfor nævnt undlod arbejdsmarkedspensionsudvalget at tage stilling til, hvorvidt ægtefælledækning skulle indgå i ydelsessammensætningen for arbejdsmarkedspensionsordningerne. Nærværende udvalg har heller ikke fundet det muligt at formulere den samfundsmæssige interesse i ægtefællepension entydigt, idet selv ikke en vurdering alene ud fra provenumæssige overvejelser nødvendigvis taler for ægtefællepension. Hvor ægtefællepension indgår i ydelsessammensætningen, vil modstykket være, at opsparingen på egenpensionsdelen påvirkes i negativ retning, dvs. mindre egenpension, der kan medføre flere offentlige ydelser.

Set ud fra den enkelte **medarbejders** synspunkt - og fra dennes familie - er det reelt eneste motiv til en ægtefælledækning et entydigt forsørgelsehensyn, idet det herigennem kan forventes, at en samlevende ægtefælle og børn i tilfælde af medarbejderens død kan fortsætte en rimelig tilværelse.

Det må antages, at forsørgelsehensynet til **den efterlevende ægtefælle** i dag ikke har lige så stor betydning som tidligere. I dag er det som ovenfor omtalt almindeligt, at begge ægtefæller er udearbejdende, og omfattet af en pensionsordning. Der vil dog - navnlig for kvinders vedkommende - fortsat være tilfælde, hvor den ene ægtefælle ikke er udearbejdende, i perioder har arbejdet på deltid eller har haft orlov fra arbejdsmarkedet. Dette medfører ingen eller efter de almindelige forsikringstekniske regler reduceret egenpension.

Sammenfattende kan det konkluderes, at der ikke er en entydig holdning til ægtefælledækning i pensionsordninger. Dels kan der være forskellige behov for ægtefælledækning (den efterlevende ægtefælle har egen indtægt og egen pension), dels kan visse pensionsordninger helt eller delvis udelukke ægtefællepension for at styrke egenpensionsordningen. Det kan dog konstateres, at i det omfang, der kan udledes en tendens, går den i retning af en nedprioritering af ægtefælledækningen og dermed en styrkelse af egenpensionen.

8.5. Formål med bevarelse af ægtefælledækning for fraskilte

Det er nærliggende at betragte pensionsdækningen som et surrogat for det tab, der lides af en **fraskilt** ægtefælle, når et tillagt ægtefællebidrag bortfalder ved den tidligere ægtefælles død. Betragtes pensionen på denne måde, har den et klart forsørgelsesmæssigt sigte. Også for den fraskilte ægtefælle gør det sig imidlertid gældende, at erhvervs- og pensionsfrekvensen er stigende, hvilket fører til generelt mindre behov for ægtefælledækning for fraskilte. Denne udvikling er helt parallel med udviklingen for de nuværende ægtefæller. Den tendens til nedprioritering af ægtefælledækningen, som er omtalt ovenfor i 8.4., smitter naturligvis af på de fraskiltes mulighed for ægtefællepension, idet denne rets bevarelse forudsætter en ægtefælledækning. I takt med reduktionen af ægtefælledækning reduceres de fraskiltes dækningsmulighed.

Der vil - navnlig for kvinders vedkommende - dog fortsat være tilfælde, hvor den fraskilte ægtefælle enten ikke er udearbejdende, har arbejdet på deltid eller har haft orlov fra arbejdsmarkedet. Dette medfører udover slet ingen eller dog reduceret egenpension, at der også for fraskilte stadig kan være *et forsørgelsesbehov* - og dette vil navnlig være tilfældet i de situationer, hvor vedkommende var berettiget til ægtefællebidrag fra den egenpensionsberettigede, hvilket normalt kun er tilfældet efter længerevarende ægteskaber.

Den fraskilte ægtefælle kan opleve det som *mindre retfærdigt*, hvis retten til ægtefælledækning ifølge en under et eventuelt langvarigt ægteskab etableret pensionsordning uden videre falder bort ved skilsmisse eller bortfalder i tilfælde af den tidligere ægtefælles nye ægteskab - til fordel for en eventuel ny ægtefælle.

Efter Pensionsoverførselsudvalgets opfattelse bør dette retfærdighedssynspunkt opdeles i tre dele: I en afsavnsdel, i en lighedingsdel og i et indrettelsessynspunkt.

Et af 1938-udvalgets argumenter var, at fraskilte ægtefæller (hustruer) havde lidt et *afsvan* som følge af, at de indirekte havde deltaget i udredningen af ægtefællens pension. Dette argument har imidlertid kun værdi, såfremt det forudsættes, at den del af ægtefællens løn, der går til pensionsformål, i stedet ville kunne inddrages i husholdningen/*tillægges lønnen*. For hovedparten af de pensions-

ordninger, der i dag eksisterer på arbejdsmarkedet, bortset fra de frivillige ordninger, er dette ikke tilfældet, jf. kapitel 6.2. Pensionsudbetalingerne vil for langt de fleste ordninger ikke blive tillagt lønnen, såfremt medarbejderen ikke ønsker at tilslutte sig pensionsordningen.

Når der således i de fleste tilfælde ikke er en reel valgmulighed, bør en lovregulering ikke bygge på afsavnssynspunktet.

Dertil kommer, at den fraskilte ægtefælle reelt har haft en risikodækning i de år, ægteskabet bestod, f.eks. i tilfælde af den anden ægtefælles invaliditet eller død under ægteskabet.

I forbindelse med en separation eller skilsmisse kan der hos en ægtefælle være en forventning om at *dele* den anden ægtefælles pensionsordning som en del af den opsparede formue. Denne opfattelse hænger sammen med, at der i langt de fleste ægteskaber eksisterer formuefællesskab, og at visse pensionsordninger ligedeles. Det kan derfor opfattes som uretfærdigt, såfremt en given pensionsordning ikke medinddrages på skifte. At denne konflikt opstår, beror imidlertid på retsvirkningslovens § 15, stk. 2, og falder dermed uden for nærværende udvalgs kommissorium. Retsvirkningslovens § 15, stk. 2, er nærmere beskrevet i kapitel 3.1.

Endelig har den fraskilte ægtefælle under det måske langvarige ægteskab muligvis regnet med og *indrettet* sig efter at være pensionsmæssigt dækket ind af den anden ægtefælles pensionsordning i den situation, hvor den anden ægtefælle dør først. Selv om skilsmissemfrekvensen er stigende, og den gennemsnitlige varighed af indgåede ægteskaber er faldende, opløses de fleste ægteskaber stadig ved den ene ægtefælles død. Derfor kan en forventning om en vis forsørgelse, ikke bare under ægteskabet, men også efter den anden ægtefælles død, siges i nogen grad at være rimelig, således at det ikke kun bør være den fraskilte ægtefælles pensionsmæssige risiko, at ægteskabet forliser. Et "indrettelsessynspunkt" taber i vægt, jo kortere ægteskabet har varet, jo større begge ægtefællers erhvervs- og egenpensionsfrekvens er, og jo yngre ægtefællen er ved separation/skilsmisse. Indrettelsessynspunktet styrkes derimod, såfremt den måde, ægtefællen har indrettet sig på, har betydet en forringelse af den fraskilte ægtefælles egne erhvervs- og pensionsmæssige muligheder.

Som det fremgår, er der betydeligt sammenfald med de synspunkter, der fører til at pålægge en ægtefælle bidragspligt overfor sin tidligere ægtefælle, og indrettelsessynspunktet i den ovennævnte forstand. Tillægges indrettelsesynspunktet vægt, taler det for, at knytte retten til at bevare ægtefællepension til en ret til ægtefællebidrag. Men samtidig taler det for at supplere dette med objektive kriterier om ægteskabets længde og/eller ægtefællens alder, jf. herom i kapitel 11.3.

Den fraskilte ægtefælles interesse i at bevare en ægtefælledækning efter skilsmisse kommer i konflikt med den egenpensionsberettigedes eventuelle **nye ægtefælles** interesse i som længstlevende at kunne oppebære ægtefællepension. I alle pensions- og forsikringsordninger ligger, at to eller flere eventuelle berettigede ikke tilsammen skal belaste den pensionsudredende myndighed mere, end hvis der kun er én berettiget. Deles ægtefællepensionen mellem den fraskilte og den efterlevende ægtefælle, vil det ofte betyde, at mindst én af disses forsørgelsesbehov kun delvis tilgodeses. En fraskilt ægtefælle, der har været berettiget til ægtefællebidrag, mister ved dødsfaldet bidraget, og den efterlevende ægtefælles levestandard forringes typisk ved det bortfald af afdødes indtægt, som pensionen i hvert fald delvis skal kompensere.

Ægtefælledækning til efterlevende ægtefæller bygger på en formodning om, at der *generelt* er et behov for ydelser til den efterlevende ægtefælle i et eller andet omfang. Dækningen er altså ikke konkret behovsbestemt. Det kunne vel tale for tilsvarende at betinge retten til bevarelse af ægtefællepension efter en skilsmisse af generelle kriterier i form af alderskrav, krav til ægteskabets længde eller lignende. Det kunne dog også tale for det modsatte: En ægtefælles ret til ægtefællepension er et gode, som i kraft af selve ægteskabet med den nu afdøde tilkommer denne uafhængigt af den faktiske forsørgelse (tidsmæssigt såvel som beløbsmæssigt), hvorimod en fraskilts ret til ægtefællepension - som jo gør indhug i den efterlevende ægtefælles ret - bør være baseret på netop den forsørgelse, som blev stillet den fraskilte ægtefælle i udsigt ved skilsmissen. Endelig kunne interesseafvejningen mellem hensynet til den fraskilte og hensynet til den efterlevende ægtefælle bygge på en kombination af disse to synspunkter.

Ud fra et medarbejdersynspunkt kan hensynene opdeles i hensynet til nuværende ægtefælle (såfremt der er en ægtefælle), hensynet til en eventuel fraskilt ægtefælle og hensynet til egenpensionen. Der vil næppe som udgangspunkt kunne tillægges en **medarbejder** interesse for, om en eventuelt fraskilt ægtefælle skal have del i en ægtefællepension, på det tidspunkt, hvor pensionsaftalen indgås. På et senere tidspunkt - efter en skilsmisse og nærmere pensionsalderen - kan der opstå bekymring for, at den nuværende ægtefælles mulighed for at opretholde levestandarden hindres af, at den nuværende ægtefælle skal dele pensionen med en eventuel fraskilt ægtefælle.

Hvis der derimod ikke er en nuværende ægtefælle, men alene en fraskilt ægtefælle, forekommer tilfælde, hvor der af flere grunde kan være et ønske om at sikre den fraskilte. En begrundelse kan være et reelt ønske om at sikre en tidligere ægtefælle, men kan også være et ønske om "at nogen skal have glæde af pensionen".

Imidlertid vil beslutningen om, at en tidligere ægtefælle skal bevare sin pensionsret, medføre, at der eventuelt ikke bliver udbetalt en såkaldt ugifteydelse, dvs. en engangssum, der udbetales til boet, såfremt medarbejderen på dødstidspunktet ikke har en pensionsberettiget ægtefælle, se nærmere herom i kapitel 7.4.

Hverken **arbejdsgivere, pensionsinstitutterne** eller **organisationerne på arbejdsmarkedet** synes at have særlige interesser i en pensionsret for fraskilte.

Arbejdsgiveren kan formodes at have interesse i den løsning, som de ansatte synes om ud fra et ønske om størst mulig tilfredshed hos de ansatte. Arbejdsgiveren kan have en interesse i, at egenpensionsdækningen har en vis størrelse, idet det kan have betydning, såvel hvis det måtte blive nødvendigt at afskedige den pågældende på grund af sygdom, som hvis den pågældende skal kunne vælge at lade sig førtidspensionere mellem en alder på 60 år og 67 år.

Pensionsinstitutterne¹⁷⁾ har til opgave at administrere pensionsordningerne og vil i den forbindelse naturligvis efterkomme kundernes ønsker. Der vil dog samtidig være et ønske om at begrænse omkostningerne mest muligt.

Organisationerne har interesse i at sikre bedst mulige pensionsordninger for medlemmerne og er derfor formentlig uinteresserede i pensionsret for den fraskilte.

Det offentlige vil have en interesse i, at en bidragsret erstattes af en pensionsret efter en ægtefælles død, hvis det offentlige dermed undgår at betale sociale ydelser. Hvis den nuværende ægtefælles reducerede pensionsudbetaling medfører behov for supplerende offentlig ydelser til denne ægtefælle, synes det derimod at være uden betydning for det offentlige, om de supplerende sociale ydelser skal udbetales til den nuværende eller fraskilte ægtefælle.

Sammenfattende kan det konkluderes, at opretholdelsen af retten til ægtefællepension til fraskilte bæres af forskelligartede interesser hos de involverede. Disse interesser kan ændres på grund af samfundsudviklingen og kan variere på grund af den enkelte sags forhold, hvilket gør det vanskeligt at opstille enkle regler for fraskiltes ret til bevarelse af ægtefælledækning. Det centrale er dog afvejningen af hensynet til den fraskilte ægtefælle og en eventuel ny ægtefælle.

¹⁷⁾ Lene P. Frederiksen har anført, at pensionsinstitutterne tilknyttet AMP-Samarbejdet administrerer arbejdsmarkedspensionsordninger, hvor hensynene bag pensionsordningernes ydelsesmønster alene fastsættes af pensionsordningens kompetente organer.

Kapitel 9

Skal ægtefællepensionsretten for fraskilte lovreguleres?

9.1. Udvalgets udgangspunkt

Et centralt spørgsmål i udvalgets arbejde er ifølge tillægskommissoriet, hvorvidt de i 1941-loven omhandlede problemer fortsat skal reguleres ved særskilt lov. Det skal understreges, at udvalget sådan som tillægskommissoriet er affattet har opfattet principperne i ægteskabsloven og retsvirkningsloven som en given ramme, jf. kapitel 1.5.

Som led i dette arbejde har udvalget måttet overveje, om samspillet mellem de familieretlige regler og de forsikrings- og pensionsretlige regler frembyder problemer.

Med dette som udgangspunkt har udvalget undersøgt, hvilken praktisk betydning ægtefællepensionsretten har i dag, jf. kapitel 6, udviklingen i pensionsrettigheder, jf. kapitel 7, og de principielle hensyn bag en eventuel lovgivning om ægtefællepensioners behandling ved skilsmisse, jf. kapitel 8.

På baggrund heraf har udvalget drøftet fordele og ulemper ved fortsat lovregulering (9.3.).

Forinden omtales de skifteretlige konsekvenser af en ophævelse af 1941-loven (9.2.).

Indledningsvis bemærker udvalget, at på mindst ét punkt skal den fremtidige retstilstand nødvendigvis afvige fra den nuværende retstilstand. Det er klart, at principielle ligestillingshensyn og Danmarks internationale forpligtelser kræver, at en fremtidig lovgivning ligeligt skal gælde for mænd og kvinder, og ikke som den nuværende lovgivning alene for kvinder.

9.2. De skifteretlige konsekvenser af en ophævelse af enkepensionsloven

Enkepensionslovens rolle i det *samlede* pensionsbillede er ikke - længere - fremtrædende, idet de ordninger, der omfattes af loven, kun udgør en vis del af pensionerne, nemlig mænds løbende livsbetingede pensionsordninger, der er led i et ansættelsesforhold, og hvor der til ordningen er knyttet enkepensionsdækning, jf. nærmere i kapitel 2.3.2. og kapitel 6. Dog indeholder flere pensionskassevedtægter m.v. bestemmelser om, at enkepensionslovens regler finder analog anvendelse på vedkommende ordnings *enkemandspensionsdel*.

Ophæver man enkepensionsloven - hvilket jo ikke er det samme som at ophæve enkepensionsordninger for fraskilte - vil det formentlig ikke få større *skiftemæssige* konsekvenser for de pensionsordninger, der i dag er omfattet af denne lov. Dette gælder, selv om en ophævelse af enkepensionsloven aktualiserer det principielle skifteretlige problem om fortolkningen af retsvirkningslovens § 15, stk. 2, i relation til disse ordninger, idet enkepensionsloven netop er et eksempel på et regelsæt, der tager stilling til ægtefællernes rettigheder til pensionsordningen i tilfælde af separation eller skilsmisse. Det må antages, at disse ordninger, jf. nærmere ovenfor i kapitel 3 om reglen i retsvirkningslovens § 15, stk. 2, stadig vil kunne udtages forlods af den egenpensionsberettigede, og det vil afhænge af de - nye - pensionskassevedtægter, forsikringsbetingelser m.v., hvilke rettigheder den anden ægtefælle vil have ved skilsmisse. En ophævelse af loven vil formentlig kun få den konsekvens, at i de ordninger, hvor ægtefællen ikke - mere - får mulighed for at bevare ægtefællepension efter en skilsmisse, vil i givet fald et vederlagskrav komme *før* på tale end ved ordninger, hvor enkepensionsmuligheden stadig består. Vederlagskravsmuligheden ved arbejdsmarkedspensionsordninger er dog som nævnt ovenfor i kapitel 3.3.2. under alle omstændigheder yderst begrænset.

9.3. Fordele og ulemper ved opretholdelse af ægtefællepensionsretten ved separation og skilsmisse gennem lovregulering

Udvalget har søgt at besvare spørgsmålet om nytten af en særskilt lovgivning ud fra nogle hovedspørgsmål:

er der nogle forsørgelsesformål - være sig for et fåtal eller for mange - der tilgodeses bedst gennem en lovgivning,

er en lovgivning et egnet instrument til at skabe en klarere retstilstand eller til at undgå omgøiser, og

i hvilke omfang skal man acceptere partsautonomien i pensionsaftaler og medlemsdemokrati i pensionskasser.

Udvalgets medlemmer er bl.a. på grund af kommissoriets formulering¹⁸⁾ delt i en række mindretal på disse spørgsmål.

Et **flertal** af udvalgets medlemmer mener imidlertid, at der fortsat er behov for en lovgivning, men med forskellige begrundelser.

Et **første mindretal** (Åse Kogsbøll, C. Boye Jacobsen, Else Medom Madsen, Kirsten Mandrup, Karen Vibeke Muller, Jette Nielsen, Else-Marie Ohlsen, Lisbeth Steen Pedersen, Jakob Smith, Hanne Schmidt, og Jens Peter Tranberg) af udvalgets medlemmer finder, at fortsat lovregulering om ægtefællepension må anbefales, jf. kapitel 11. Spørgsmålet om bevarelse og beskyttelse af den fraskilte ægtefælles rettigheder er principielt og har en nær sammenhæng med de ægteskabs- og skifteretlige regler, der afbalancerer ægtefællers interesser i tilfælde af separation og skilsmisse. Selv om problemet er aftagende, er der stadig et behov for beskyttelse af den enkelte. Da spørgsmålet om bevarelse af pensionsretten for fraskilte i forhold til hele pensionsordningens dækningsområde generelt betragtes som værende af mere underordnet betydning, er det for dette mindretal hensigtsmæssigt, at de fraskiltes interesser varetages ad lovgivningens vej. Samtidig kan der tilvejebringes én fælles løsning for alle ordninger, hvorved retstilstanden for den ægtefællepensionsberettigede må antages at blive klarere.

Uden lovregulering antager dette mindretal, at de bestemmelser, der vil blive fastsat angående fraskilte ægtefællers rettigheder, vil blive forskellige fra ordning til ordning.

¹⁸⁾ Flere af udvalgets medlemmer har ikke taget stilling til, om der er behov for en samlet civilretlig lovrevision, fordi en sådan stillingtagen efter disse medlemmers opfattelse falder uden for dette udvalgs kommissorium.

Fælles regler for enkepensionsretten i de forskellige hovedpensionsordninger vil alt andet lige også give øget klarhed i tilfælde af, at den egenpensionsberettigede vil flytte sin pensionsordning. Det hindrer, at ægtefællepensionsdelen i forbindelse med overførslen til en anden pensionsordning underkastes væsentligt ændrede vilkår, der ikke sikrer den fraskilte ægtefælle i stort set samme omfang som fastsat i den oprindelige pensionsordning.

Dertil kommer, at samfundet har indstillet sig på, at området er lovreguleret, hvorfor mange pensionsregulativer/forsikringsbetingelser indeholder generelle henvisninger til enkepensionsloven, ligesom aktuarmæssige beregninger er foretaget på baggrund af loven. Det er derfor alt i alt et ganske omfattende arbejde i forhold til reglernes betydning for den enkelte pensionsudredende myndighed at tilpasse pensionsregulativer, forsikringsbetingelser m.v. til en retstilstand uden lovregulering.

Det er i øvrigt dette mindretals opfattelse, at behovet for en lovgivning også må ansues i sammenhæng med tendenser til, at den fraskilte ægtefælles rettigheder generelt vil blive nedprioriteret, jf. herved de seneste års udvikling i pensionskasserne, hvor der er en tendens til nedprioritering af selve ægtefælledækningen til fordel for egenpensionen. Nedprioriteringen af de fraskiltes rettigheder i tilfælde af manglende lovregulering må antages at blive accentueret af, at den fraskilte ægtefælles interesser ikke er repræsenteret, når nye pensionskassevedtægter, forsikringsbetingelser m.v. skal vedtages, - dér er kun medlemmerne, forsikringstagerne m.v. repræsenteret, og de har sjældent nogen interesse i at opretholde en dækning af den fraskilte ægtefælle på bekostning af egenpensionsdækningen, i modsætning til den loyalitet de må antages at føle over for en eventuel nuværende ægtefælle. Skal de fraskiltes interesser rimeligt varetages i konkurrence med såvel egenpensionistens interesser som dennes nuværende ægtefælles interesser, er lovgivning den nærliggende løsning. Herved kan ligeledes skabes den fornødne sammenhæng med den lovgivning, der i øvrigt afbalancerer de tidligere ægtefælles interesser.

Et andet mindretal (Irene Nørgaard) er enig med det første mindretal i, at en lovregulering stadig er påkrævet. Det havde været ønskeligt, om en revision af enkepensionsloven havde været en del af en meget tiltrængt samlet civilretlig lovgivning omfattende alle

pensionsordninger. Da erfaringen viser, at det er ganske usikkert, om en sådan samlet lovgivning vil blive tilvejebragt - i givet fald formentlig først om adskillige år - og da de ordninger, der er omfattet af enkepensionsloven under alle omstændigheder frembyder særlige reguleringsproblemer, finder dette mindretal, at det er mest hensigtsmæssigt på baggrund af udvalgets arbejde allerede nu at gennemføre de fornødne ændringer af enkepensionsloven.

Et tredje mindretal (Jytte Lindgård, Chr. Bojsen-Møller og Jette Renee Christensen) er enig med det første mindretal i, at der fortsat er behov for lovregulering vedrørende bevarelse af ægtefællepensionsret efter separation/skilsmissе. Mindretallet finder det dog ikke hensigtsmæssigt, at der udarbejdes forslag til en helt ny lov særligt omhandlende bevarelse af ægtefællepension efter separation og skilsmissе. Inden for ægtefællepensionsområdet og i øvrigt også andre pensionsområder, f.eks, pensionsopsparing i pengeinstitutter, er der et påtrængende behov for lovreguleringer, som efter mindretallets opfattelse kan ske med udgangspunkt i den allerede eksisterende lovgivning. Forslag til ændringer til den eksisterende enkepensionslov bør begrænse sig til forslag, der er begrundet i kravet om ligestilling mellem kønnene, eller som udviklingen har afdækket et påtrængende behov for. Drøftelserne under nærværende udvalgs arbejde har efter mindretallets opfattelse bekræftet, at der er behov for en samlet lovgivning omfattende en regulering af de civile retlige spørgsmål ved separation/skilsmissе, dødsfald m.v. for samtlige pensionsordninger. Ægtefællepensionsregler vil kunne indgå som en naturlig del af en sådan lovgivning.

Et fjerde mindretal (Lene Larsen, Anne Thuen, Claus Blendstrup, Jens Ove Dall, L.O. Bogstad, Evelyn Jørgensen, Ulrik Jørgensen og Lene P. Frederiksen) finder ikke behov for fortsat lovregulering af fraskiltes ret til ægtefællepension i arbejdsmarkedspensionsordninger. En bevarelse af den hidtidige lov, eventuelt med mindre justeringer, ændrer ikke på det forhold, at en sådan lovgivning alene vil omfatte arbejdsmarkedspensioner. Mindretallets synspunkt om, at der ikke er behov for lovgivning skal ses på baggrund af, **at** der ikke i øvrigt er lovgivet om ydelsessammensætning i arbejdsmarkedspensionsordninger, **at** der ikke er ægtefælledækning i flere arbejdsmarkedspensionsordninger, og **at** antallet af noteringer af enkepensionsret i alle arbejdsmarkedspensionsordninger er faldet over årene, så fortsat lovgivning omkring den fraskiltes ret til

ægtefællepension vil dække en marginal problemstilling i relation til arbejdsmarkedspensioner, hvorom der som oven for anført i øvrigt ikke er lovgivet.

Overenskomstparterne kan ved at opstille forudsætninger for bidragsindbetalingen have indflydelse på sammensætningen af ydelserne i arbejdsmarkedspensionsordningerne, herunder ægtefællepensionsretten.

Reguleringen af fraskiltes ret til ægtefællepension vil derfor kunne ske i vedtægtsbestemmelserne m.v. i arbejdsmarkedspensionsordningerne.

Arbejdsmarkedspensionsordningerne baserer sig for hovedpartens vedkommende på kollektive overenskomster og er næsten undtagelsesfrit etableret enten i tværgående pensionskasser eller i livsforsikringsselskaber. De er derfor obligatoriske for den enkelte ansatte - det vil sige at denne ikke har haft mulighed for at vælge at bruge pensionsbidraget til andre formål. Pensionsbidraget har derfor aldrig reduceret anden opsparing, der kunne blive en del af formuefællesskabet under ægteskabet.

Hertil kommer, at en særlig lovgivning om fraskilte ægtefællers retsstilling kan stille disse gunstigere end en aktuell ægtefælle, samt påvirke overgangsmuligheden til anden pensionsordning.

En lov, der med virkning for fremtidige skilsmisser ophæver den hidtidige lovgivning, forudsættes at rumme overgangsregler for enkepensionsrettigheder, der er bevaret efter den hidtidige lov.

Mindretallet har ikke hermed taget stilling til, om fraskilte ægtefællers forsørgelse skal reguleres i anden lovgivning (den familieretlige, skifteretlige eller sociale lovgivning).

En eventuel bevarelse af ægtefællepensionsloven bør i givet fald alene ske med de af anden lovgivning m.v. følgende nødvendige ændringer med henblik på sikring af ligestilling af mænd og kvinder.

Et medlem (Hanne Simonsen) har ikke ønsket at tage stilling til behovet for en lovgivning om opretholdelse af ægtefællepensionsretten ved separation og skilsmisse.

De forskellige meninger i udvalget ville lovteknisk skulle udmøntes i helt forskellige løsninger.

Hvis man følger det 1. og det 2. mindretal, skal der gennemføres en særskilt lovgivning. En skitse hertil indeholdes i **bilag 7**. Den illustrerer, hvilke emner en sådan lovgivning skal omhandle.

Hvis man, som det anføres af det 3. mindretal, i afventen af en samlet civilretlig løsning alene ønsker den mest nødvendige ændring for at ligestille mænd og kvinder, kan man nøjes med en lovregel, hvorefter fraskilte hustruer og ægtemænd fremover under samme betingelser har lige adgang til sådan ægtefællepension, som er omhandlet i 1941-loven.

Det 4. mindretals standpunkt vil medføre en ophævelse af 1941-loven.

Kapitel 10

Lovkonflikter

10.1. Problemets karakter

Som en konsekvens af det danske samfunds stigende internationalisering må det antages, at der i stadig stigende omfang vil forekomme tilfælde, hvor de problemer, der er drøftet i de forrige kapitler, har tilknytning til mere end ét lands retssystem.

I udvalgets betænkning om pensionsoverførsler (nr. 1245/1993) blev der i kapitel 9 redegjort for, hvilke problemer der opstod ved tjenesteydelser inden for EU.

Også i relation til bedømmelsen af fraskilte ægtefællers pensionsrettigheder kan der opstå problemer, hvor flere retssystemer er involveret. Problemerne her vil imidlertid mere ligne "klassiske" lovkonfliktproblemer end de problemer om tilsyn m.v., som er beskrevet i betænkning nr. 1245. Forsikringstjenesteydelser vil være en del af problemet, der imidlertid også kan opstå ad anden vej, f.eks. ved flytninger.

Udvalget må konstatere, at der ikke i dansk ret eller i juridisk tradition angives løsninger for lovkonflikter af den art, der drøftes i det følgende. Det skyldes bl.a., at det er problematisk, hvilket retsområde disse lovkonflikter kan henregnes til.

10.2. Lovvalgsproblemets kvalifikation

Det international-privatretlige problem, der opstår i relation til fraskiltes bevarelse af pensionsrettigheder efter separation eller skilsmisse, er, at det er tvivlsomt, til hvilket retsområde det skal henregnes. Dette kvalifikationsproblem afgøres ikke alene af fortolkning af generelle regler, men også af den mere individuelle disposition, på hvilken man konkret støtter et sådant krav.

Hvis reguleringen af fraskiltes pensionsret støtter sig på det *tekniske grundlag* i et livsforsikringselskab eller på en pensionskasses pensionsregulativ, vil det efter gennemførelsen af EU's 3.-generationsdirektiver være lovgivningen i tilsynslandet, der finder anvendelse. Det tekniske grundlag og pensionsregulativet må henregnes under tilsynslovgivningen, der efter direktiverne underkastes lovgivningen i det land, hvor forsikringselskabet eller pensionskassen har sit hjemsted. Dette vil også gælde for fortolkningsprincipper.

Såfremt pensionsretten følger af en *arbejdsretlig aftale*, herunder hovedoverenskomst, gælder EU's lovvalgskonvention fra 1980. Efter dennes almindelige regler i artikel 3 og 4 finder "den karakteristiske ydelses lov" anvendelse. Dette vil normalt betyde anvendelsen af lovgivningen i dette land, hvor (det meste af) arbejdet erlægges. Der gælder dog efter artikel 6 særlige regler om individuelle arbejdsaftaler.

Såfremt pensionsretten følger af en *forsikringsaftale*, gælder de lovvalgsregler, der følger af 2. og 3. livsforsikringsdirektiv. Efter 2. direktiv af 8. november 1990, artikel 4 følger aftalen lovgivningen i den stat, hvor forpligtelsen består. Den stat er efter artikel 1 normalt forsikringstagerens domicilland. Der er dog i direktivets artikel 4, stk. 4, mulighed for, at fravige dette til fordel for ufravigelige nationale regler.

Hvis forpligtelsen følger af *familieformueretlige regler*, er hovedreglen i dansk international privatret, at man anvender lovgivningen i mandens domicilland ved ægteskabets indgåelse. En sådan regel er næppe særlig praktisk, når det drejer sig om at fastlægge en pensionsret for fraskilte, navnlig ikke hvis reglen er begrundet i et forsørgelsesbehov. Ifølge den nugældende enkepensionslov er retten til enkepension for en fraskilt kvinde afhængig af, om der er bidragspligt, og afgørelsen heraf træffes ved selve skilsmissem, ikke på skifte. Afgørelsen er omfattet af samme (underforståede) lovvalgsregel som andre skilsmissevilkår, hvilket indebærer, at dansk materiel ret lægges til grund i alle tilfælde, hvor en dansk myndighed er kompetent til at træffe afgørelse, jf. § 448 c i retsplejeloven og § 12 i bekendtgørelse om ægteskabs opløsning. (På tilsvarende måde udmåles ægtefællebidrag efter ægteskabslovens regler og dansk praksis, såfremt danske myndigheder - navnlig på

baggrund af parternes bopæl/ophold - er kompetente, jf. bekendtgørelsens §§ 15, 16 og 17 samt Den europæiske Domskonventions artikel 2 og 5.).

10.3. Løsninger

Lovkonfliktproblemer bliver med tiden og den stigende internationalisering flere. De er i dobbelt forstand ikke løst i gældende ret, idet det dels er uklart, til hvilket retsområde dette problem kan henregnes, dels hvad dansk rets løsning giver som resultat.

Udvalget finder ikke, at dette problem bør reguleres, selv om fraskiltes pensionsret fortsat lovreguleres. Henset til at området for bevarelse af ægtefællepensionsret efter separation og skilsmisse kun er en lille del af hele pensionsområdet finder udvalget, at området ikke er egnet for en speciel regulering - men må følge de ovenfor beskrevne generelle bestemmelser.

Kapitel 11

Hvad skal behandles i en ny lov?

I overensstemmelse med kommissoriet har udvalget overvejet de lovgivningsmæssige konsekvenser både af en ophævelse af 1941-loven (11.1.) og af et ønske om en mere tidssvarende lovgivning om bevarelse af ægtefællepensionsret efter separation eller skilsmisse (11.2. og 11.3.).

Som det fremgår af kapitel 1.5. har spørgsmålet om en ægtefællepensionslovgivning sammenhæng både med de familieretlige regler og med reglerne om de øvrige pensionsordninger oprettet i og uden for ansættelsesforhold.

11.1. Nødvendige ændringer ved ophævelse af loven

En ophævelse af 1941-loven vil som nævnt i kapitel 9.2. ikke betyde, at enkepensionsret efter skilsmisse dermed er afskaffet (bortset fra ATP). Det vil da blive de enkelte pensionsudredende institutter, der må tage spørgsmålene op som vedtægtsproblemer, og domstolene, der må løse eventuelle tilbageværende fortolkningsproblemer.

Endvidere vil en ophævelse kræve tekniske lovændringer. I ægteskabsloven skal reglerne omkring vilkår således ændres. Derudover skal der ske ændringer i ATP's regler og tjenestemandsløven, samt i pensionsbeskatningslovens § 30, stk. 1, sidste pkt. Det må endelig overvejes at ændre særlige regler, der til dels bygger på 1941-lovens regler. Som eksempel kan nævnes § 3, stk. 1, jf. stk. 2, i lov om biblioteksafgift (lovbekendtgørelse nr. 354 af 6. juni 1991).

En ophævelse af 1941-loven vil som beskrevet i kapitel 9.2. ikke umiddelbart medføre ændringer i de skifteretlige bestemmelser, idet

spørgsmålet om, hvilke rettigheder der skal inddrages på skiftet, stadig afgøres ved en fortolkning af retsvirkningsloven § 15, stk. 2.

Såfremt 1941-loven ophæves, må de enker, som modtager, og de, som må siges at have en berettiget forventning om at ville kunne modtage enkepension, sikres deres rettigheder ved overgangsregler.

11.2. Nødvendige ændringer ved opretholdelse af en lov om bevarelse af ret til ægtefællepension for fraskilte

Såfremt man vælger at have en ægtefællepensionslov, er det af principielle grunde og på grund af Danmarks internationale forpligtelser nødvendigt, at der sker en ligestilling af mænd og kvinder.

I sag nr. 143/83 har EF-Domstolen den 30. januar 1985 udtalt, at Danmark har "tilsidesat de forpligtelser, der påhviler det i medfør af artikel 1, stk. 1, i direktiv 75/177," (ligelønsdirektivet) "ved ikke i bestemmelserne i lov nr. 32 af 4. februar 1976 at udstrække ligelønsprincippet til arbejde af samme værdi....". I sagen gjorde Danmark gældende, at princippet allerede var gældende qua EF-traktatens artikel 119, stk. 1. Denne påstand blev ikke taget til følge af Domstolen, da en **klar** lovgivning måtte kræves.

Når lov om bevarelse af ægtefællepensionsret ved skilsmisse/separation bliver kønsneutral, omfattes også registrerede partnere af loven, jf. lov nr. 372 af 7. juni 1989.

11.3. Ønskelige ændringer ved opretholdelse af en lov om bevarelse af ret til ægtefællepension for fraskilte

Udvalget har drøftet de tilpasninger, som i forhold til 1941-loven bør foretages i en ny lov om bevarelse af ægtefællepension for fraskilte. I den relation har udvalget drøftet kriterierne for bevarelse af ægtefællepension for fraskilte (11.3.1.), skæringstidspunktet for rettens bevarelse (11.3.2.), adgangen til at fravige loven ved aftale (11.3.3.), behandlingen af udtrædelsesgodtgørelser, pensionsoverførsler og supplerende engangsydelser (11.3.4. og 5.) samt visse tekniske spørgsmål (11.3.6. - 11.3.10.).

Drøftelserne i det følgende skal ses i lyset af de principielle standpunkter, som udvalgets medlemmer har indtaget i kapitel 9.3., dvs. om der skal være en lov, og i givet fald hvorledes denne lovgivning bør være. Nogle af de medlemmer, der principielt ikke ønsker særskilt lovgivning, har med dette forbehold alligevel ønsket at tilkendegive deres holdning til de spørgsmål, der drøftes i det følgende.

Evelyn Jørgensen, Ulrik Jørgensen og Lene P. Frederiksen har som konsekvens af standpunktet om, at der ikke er behov for opretholdelse af en særskilt lov om bevarelse af ægtefællepension for fraskilte, ikke fundet det hensigtsmæssigt at tage stilling til indholdet af en revideret lov om bevarelse af ægtefællepension.

11.3.1. Kriterier for bevarelse af retten til pension for fraskilte

I kapitlerne 2 og 6 har udvalget nærmere redegjort for de betingelser, der ifølge 1941-loven skal være opfyldt, for at ægtefællepension for fraskilte aktualiseres. En af de nugældende betingelser er, at der på skilsmissetidspunktet skal påhvile manden *bidragspligt*.

Som beskrevet i kapitel 8.5. vil et *forsørgelsesbehov* hos den fraskilte (stadig) være et hensyn, der kan begrunde pensionsdækning for fraskilte. Endvidere kan det forhold, at den fraskilte ægtefælle under ægteskabet har *indrettet sig* på at være pensionsmæssigt dækket af den anden ægtefælles pensionsordning, ligeledes begrunde, at retten til pensionsdækning bevares også efter en skilsmisse.

Der vil være et betydeligt sammenfald med de synspunkter, der fører til at *pålægge* en ægtefælle *bidragspligt* over for sin tidligere ægtefælle og de to nævnte hensyn bag pensionsdækning til fraskilte. Derfor finder udvalget, at betingelsen om bidragspligt fortsat kan og bør opretholdes således, at enkepensionen er en funktion af en reel bidragspligt - ikke omvendt.

Udvalget har i den forbindelse overvejet, om der i en ny ægtefællepensionslov bør sondres mellem fastsat og aftalt bidragspligt.

Især de tilfælde, hvor parterne har *aftalt bidragspligt*, dennes varighed og *størrelsen af bidragene* har givet anledning til over-

vejeiser i udvalget. Erfaringerne med 1941-loven har vist, at det i praksis netop i disse tilfælde har været vanskeligt at udskille de aftaler, der ikke indebærer en reel bidragspligt og dermed ikke opfylder lovens betingelser om ret til ægtefællepension.

Hvor størrelsen af bidragene ikke er henskudt til statsamtets afgørelse, men aftales af parterne, kunne det overvejes at indføre en bestemmelse i ægtefællepensionsloven om, at den *aftalte* ydelse på separations- eller skilsmissetidspunktet for hele bidragsperioden mindst skal modsvare et vist minimumsbeløb. Udvalget foreslår, at man benytter det på separations- og skilsmissetidspunktet til enhver tid gældende normalbidrag for børn. Dette udgør p.t. 703 kr. pr. måned.

En sådan objektiv og praktisk regel vil i vidt omfang overflødiggøre, at de enkelte pensionsudredende myndigheder selv skal skønne over, hvornår bidragspligten ikke er reel, jf. eksempelvis Finansministeriets cirkulære af 29. februar 1988, som er omtalt i kapitel 2.3.1. Hertil kommer, at "ægtefællerne" på aftaletidspunktet véd eller kan vejledes om, hvorvidt aftalen medfører ret til ægtefællepension.

En bestemmelse om et aftalt minimumsbidrag svarende til normalbidraget vil imidlertid indebære, at kravene til bevarelse af ægtefællepension for aftalte bidrag kan virke strengere end i de tilfælde, hvor parterne aftaler bidragspligt og henskyder udmålingen af bidragets størrelse til statsamtets afgørelse, og statsamtet indtil videre fastsætter bidraget til 0 kr. eller til det minimumsbidrag som Familieretsdirektoratet udmåler (for tiden ca. 500 kr. pr. måned).

Efter en samlet vurdering har udvalget fundet, at der af praktiske grunde og af hensyn til de øvrige medlemmer af pensionsordningen bør optages en bestemmelse om et minimumsbidrag, hvor bidragspligten og størrelsen af bidragene alene beror på parternes aftale. Minimumsbidraget findes passende at kunne fastsættes til normalbidraget for børn, p.t. 703 kr.

Udvalget har herefter drøftet betingelsen ifølge 1941-loven om, at ægteskabet skal have haft en *varighed* på mindst 5 år.

Betingelsen om, at ægteskabet skal have bestået i en årrække, vil næppe have større selvstændig betydning i de situationer, hvor bi-

dragspligten er fastsat ved dom. Det beror på, at domstolene tillægger ægteskabets varighed ret stor betydning ved afgørelsen af, om der skal pålægges bidragspligt.

Derimod får betingelsen om ægteskabets varighed selvstændig betydning ved aftaler om bidragspligt, idet parterne kan aftale bidragsperiodens længde uden hensyntagen til ægteskabets varighed.

I kapitel 8.5. har udvalget bl.a. anført, at ægtefællepension til fraskilte kan begrundes, hvor den fraskilte ægtefælle under ægteskabet regner med og indretter sig efter at være pensionsmæssigt dækket ind af den anden ægtefælles pensionsordning for det tilfælde, at den anden ægtefælle dør først. "Indrettelsessynspunktet" taber i vægt, jo kortere ægteskabet har varet, jo større begge ægtefællers erhvervs- og egenpensionsfrekvens er, og jo yngre ægtefællen er ved separation/skilsmiss.

Et *flertal* finder, at den fraskilte ægtefælle under ægteskabet almindeligvis først med rimelighed kan anses at have indrettet sig på at være pensionsmæssigt dækket af den anden ægtefælles pensionsordning, hvor ægteskabet har bestået i 10 år. Rettigheder over den anden ægtefælles pensionsret er endvidere en så væsentlig retsfølge, at ægteskabet bør have haft en vis længde, før de indtræder. Også afvejning af hensynet til en eventuel ny ægtefælle tilsiger en sådan begrænsning.

Et *mindretal* (Karen Vibeke Muller og Jytte Lindgård) finder, at der er flere begrundelser for, at der ikke bør fastsættes en nedre grænse for ægteskabets varighed. Der stilles i dag meget store krav til ægteskabets varighed, for at der idømmes bidragspligt. Det synes således overflødigt at stille yderligere selvstændige krav om ægteskabets længde. Når domstolen har fastsat bidragspligt, vil det således også være rimeligt, at den tidligere ægtefælle i det tidsrum bidragspligten varer, også bevarer muligheden for pension. Andet synes at stride mod de intentioner der netop ligger i bidragspligten.

Det samme må gælde med hensyn til den aftalte bidragspligt. De tidligere ægtefæller, der er blevet enige om (den aftalte) bidragspligt, har overvejet reel risiko/chance for at den bidragsbetalende ægtefælle også i levende live sættes i bidrag.

Mindretallet er også uenig i, at det er ægteskabets varighed og ikke samlivets varighed, der skal lægges til grund. Meget ofte har ægtefæller et langvarigt foregående samliv før et indgået ægteskab, og det er ikke rimeligt, at samlivets længde ikke har betydning ved fastsættelse af pension, når samlivets længde også har betydning ved domstolens fastsættelse af bidragspligt.

Endvidere finder mindretallet, at det må tillægges væsentlig betydning, at der tilstræbes en så ensartet behandling af de forskellige pensionsformer som muligt. En lang række pensionstyper indgår i bodelingen uanset ægteskabets varighed og uanset at bidragene er indbetalt før ægteskabets indgåelse. Det har størst betydning for kapitalpensioner, men også andre pensioner, hvori der er mulighed for tilbagekøb indgår i bodelingen, dette skaber en stor ulighed, og medvirker til en skævvridning af pensionssystemerne.

Ved lov nr. 372 af 20. maj 1992 blev ATP's ægtefælleordning omlagt til udbetaling af sumydelser, men enkepensionslovens regler om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse finder stadig anvendelse med de modifikationer, der følger af forholdets natur. I forbindelse med lovændringen blev - med virkning for dødsfald efter 1. juli 1992 - betingelsen om f.eks. 10 års ægteskab ophævet. Det var en regel, som gav anledning til særlig kraftig kritik dengang den gjaldt i ATP. Mindretallet finder, at det strider mod tendensen i den seneste ændring i ATP-loven at indføre krav om 10 års ægteskab.

Til slut ønsker mindretallet at understrege, at det ikke altid er rimeligt entydigt at sætte hensynet til den eventuelle nye ægtefælle over hensyn til den fraskilte, specielt i tilfælde hvor skilsmissen har fundet sted i en moden alder, og man således også under hensyntagen hertil har fastsat en bidragspligt.

Udvalget har endelig drøftet, om retten til ægtefællepension tillige skal gøres betinget af, at den fraskilte ægtefælle på separations- eller skilsmissetidspunktet har en vis *alder*.

En aldersbetingelse ville være en skærpelse i forhold til 1941-loven.

Udvalget finder, at der ikke bør opstilles *yderligere* betingelser for fraskiltes ret til at bevare ægtefællepension. Betingelsen om

bidragspligt sammenholdt med et flertals anbefaling om at ændre betingelsen om ægteskabets varighed fra 5 år til 10 år imødekommer behovet for at opstille objektive betingelser. Opstilles der yderligere betingelser, må det forventes, at ægtefællepension til fraskilte kun vil blive aktuelt i meget begrænset omfang.

11.3.2. Skæringstidspunktet for bevarelse af retten til ægtefællepension

Ifølge 1941-loven er skilsmissetidspunktet afgørende for enkepensionsrettens bevarelse eller ophør, idet separation ikke berører retten til enkepension. Også betingelsen om 5 års ægteskab beregnes fra ægteskabets indgåelse til skilsmissen. Endvidere vil det som udgangspunkt være den på skilsmissetidspunktet aftalte eller af domstolene fastlagte bidragspligtsperiode, der er afgørende for enkepensionsretten.

Udvalget har overvejet, om skilsmissetidspunktet fortsat skal være afgørende, eller om man bør vælge separationstidspunktet som skæringstidspunkt i de tilfælde, hvor ægtefællerne (kun) bliver separerede. Udvalget har bl.a. drøftet dette i lyset dels af sontringen mellem "gennemgående" vilkår ved separationen, dvs. vilkår, der også gælder efter en eventuel skilsmisse, og vilkår, der skal genforhandles ved skilsmissen, dels af, at bodelingen ofte ikke er sket ved separationen.

En række forhold taler for, at separationstidspunktet bør være afgørende for ægtefællepensionsrettens bevarelse. For det første indtræder stort set alle (øvrige) retlige ændringer i parternes forhold allerede ved separationen. Eksempelvis bortfalder den legale arveret mellem ægtefællerne ved separation, ligesom formuefællesskabet ophører på separationstidspunktet.

Hertil kommer særligt, at der allerede på dette tidspunkt træffes afgørelse om bidragspligt og varigheden heraf, hvorfor ægtefællepensionsspørgsmålet, når bidragspligt er en betingelse for bevarelse af pensionsretten, bør være en del af overvejelserne. Endelig betyder en stillingtagen til ægtefællepensionsrettens bevarelse allerede på separationstidspunktet, at en del spørgsmål omkring overførsel eller ophevelse af pensionsordningen i separationstiden bortfalder.

For at bevare 1941-lovens løsning, hvorefter skilsmissetidspunktet er afgørende, taler den omstændighed, at domstolene for så vidt angår ægtefællebidrag i modsætning til alle øvrige (obligatoriske) vilkår har mulighed for i første omgang at nøjes med at træffe afgørelse herom for separationstiden. Hertil kommer, at ægtefællerne ofte først på skilsmissetidspunktet har det endelige overblik over formue- og indtægtsforholdene.

Efter en samlet vurdering har udvalget fundet, at separationstidspunktet bør være afgørende for ægtefællepensionsrettens bevarelse, herunder for beregningen af ægteskabets varighed. Særligt med hensyn til det forhold, at bidragsvilkåret kan genoptages ved skilsmissten, vil der i en ny ægtefællepensionslov kunne foreskrives en tilsvarende adgang til at genoptage ægtefællepensionsspørgsmålet.

Et *mindretal* (Karen Vibeke Muller) finder, at i forhold til udbetaling af engangsbeløb efter ATP-ordningen skal pensionsretten bevares frem til skilsmissetidspunktet.

Ved lov nr. 372 af 20. maj 1992 blev ATP's ægtefælleordning omlagt. Af § 11, stk. 1, fremgår det nu, at retten til udbetaling af engangsbeløbet ikke berøres af, at separation mellem ægtefællerne har fundet sted. I tilfælde af et ATP-medlems dødsfald udbetaler ATP ægtefælleydelsen som et engangsbeløb til en eventuel efterlevende ægtefælle på grundlag af registreringen i CPR. Udbetalingen sker uden at indsendelse af begæring om udbetaling er nødvendig. Da separation ikke registreres i CPR, vil en ændring af skærings-tidspunktet indebære, at ATP vil være nødt til at foretage en omlægning i administrationen med forøgede udgifter til følge.

11.3.3. Fravigelse ved aftale

Ifølge 1941-loven får parternes aftale efter skilsmissten om ændringer i bidragspligten og bidragets størrelse ingen indflydelse på enkepen-sionsretten.

Som anført i kapitel 6.5. er den nuværende retstilstand ikke ganske klar vedrørende parternes adgang til også med virkning for pen-sionsmyndighederne at indgå aftaler om selve *enkepensionsretten*. I Beretning fra Folketingets Ombudsmand for 1982, s. 58 f.f. - omtalt s. 77 ovenfor - har Folketingets Ombudsmand tilkendegivet, at en fraskilt hustru efterfølgende, men inden mandens død, kan give

afkald på selve enkepensionsretten også med virkning for mandens nye ægtefælle.

På den baggrund har udvalget overvejet, om det vil være hensigtsmæssigt i en ny ægtefællepensionslov mere præcist/klart at regulere adgangen for parterne til at *indgå aftaler om ægtefællepensionsretten efter separationen eller skilsmissen*, men før dødsfaldstidspunktet til fordel for en senere ægtefælle.

Udvalget har i den forbindelse særligt drøftet spørgsmålet, om der i ægtefællepensionsloven skal fastsættes præceptive lovregler indeholdende et forbud mod efterfølgende indgåelse af aftaler om *ægtefællepensionsretten* med virkning for såvel en tidligere og nuværende ægtefælle som pensionsmyndigheden, eller om det skal overlades til den enkelte pensionsudredende myndighed selv at regulere spørgsmålet.

Et *flertal* anfører, at en adgang til at indgå sådanne aftaler efter separationen eller skilsmissen vil give parterne mulighed for at spekulere mod pensionsordningen og "handle" med en engang erhvervet ret. Dette kan virke stødende og vil kunne være til skade for de øvrige deltagere i pensionsordningen, der efter flertallets opfattelse ikke bør belastes af aftaler, der f.eks. indgås på et tidspunkt, hvor den tidligere, pensionsberettigede ægtefælle lider af en alvorlig sygdom eller er meget gammel. Af de nævnte grunde bør sådanne aftaler hverken kunne tillades ifølge ægtefællepensionsloven eller den enkelte pensionsordning.

Et *mindretal* (Lene Larsen, Chr. Bojsen-Møller, Anne Thuen, Karen Vibeke Muller, Hanne Schmidt, Jytte Lindgård, Claus Blendstrup, L.O. Bogstad og Jens Ove Dall) anfører, at adgangen til at indgå sådanne aftaler ikke bør reguleres i ægtefællepensionsloven ifølge regler, der indeholder et forbud herimod. Det er eksempelvis rimeligt/hensigtsmæssigt, at en fraskilt ifølge pensionsordningen får mulighed for efter separationen eller skilsmissen, men inden den tidligere ægtefælles død, at give afkald på sin pensionsret til fordel for en nuværende hustru, der f.eks. har mindreårige børn. Det skal være muligt for den enkelte pensionsudredende myndighed at imødekomme et sådant ønske/behov, medmindre andet følger af de bestemmelser, der er fastsat for den pågældende pensionsordning.

Udvalget er derimod enig om, at efterfølgende aftaler om bidragspligten og bidragets størrelse ikke ændrer på retten til ægtefællepension.

Udvalget har i samme forbindelse overvejet, om der i enkepensionsloven skal optages bestemmelser om parternes adgang til at indgå *aftale om gensidig bidragspligt* med virkning for pensionsmyndigheden.

I nogle pensionskassers vedtægter er det bestemt, at fraskilte mænd bevarer retten til enkemandspension i overensstemmelse med 1941-lovens regler.

Under kapitel 11.2. har udvalget anført, at det ved opretholdelse af en lov om bevarelse af ret til ægtefællepension for fraskilte er nødvendigt, at ligestille mænd og kvinder. En sådan ligestilling vil dog have beskeden praktisk betydning, når bidragsret gøres til en betingelse for bevarelse af retten til ægtefællepension.

I praksis tillades det (nu), at ægtefæller aftaler, at der efter en separation eller en skilsmisse skal påhvile ægtefællerne en *gensidig bidragspligt* over for hinanden ("krydsende" ægtefællebidrag). Hvis sådanne aftaler - hvilket må betragtes som særdeles usikkert - også er bindende for "pensionsmyndigheden", medfører de, at den længstlevende af de tidligere ægtefæller (uanset hvem af dem, det måtte blive) får pension efter den førstafdøde.

Udvalgets *flertal* finder ikke, at sådanne aftaler indebærer en reel bidragspligt, der bør berettige til ægtefællepension. Aftaler, der ikke har udløst en reel bidragsbetaling, indikerer ikke et forsørgelsesformål og må formodes indgået primært med det formål at sikre den anden ægtefælle ret til ægtefælledækning ifølge pensionsordningen. Det er dog samtidig flertallets opfattelse, at der ikke aktuelt er et problem af et sådant omfang, at det skaber behov for regulering af denne form for aftale.

Et *mindretal* (Irene Nørgaard) finder det hensigtsmæssigt allerede nu at tage stilling til, om aftaler om gensidig bidragspligt medfører ret til ægtefællepension, idet disse aftaler indgås i ikke helt underordnet omfang. Det bør klarlægges, hvilke retsvirkninger aftalerne har for ægtefællepensionsrettens bevarelse, således at aftalepraksis kan

indrette sig efter disse retsvirkninger. Dette mindretal finder derfor, at loven bør indeholde en bestemmelse om, at aftaler om gensidig bidragspligt ikke medfører ret til bevarelse af ægtefællepension, medmindre der i bidragsperioden har været fastsat bidrag (af statsamtet), og i så fald medfører aftalen kun ret til enkepension for den til de fastsatte bidrag berettigede, og kun hvis denne i øvrigt opfylder lovens almindelige betingelser.

11.3.4. Udtræden og pensionsoverførsler

Udvalget har fundet, at udviklingen af pensionsmarkedet og pensionsprodukterne gør det nødvendigt at drøfte 1941-lovens bestemmelse om *udtræden og tilbagekøb af pensionsordninger*, jf. lovens § 2, stk. 7. Det har i den forbindelse været overvejet, om bestemmelsen sætter for snævre grænser for den fraskilte ægtefælles mulighed for at få en andel i udtrædelsesgodtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Kun fraskilte ægtefæller, der er berettiget til tidsbegrænset bidrag, kan i dag gøre krav på en sådan andel.

Som beskrevet i denne betænkningens kapitel 2.3.2. er adgangen til kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelser/genkøbsværdi i de senere år blevet meget begrænset dels af skattemæssige grunde dels af den enkelte pensionsordnings vedtægter. Hovedgrundene hertil har været at sikre en egenpension til alderdomsforsørgelse. I konsekvens heraf vil den fraskilte ægtefælles ret til en andel af udtrædelsesgodtgørelsen/genkøbsværdien i almindelighed have begrænset værdi.

Udvalgets *flertal* finder det dog påkrævet fortsat at regulere disse situationer, hvor den pensionsberettigede ikke fortsætter pensionsordningen. At den fraskilte pensionsberettigede ægtefælle - uagtet beløbets størrelse - kan gøre krav gældende på en del af udtrædelsesgodtgørelsen, må anses for rimeligt, da vedkommende mister en mulig pensionsret, (jf. kapitel 11.3.1.). Flertallet kan i øvrigt ikke anbefale, at kravet om tidsbegrænset bidragspligt opretholdes som en betingelse for den fraskilte ægtefælles ret til en andel af udtrædelsesgodtgørelsen/genkøbsværdien. For så vidt angår størrelsen af den andel, som den fraskilte har krav på i tilbagekøbssituationen, anbefaler flertallet at opretholde hovedreglen ifølge 1941-loven. Herefter har den pensionsberettigede fraskilte ægtefælle krav på en andel på 1/3 af godtgørelsessummen eller tilbagekøbsværdien.

Et *mindretal* (Irene Nørgaard) i udvalget finder, at en frasepareret eller fraskilt ægtefælle med ret til *tidsbegrænset* bidrag nok skal have ret til andel i godtgørelsessummen eller tilbagekøbsværdien, men at denne andel ikke i alle tilfælde bør være 1/3, men alene et aktuarmæssigt beregnet beløb afhængig af den resterende bidragsperiodes længde og de eventuelle pensionsberettigedes alder.

Spørgsmålet om, hvordan en fraskilt hustru, der er berettiget til enkepension efter sin fraskilte mand, er stillet i tilfælde af, at manden *overgår til en anden pensionsordning* er ikke reguleret i 1941-loven. I kapitel 2.3.2. har udvalget beskrevet domspraksis og administrativ praksis på området.

Overgang til en anden pensionsordning frembyder et problem, hvis den nye ordning har en ringere eller slet ingen ægtefællepensionsdækning. I betænkning 1245/1992 om pensionsoverførsler, s. 23 anførte udvalget herom:

"En pensionsordning med løbende ydelser i et livsforsikringselskab eller i en pensionskasse består typisk af en alders- og invalidepension, ægtefællepension og børnepension. Herudover kan der være en begrænset ret til udbetaling af engangsydelser, oftest i forbindelse med pensionering og dødsfald. Endvidere ydes der præmiefritagelse ved invaliditet.

To ordninger, der består af samme slags ydelser f.eks, alders-, invalide-, ægtefælle- og børnepension, kan alligevel være forskellige, idet det indbyrdes forhold mellem størrelserne af de enkelte pensionsdele kan være forskellige. Ved overførsel kan man således få et andet forhold mellem størrelsen og arten af f.eks, alders- og ægtefællepension. Hvad angår engangsydelser er der store forskelle mellem de enkelte ordninger."

I mange tilfælde vil det praktisk være en nødvendighed, at man i forbindelse med jobskifte overgår til en ny pensionsordning. Det følger af Finanstilsynets praksis, at overførsel til en ny pensionsordning altid kræver aktiv accept.

Behandlingen af en bevaret ret til ægtefællepension er ikke omtalt i joboverførselsaftalerne¹⁹⁾, og udvalget finder, at disse aftaler ikke er det rette sted til at løse spørgsmålet om bevarelse af ægtefællepension efter separation eller skilsmisse.

Som udgangspunkt må det gælde, at man ikke bør tillægge den fraskilte rettigheder, der reelt indebærer begrænsninger i en tidligere ægtefælles adgang til jobskifte. Fraskilte må have samme adgang hertil som enhver anden borger. Derfor kan det ikke kræves, at den ny pensionsordnings ægtefælledækning er fuldt ud lige så god som den gamles. Mindre afvigelser eller almindelig tilpasning af pensionsordningerne må tåles af såvel fraskilte som af andre.

Situationen er dog en anden, hvis den nye ordning ingen eller reelt ingen ægtefællepension har. Såfremt ægtefællepensionsretten er noteret i den gamle pensionsordning, må der ved overførslen da sørges for, at den noterede ret bevares, eventuelt ved en fripolice, i det omfang det er muligt at opretholde en sådan del-ydelse i den afgivende pensionsordning efter dennes regler.

Udvalget har på den baggrund drøftet, om en ny ægtefællepensionslov skal indeholde bestemmelser om retsvirkningerne af en overgang til en anden pensionsordning. Udvalgets anbefaling om at opgive kravet om tidsbegrænset bidragspligt som betingelse for den fraskilte ægtefælles krav på en andel af tilbagekøbsværdien ændrer til en vis grad forudsætningerne for den i kapitel 2.3.2. beskrevne praksis.

Det kan øge behovet for klarere at fastlægge retsvirkningerne af en overgang til en anden pensionsordning.

Et *flertal* finder, at dette bør ske gennem praksis.

Et *mindretal* (Irene Nørgaard, Lisbeth Steen Pedersen, Jens Peter Tranberg, Else Medom Madsen og Åse Kogsbøll) finder det uhenigtsmæssigt, at et så praktisk problem som den bevarede ægtefæl-

¹⁹⁾ Joboverførselsaftaler er aftaler, der er indgået mellem en række pensionskasser og forsikringselskaber, og som regulerer medlemmers/forsikringstageres ret til at overføre deres pensionsrettigheder i forbindelse med jobskifte.

le pensions behandling i tilfælde af den egenpensionsberettigedes overgang til anden pensionsordning i forbindelse med jobskifte m.v. ikke er omhandlet i en lov om bevarelse af ægtefællepension efter separation eller skilsmisse. Udgangspunktet bør være, at en engang erhvervet ret til bevarelse af ægtefællepension ikke må forringes, fordi den tidligere ægtefælle skifter til en anden pensionsordning. Imidlertid er der såvel i den nuværende lovgivning som i den foreslåede en række faktorer, der betyder, at en frasepareret/fraskilt ægtefælle ikke kan indstille sig på en *bestemt* ægtefælledækning. Den fraseparerede/fraskilte ægtefælles ret er bl.a. afhængig af, om den egenpensionsberettigede påny er gift på dødsfaldstidspunktet, ligesom vedkommendes ret er afhængig af, i hvilket omfang den egenpensionsberettigede efter separationen/skilsmissen fortsat har indbetalt på ordningen - med virkning for ægtefælledækningen. Den ægtefællepensionsberettigede fraseparerede/fraskilte er uden nogen indflydelse på disse dispositioner. Afvejes hensynet til en rimelig egenpensionsmulighed over for hensynet til den frasepareredes/fraskiltes ægtefælledækning, kan hensynet til den fraseparerede/fraskilte ægtefælle derfor næppe bære en så unuanceret regel, som at den frasepareredes/fraskiltes rettigheder på ingen måde må forringes i tilfælde af overførsel til en ny ordning. Den meget forskelligartede sammensætning af pensionsydelsesdækningen gør det vanskeligt at formulere en præcis regel, som vil virke rimelig i samtlige overførselssituationer. Det må imidlertid være at foretrække, at loven indeholder en mindre præcis regel frem for slet ingen stillingtagen.

Mindretallet foreslår derfor indført en regel om, at en frasepareret/fraskilt ægtefælle må tåle mindre væsentlige ændringer i sin dækning, som følge af den egenpensionsberettigedes overførsel af sin pensionsordning til en ny pensionsordning som led i et nyt ansættelsesforhold. Ved væsentlige ændringer må problemet løses ved oprettelse af fripolice for den tidligere ægtefælle, den udtrædendes tegning af en individuel ordning eller lignende, der stiller ægtefællen lige så godt som tidligere, eller ved at den tidligere pensionsordning opretholdes som fripolice.

11.3.5. Supplerende engangsydelser

Som anført i kapitel 2.3.1. omfatter 1941-loven enkepension efter mandlige tjenestemænd og andre mænd, der som led i dens ansættelsesforhold er omfattet enten af en kollektiv pensionsordning eller har enkepension sikret ved overlevelsesserter.

Det er karakteristisk for de kollektive pensionsordninger, der er 1941-lovens kerneområde, at de hjemler den (egenpensions)berettigede en *livsvarig løbende ydelse* fra pensionsalderens indtræden. Som allerede beskrevet i kapitel 3.2. er dette et forhold, der inddrages i vurderingen af, om ordningen er af en så personlig karakter, at den kan udtages forlods på skifte ifølge retsvirkningslovens § 15, stk. 2.

Flere pensionskasser har imidlertid i de senere år åbnet mulighed for, at et medlem med en løbende livsbetinget pensionsordning ved sin *egen alderspensionering* - eller forinden f.eks, ved 60 års alderen - kan få en del af alderspensionen udbetalt som et *engangsbeløb*, mod en tilsvarende reduktion af den fremtidige egenpension og ægtefællepension. Valget foretages senest i forbindelse med pensioneringen. Dette engangsbeløb benævnes ofte som en "supplerende engangsydelse", jf. f.eks, pensionsbeskatningslovens § 29 A.

Hvor der under *hele* pensionsopsparingsperioden løbende foretages opsparring til den supplerende engangsydelse, vil den egenpensionsberettigede ved pensioneringen i visse ordninger kunne få udbetalt et beløb, der svarer til mellem to og tre års løbende alderspension. Det enkelte medlem vil dog (ofte) have mulighed for i pensionsopsparingsperioden at til- og fravælge opsparringen til den supplerende engangsydelse. Til- og fravalget vil have virkning for et helt kalenderår.

Såfremt opsparringen til den supplerende engangsydelse fravælges, vil pensionsbidraget da i stedet blive anvendt til opsparring til den løbende alderspension (i fravalgsperioden).

Det omhandlede engangsbeløb har visse ligheder med den i kapitel 11.3.4. omtalte udtrædelsesgodtgørelse og rejser derfor spørgsmålet²⁰⁾, om den *fraskilte ægtefælle* skal kunne kræve en andel i engangsbeløbet efter samme retningslinier som ved egenpensionistens fuldstændige udtræden eller tilbagekøb af pensionsordningen.

²⁰⁾ I kapitel 3.5. har udvalget redegjort for, hvornår løbende livsbetingede pensionsordninger med ret til en supplerende engangsydelse kan udtages forlods efter retsvirkningslovens § 15, stk. 2.

I besvarelsen af det rejste spørgsmål må det ifølge udvalgets opfattelse bl.a. tages i betragtning, at sumydelser i forbindelse med løbende livsbetingede pensionsordninger i de senere år er blevet "institutionaliseret" til fordel for ikke kun den egenpensionsberettigede, men bl.a. også for den efterlevende ægtefælle og den fraskilte.

Ændringen af ATP-loven i 1992 medførte således, at den til ordningen hørende ægtefællepension blev ændret fra en løbende ydelse til udbetaling af et engangsbeløb, jf. kapitel 4.3.

Ifølge kapitel 7 (tabel 7.6) udbetales ægtefællepensionen ifølge flere andre pensionsordninger også som et engangsbeløb.

Endelig har nogle pensionsordninger indført en såkaldt ugifteydelse. Denne ydelse udbetales som en engangssum efter medlemmer, der på dødsfaldstidspunktet ikke efterlader sig en ægtefælle eller tidligere ægtefælle, der er berettiget til pension og tilfalder herefter nærmeste pårørende.

Det er kendetegnede for de 3 nævnte ordninger, at udbetaling af engangsbeløbet er obligatorisk, og at beløbet *først* kommer til udbetaling ved den egenpensionsberettigedes død. For udvalget har det imidlertid været spørgsmålet, om der bør gælde samme regler for alle supplerende ydelser, uanset om de er obligatoriske eller kan tilvælges.

Et flertal finder, at en fraskilt ægtefælle ikke skal kunne hindre medlemmet i at vælge at få det supplerende engangsbeløb udbetalt eller skal kunne gøre krav på en andel af dette engangsbeløb, selv om valget kan forringe den fraskilte ægtefælles pensionsrettigheder, og selv om valget sker, efter skiftet er afsluttet. Sådanne ydelser ved overgangen til pensionisttilværelsen er i dag en sædvanlig del af en egenpensionsordning og hensynet til ægtefællepension til fraskilte er ikke så stærkt, at en afvejning over for hensynet til egenpensionen kan bære, at en lovgivning får et reelt veto over for en naturlig produktudvikling i pensionsordningerne. For bedømmelsen er det også af betydning, dels om beløbet, indtil det udbetales, kan siges at tilhøre kollektivet af forsikringstagere eller arvingerne, dels om ydelsen isoleret kan tilbagekøbes. I de kollektive ordninger er det utvivlsomt, at beløbene, indtil påkrav om udbetaling er fremsat,

tilhører kollektivet. Dette forhold er blot et af mange, som påvirker pensionens størrelse, og der ses ikke at være særlige grunde, der kan tilsige, at en tidligere ægtefælle bør hindre sådanne dispositioner.

Et *mindretal* (Irene Nørgaard) finder, at såfremt engangsbeløbets udbetaling er *obligatorisk*, er det rigtigt at betragte engangsbeløbet som en del af alderspensioneringens ydelsessammensætning, som kan udbetales, uden at den fraskilte ægtefælle får del i engangsbeløbet. Kan egenpensionisten derimod selv *vælge*, om engangsbeløbet skal udbetales, eller om beløbet skal forblive i pensionsordning, således at den løbende alderspension og enkepension derfor er større end ved udbetaling af engangsbeløb, finder mindretallet, at en fraskilt ægtefælle, der er berettiget til bidrag, skal være berettiget til andel i engangsbeløbet efter samme retningslinier som ved egenpensionistens fuldstændige udtræden eller tilbagekøb af pensionsordningen. Det forekommer mindretallet mere nærliggende at betragte engangsydelsen som en delvis ophævelse af pensionsordningen - også for at undgå at egenpensionistens valg af udbetaling af engangsydelsen bestemmes af hensynet til en eventuel nuværende ægtefælles interesse i - i konkurrence med den fraskilte bidragsberettigede - at få beløbet udbetalt uden deling.

11.3.6. Individuel overlevelsrente

I 1941-lovens § 1, stk. 3, omtales enkepension sikret ved individuel *overlevelsrente*. Ved sådanne ordninger, der har form af ikke-kollektive (individuelle) pensionsforsikringer, der typisk udbetales fra mandens død til hustruens død, skal det som et vilkår ved bevillingen eller dommen bestemmes, hvorvidt forsikringen skal overgå til hustruens fri rådighed. Hvis overlevelsrenten overgår til hustruens fri rådighed, indebærer det, at en del af forsikringen/ordningen bliver udskilt til hustruen. Hendes enkepensionsret er dog fortsat betinget af, at manden dør før hende.

I tilfælde af uenighed mellem ægtefællerne om overlevelsrenten skal domstolene - og kun domstolene - træffe afgørelse herom. Der er hverken i 1941-loven eller ægteskabslovens § 54 kriterier for denne afgørelse.

Udvalget anbefaler derfor, at det i en eventuelt ny ægtefællepensionslov fastsættes, under hvilke betingelser pensionsordningen skal overgå til den fraskiltes eller den frasepareredes fri rådighed.

Som en praktisk regel finder *flertallet*, at overlevelseshrenten bør tilfalde den fraskilte eller fraseparerede ægtefælle (ikke-ejer-ægtefællen) i form af en fripolice, der er beregnet på grundlag af de hidtidige indbetalinger til pensionsordningen, og som kommer til udbetaling ved ejer-ægtefællens død. For det tilfælde, at overlevelseshrentens værdi ifølge de forsikringstekniske regler kan udtages af ejer-ægtefællen og kan overføres til dennes egenpension, bør lovens sædvanlige regler finde anvendelse, uanset om bidragspligten er tidsbegrænset eller ej.

Et *mindretal* (Åse Kogsbøll, Else Medom Madsen, Else-Marie Ohlsen, Lisbeth Steen Pedersen og Jens Peter Tranberg) anfører, at den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle alene bør opnå ret til overlevelseshrentens fripoliceværdi, såfremt lovens sædvanlige regler om bidragspligt og ægteskabets varighed er opfyldt. Hermed opnås, at individuelle overlevelseshrenter i relation til den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle bliver behandlet på samme måde som kollektive ægtefællepensioner. Dette kan ske ved, at loven affattes således, at den individuelle overlevelseshrente oprettet som led i ansættelsesforholdet overgår til den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle, såfremt vedkommende er berettiget til bidrag, og ægteskabet har varet i mindst 10 år.

11.3.7. Deling af ægtefællepension

Udvalget har drøftet, om *delingen af en ægtefællepension mellem to eller flere* skal ske efter ægteskabernes varighed eller efter det antal år, hvor der under ægteskaberne er sket opsparing til pensionen - men dog således, at den efterlevende ægtefælle altid skal have mindst $\frac{1}{3}$ af pensionen.

Det anbefales - som en konsekvens af forsørgelses- og indrettelses-synspunktet - at 1941-lovens bestemmelser om, at pensionen deles imellem de berettigede i forhold til det antal påbegyndte år, hvori hver af dem har været gift med den afdøde/bidragspligtige, opretholdes i alle delingssituationer.

Da den efterlevende ægtefælles levestandard ved dødsfaldet ofte vil blive reduceret, bør denne sikres et minimums-underhold uafhængigt af antallet af fraskilte ægtefællepensionsberettigede ægtefæller eller ægteskabets varighed. Udvalget anbefaler derfor, at den efterlevende ægtefælle fortsat altid skal sikres mindst $\frac{1}{3}$ af pensionen.

11.3.8. Kapitaliseret ægtefællepension og ATP

Udvalget har overvejet, om der bør indføres en bagatelgrænse, således at ordninger med løbende ydelser af ringe værdi først deles som anført under kapitel 11.3.7. og derefter *kapitaliseres* og udbetales til den eller de berettigede.

Hvis der er flere ægtefællepensionsberettigede ægtefæller, afgøres spørgsmålet om kapitalisering for hver af dem for sig. Det er således størrelsen af pensionen til den *enkelte* berettigede, der vil være afgørende for om kapitalisering kan ske.

Fastsættelsen af en grænse for kapitalisering vil oftest afspejle den til enhver tid gældende skattelovgivning, jf. således pensionsbeskatningslovens § 29, stk. 3, sammenholdt med samme lovs § 20. Herefter beskattes ordninger med løbende ydelser på p.t. max. 6.600 kr. årligt særligt gunstigt ved kapitalisering.

Udvalget finder, at det bør overlades til den enkelte pensionsudredende myndighed at fastsætte en eventuel bagatelgrænse.

Ved ATP opstår særlige problemer. Arbejdsministeriet har herom oplyst følgende:

"Som nævnt ovenfor i kapitel 11.3.2. blev ATP's ægtefælleordning omlagt pr. 1. juli 1992, således at ægtefælleydelsen udbetales som en sumydelse, beregnet som den kapitaliserede værdi af en løbende ægtefælleydelse.

Ved beregningen af hovedydelsen efter ATP-lovens § 11 forudsættes det alene, at der er bidragspligt ved medlemmets dødsfald. Den underliggende pensionsydelse forudsættes beregningsmæssigt udbetalt fra dødsfaldet, tidligst fra det tidspunkt, hvor afdøde ville være fyldt 67 år. En indregning af bidragsperioden ved kapitaliseringen af den løbende ydelse vil føre til urimelige resultater.

En regel om indtræden i pensionsret ved ophør af en begrænset bidragspligt har i forbindelse hermed selvsagt ingen betydning for en ydelse efter § 11.

Ligeledes er en regel om anden bortfald (f.eks. død, jf. lovudkastet § F) af bevaret ret uden relevans for ATP. En sådan regel finder dog fortsat anvendelse ved udbetaling af løbende ydelser efter ATP-loven § 14, og der vil blive taget hensyn til en tidsbegrænset bidragspligt.

En regel om, at retten til ægtefællepension bortfalder ved indgåelse af nyt ægteskab, har kun relevans for ATP i forbindelse med løbende ægtefællepension, eller hvis det nye ægteskab indgås før retten til udbetaling af ægtefælleydelse som sumydelse bliver aktuel."

11.3.9. Pensionsordninger opretholdt uden forbindelse med et ansættelsesforhold

I kapitel 2.3.3. opregnes en række pensionsordninger, der ikke omfattes af 1941-loven. Blandt disse indgår pensionsordninger, der giver ret til ægtefællepension, og som oprindelig var omfattet af 1941-loven, men som på skilsmissetidspunktet er opretholdt *uden nogen forbindelse med et ansættelsesforhold*.

De pensionsordninger, der her tænkes på, er ordninger, til hvilke der ikke (længere) foretages indbetalinger, og som i konsekvens heraf er omskrevet til fripolice (hvilende ordninger), og ordninger, der er opretholdt ved den pensionsberettigedes egne indbetalinger (selvbetalte ordninger).

Som også anført i kapitel 2.3.3. er den angivne undtagelse fra 1941-lovens anvendelsesområde undergivet visse modifikationer, idet det i vejledende udtalelser fra *Justitsministeriet* er blevet tillagt betydning om ordningen kunne være ophævet i forbindelse med tjenesteforholdets/ansættelsesforholdets ophør eller senere, men inden skilsmissen. Hvor ordningen har været opretholdt, fordi den ved fratrædelsen eller senere ikke kunne bringes til ophør, har det således været antaget, at den del af ordningen, der hidrører fra indbetalinger før tjenesteforholdets/ansættelsesforholdets ophør, stadig omfattes af 1941-loven.

Udvalget finder, at det i dag ville være vanskeligt at lade denne praksis være retningsgivende, da genkøbsadgangen efter pensionsregulativerne typisk er blevet væsentligt begrænset samtidig med, at beskattningen ved udtræden i utide er blevet kraftigt skærpet.

For så vidt angår de hvilende medlemskaber (fripolice), er pensionsordningen i sin helhed opstået som en arbejdsmarkedspension. Udvalget finder det derfor naturligt, at sådanne ordninger omfattes af ægtefællepensionsloven.

Udvalget finder, at praktiske grunde tilsiger det samme for ordninger, der er opretholdt ved selvbetaling. Der er i denne situation

to mulige løsninger: At ordningen i sin helhed holdes uden for eller inden for loven. At holde en pensionsordning, der oprindeligt var en arbejdsmarkedspension, helt ude for loven, synes imidlertid ikke at være en rimelig eller fremkommelig holdning.

Det bør tilføjes, at det ikke synes muligt at dele alle pensionsordninger i en arbejdsmarkedspension og en "privat" ordning. Det skyldes, at pensionskassers administration hviler på, at der er én og kun én ordning pr. medlem. Den del af en pensionsordning, der beror på selvbetaling, ville desuden isoleret ikke kunne tegnes i en pensionskasse, men kun i et livsforsikringsselskab. Disse grænse-dragninger bør ikke anfægtes i nærværende sammenhæng.

Udvalget finder derfor, at den klareste regel er, at pensionsordninger, der er oprettede som arbejdsmarkedspensionsordninger, og som eksisterer på separations- eller skilsmissetidspunktet, omfattes i deres helhed af en eventuel ny ægtefællepensionslov.

11.3.10. Særeje

Det er efter 1941-loven uden betydning, om der har været *særeje* i ægteskabet. I anbefalingerne til en ny ægtefællepensionslov har udvalget lagt vægt på optagelse af kriterier for bevarelse af ægtefælleledækningen, der afspejler et forsørgelsesbehov hos den fraskilte.

I konsekvens heraf finder udvalget ikke grundlag for i en ny ægtefællepensionslov at undtage pensionsordninger i ægteskaber med fuldstændigt eller skilsmissesæreje fra lovens anvendelsesområde.

INDUSTRIMINISTERIET

1.

Dato: 14. december 1989
Journal nr.: 87-2627-10
Reference: JAV/mrt

Tillæg
til
kommissoriet for udvalget
om lovgivning om pensionsoverførsler.

I tillæg til de opgaver, der i kommissoriet af 9. februar 1989 er pålagt udvalget, skal udvalget endvidere overveje, om der fortsat er behov for en lovgivning om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse og i givet fald udarbejde udkast til sådanne lovændringer, som udvalgets overvejelser måtte give anledning til.

Ved udvalgets overvejelser af, om der fortsat er et behov for lovgivning om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, skal følgende forhold tages i betragtning:

- a. at udbredelsen af ægtefællepensioner bliver stadig mindre som følge af et faldende behov for forsørgelse ægtefællerne imellem,
- b. om man skal regulere bevarelse af ægtefællepensionsrettigheder ved skilsmisse, når man ikke med generel lovregulering kræver ægtefællepension ved forsikringsmæssige pensionsordninger,
- c. at "skifteretlige" hensyn til, at ægtefællen under ægteskabet har bidraget til pensionen, ikke holder, hvor der er tale om obligatorisk

INDUSTRIMINISTERIET

2.

arbejdsmarkedspensionsordninger, som den anden ægtefælle som ansat ikke kan fravælge,

- d. at en situation uden lovregulering på området betyder, at den enkelte pensionsordning kan bestemme, om der skal være adgang til bevarelse af pensionsret ved skilsmisse, **hvilke betingelser**, der skal opfyldes, samt regler for **deling** af en ægtefællepension mellem fraskilt ægtefælle og den efterlevende ægtefælle,

Hvis pensionsordningerne fastsætter forskellige bestemmelser om betingelser og deling af ægtefællepensionsrettigheder, kan der opstå problemer om overførsel af pensionsrettigheder mellem ordningerne,

- e. at det uden generel lovgivning vil være overladt til statsamterne, som normalt bevilger skilsmisser at afklare, hvilke regler der gælder i den konkrete pensionsordning, samt om ægtefællerne ønsker, at pensionsrettighederne skal bevares af den fraskilte ægtefælle, hvis der er mulighed herfor,
- f. at ægtefæller ved skilsmisse kan aftale, at kapital- og ratepensionsordninger holdes helt eller delvis uden for lighedelingen på ægtefælleskifte,
- g. på tjenestemandsområdet kan retsstillingen for pensionsrettigheder ved skilsmisse fastlægges som bestemmelse i tjenestemandspensionsloven, hvis anden lovgivning ophæves.

Tilsvarende spørgsmål må overvejes omkring **ATP-loven**.

Ved behandlingen af dette emne tiltrædes udvalget af et yderligere medlem, der indstilles af Justitsministeriet.

Udvalget kan nedsætte et underudvalg til behandlingen af de ovennævnte spørgsmål.

Bilag 2

Den gældende enkepensionslov (1941-loven)

Lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse²¹⁾

§ 1

Denne lov omfatter tjenestemænd og andre, hvem en enkepensionsordning er sikret som led i deres tjenesteforhold.

Stk. 2. Retten til enkepension berøres ikke af, at separation imellem ægtefællerne har fundet sted.

Stk. 3. Såfremt enkepension er sikret ved overlevelserente, bestemmes det ved bevillingen eller dommen, hvorvidt forsikringen skal overgå til den fraskilte hustru fri rådighed.

Stk. 4. Er enkepensionsordningen derimod kollektiv, kommer nedenstående regler til anvendelse.

§ 2

Når ægteskabet efter at have bestået i mindst 5 år opløses ved skilsmisse og der efter skilsmissen skal påhvile manden pligt til at yde bidrag til hustruens underhold, bevarer hun sin ret til enkepension. Ægtefællerne kan dog aftale, at hustruen ikke skal bevare sin pensionsret, hvilket da skal fremgå af dommen eller bevillingen. Hustruens ret berøres ikke af, at der ved aftale eller i medfør af §§ 52-53 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning sker

²¹⁾ Lov nr. 102 af 14. marts 1941 med de ændringer og tilføjelser, der følger af lov nr. 268 af 14. juni 1951, lov nr. 261 af 4. juni 1969 og lov nr. 250 af 25. april 1990.

ændringer af aftale eller afgørelse om bidragspligt eller bidragets størrelse.

Stk. 2. Såfremt mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold er tidsbegrænset, er hustruen kun berettiget til at oppebære enkepension i samme tidsrum.

Stk. 3. Har manden indgået nyt ægteskab, og er såvel hans fraskilte hustru som enken berettiget til enkepension, deles denne imellem dem i forhold til det antal påbegyndte år, hvori hver af dem har været gift med ham; den enkeltes andel skal i det mindste udgøre $\frac{1}{3}$ af enkepensionen, jf. dog bestemmelsen i stk. 6.

Stk. 4. Den fraskilte hustrus ret til enkepension bortfalder, når hun indgår nyt ægteskab, og indtræder ikke på ny, selv om dette senere ophører ved dødsfald eller skilsmisse.

Stk. 5. Efter mandens død er bortfald af pensionsretten for den ene hustru vedkommende ved dødsfald, nyt ægteskab eller på anden måde uden betydning for den anden hustrus pensionsforhold. Er den fraskilte hustrus andel i pensionen begrænset til et bestemt tidsrum, jf. stk. 2, indtræder enken dog med ophøret af dette tidsrum i den fraskilte hustrus pensionsandel.

Stk. 6. Foranstående regler finder tilsvarende anvendelse, for så vidt manden måtte efterlade sig flere fraskilte hustruer; i tilfælde, hvor enkepensionen skal deles imellem flere end to berettigede, finder en ligedeling sted.

Stk. 7. Såfremt manden udtræder af pensionsordningen uden pension og der tillægges ham en udtrædelsesgodtgørelse, eller han tilbagekøber pensionsforsikringen, har hans fraskilte hustru, bortset fra det i § 2, stk. 2, omhandlede tilfælde, ret til $\frac{1}{3}$ af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Har manden indgået nyt ægteskab og er også den nye hustru berettiget til ved hans død at oppebære pension efter ham, er den fraskilte hustru dog kun berettiget til en efter reglerne i stk. 3 fastsat andel i nævnte tredjedel af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Er der flere fraskilte hustruer, kommer bestemmelsen i stk. 6 til anvendelse.

Stk. 8. Så længe den fraskilte hustrus ret til enkepension ikke er anmeldt over for den myndighed eller institution, der skal udrede pensionen, kan denne med frigørende virkning udbetales til enken. Endvidere kan i så tilfælde den godtgørelse eller tilbagekøbsværdi, som betinges af mandens udtræden af pensionsordningen uden ret til pension, med frigørende virkning udbetales til manden.

§3

Når en pensionsordning beror på medlemskab i en pensionskasse eller er tegnet som en forsikring, og det ved en aktuarmæssig opgørelse godtgøres, at fraskilte og fraseparerede hustruers adgang til pension eller andel i sådan ved deres tidligere ægtefælles død medfører forøgede udgifter for den institution, som skal udrede enkepension, skal en forholdsmæssig nedsættelse af de efter lovens ikrafttræden tillagte enkepensionsydelse kunne finde sted. Nedsættelsen vil dog i hvert enkelt tilfælde være at godkende af Ministeriet for Handel, Industri og Søfart, efter at sagen har været forelagt for Forsikringsrådet.

§4

Nærværende lov træder i kraft 15. marts 1941, men finder ikke anvendelse i tilfælde, hvor ægteskabet er aldeles ophævet inden dette tidspunkt.

Bilag 3

Redegørelse om enkepensionsloven udarbejdet af lektor Irene Nørgaard, Aarhus Universitet

Der henvises til indholdsfortegnelsen forrest i betænkningen.

Lov nr. 102 af 14.3.1941 om bevarelse af enkepension ved separation og skilsmisse, som ændret ved lov nr. 268 af 14.6.1951, lov nr. 261 af 4.6.1969 og lov nr. 250 af 25.4.1990.

1. Indledning

1.1. Enkepensionernes placering blandt pensionsordningerne

Spørgsmålet om bevarelse af enkepensionsrettigheder ved en separation eller skilsmisse er et delemne under det meget omfattende og stadig voksende problem vedrørende pensionsrettigheders behandling ved separation og skilsmisse.

De familieretlige regler af økonomisk karakter, der gælder ved separation og skilsmisse vedrører, dels det formuemæssige opgør mellem ægtefæller, dels en eventuel fremtidig forsørgelse ægtefællerne imellem. Nærmere bestemt er reglerne bygget således op, at en eventuel fremtidig løbende forsørgelse ægtefællerne imellem reguleres af ægtefællebidragsreglerne, der primært relaterer sig til ægtefællernes fremtidige indtjeningsevne. Bidragspligtsspørgsmålet afgøres under selve ægteskabssagen. Bidragets størrelse fastsættes i mangel af enighed af statsamtet på begæring. - Det formuemæssige opgør mellem ægtefællerne, som finder sted på grundlag af deres formuer pr. separations-/skilsmissetidspunktet, sker derimod - bortset fra særejmidler - på skiftet med udgangspunkt i ligedelingsreglen i lov om ægteskabets retsvirkninger (retsvirkningslovens) § 16.

Pensionsrettigheder i bred forstand er som alt overvejende hovedregel aktiver, der enten er livsbetingede, periodiske ydelser, eller er ikke-livsbetingede, men bundne eller klausulerede, formueaktiver.

Egenpensionsrettigheder i form af livsbetingede periodiske ydelse fra pensionsalderens indtræden antages at kunne udtages forlods (altså uden deling) af fællesboet ved skifte i ægtefællernes levende live i kraft af reglen i retsvirkningslovens § 15, stk. 2, om personlige og uoverdragelige rettigheder^{*)}. Der kan i ganske enkelte situationer blive tale om en vis kompensation til den anden ægtefælle i kraft af reglen i retsvirkningslovens § 23, stk. 2, om vederlagskrav. Bortser man fra denne modifikation, får en ægtefælle derfor i tilfælde af separation eller skilsmisse kun andel i en egenpensionsordning for den anden ægtefælle, der har form af livsbetingede, periodiske ydelser, såfremt bidragsreglerne - undtagelsesvis - måtte medføre ret til bidrag i pensionsudbetalingsperioden.

Egenpensionsrettigheder i form af kapital- eller rateforsikringer eller i form af kapital- eller rateopsparing antages derimod som ud-

Retsvirkningslovens § 15, stk. 2, lyder således: "På rettigheder, som er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, får reglerne om formuefællesskab dog kun anvendelse i den udstrækning, hvori det er foreneligt med de for disse rettigheder særlig gældende regler." I relation til reglerne om ligedeling på et separations- eller skilsmissekifte skal de enkelte § 15, stk. 2-rettighedsers behandling således afgøres ved fortolkning af de for de enkelte rettigheder/rettighedstyper gældende love, forvaltningsakter, private viljeserklæringer m.v. Reglen i § 15, stk. 2, er ikke ensbetydende med, at ligedeling skal finde sted, medmindre det ligefrem strider direkte mod de for den enkelte rettighed gældende lovregler, cirkulærer, forvaltningsakter m.v. at ligedele - også rettighedens karakter kan i sig selv bevirke, at den holdes uden for ligedeling. Behandlingen ved separation eller skilsmisse af en rettighed, som er omfattet af § 15, stk. 2, kan være fastsat i de for vedkommende rettighed gældende regler, og der er i så fald som udgangspunkt gjort definitivt op med vedkommende rettighedsbehandling i forbindelse med skiftet (og dermed gjort op med de skiftemæssige problemer, der ellers altid melder sig, når en rettighed er omfattet af § 15, stk. 2). Et eksempel på en sådan regulering er netop 1941-lovens regler om enkepensionsrettigheder, jf. de afsluttende linier i nærværende afsnit 1.1.

gangspunkt ikke at kunne udtages forlods. Kapital- og ratepensionsordninger indgår altså efter de nugældende regler i lighedelingen i forbindelse med skiftet, idet disse ordninger - i hvert fald for langt den overvejende dels vedkommende - ud fra en fortolkning af retsvirkningslovens § 15, stk. 2, ikke betragtes som værende af tilstrækkelig personlig art til en forlods udtagelse, selv om de er bundet, selv om de er beregnet til aldersforsørgelse, og selv om de måtte være arbejdsgiverfinansierende.

Enkepensionsrettigheder knytter sig typisk til en hovedpensionsordning, der har form af en ret til en livsvarig periodisk ydelse fra pensionsalderens indtræden. Enkepensionen er tiltænkt den funktion at skulle afløse en hel eller delvis forsørgelse fra den nu afdøde ægtefælle, hvad enten denne forsørgelse har fundet sted i kraft af en lønindtægt eller en egenpension. Retten til enkepension er imidlertid som udgangspunkt ikke betinget af, at der faktisk har fundet en forsørgelse sted. Enkepension fungerer således almindeligvis som en livsbetinget ydelse, der udbetales periodisk fra ægtefællens død.

Er en enkepensionsordning omfattet af 1941-loven, antages det ved et skifte i forbindelse med separation eller skilsmisse, at der hermed som et meget sikkert udgangspunkt er gjort op med hustruens rettigheder (jf. ovenfor i note *) - altså gennem muligheden for at bevare ret til enkepension, hvad enten hun i den konkrete situation bevarer retten eller ej. Der opstår følgelig ikke spørgsmål om deling af mandens ret til sin pension i form af livsbetingede, periodiske ydelser fra pensionsalderens indtræden.

1.2. Forsørgelseshensyn eller afsavnshensyn

Indtil 1941-loven var det almindeligt, at retten til enkepension bortfaldt ved skilsmisse, i enkelte tilfælde allerede ved separation, idet det var opfattelsen, at der ikke efter død kunne være forpligtelse til at forsørge en fraskilt hustru¹⁾. Det betød, at kun en egentlig enke kunne få glæde af pensionsretten.

1) Jf. nærmere Betænkning afgivet af det af finansministeren under den 31. maj 1938 nedsatte udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret (København 1939) og Betænkning V (nr. 501/1968) fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg om opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed).

Denne ordning fandtes imidlertid at kunne føre til stødende resultater, navnlig når ægteskabet havde været langvarigt, og medførte i øvrigt af og til, at kvinder, der var berettigede til enkepension, ikke ville gå med til skilsmisse - udelukkende fordi de ville bevare enkepensionsmuligheden. 1938-udvalget (jf. note 1) fandt, at der i mange tilfælde efter en skilsmisse var et forsørgelsesbehov i tilfælde af mandens død i relation til en fraskilt hustru. Man fandt endvidere, at hustruen kunne siges at have lidt afsavn under ægteskabet i og med pensionsordningens etablering/udbygning under dette, hvorfor det var rimeligt, at hun i et vist omfang bevarede sin ret til enkepension efter en skilsmisse.

Som reglerne blev udformet i 1941 - og som de i dag i det væsentlige stadigvæk er udformet²⁾ - er en fraskilt ægtefælles ret til enkepension betinget af, at vedkommende ved skilsmissen blev bidragsberettiget, og enkepensionsretten er tidsmæssigt begrænset til den ved skilsmissen fastlagte bidragsperiode. Det må således siges, at det i første række var forsørgelsesargumentet, der bestemte reglerens udformning. Ideen er, at enkepension også efter en skilsmisse skal afløse en bestående forsørgelsespligt. På den ene side kan en fraskilt ægtefælle regne med en løbende ydelse i hele bidragsperioden, hvad enten den tidligere ægtefælle lever eller ej, og på den anden side medfører den omstændighed, at den tidligere ægtefælle dør i bidragsperioden, ikke en forøgelse af forsørgelsesperioden.

Som ovenfor nævnt er det også bidragsreglerne, der afgør, om en fraskilt ægtefælle overhovedet kan få andel i den tidligere ægtefælles egenpension (i form af livsbetingede, periodiske ydelser)³⁾. Sagt på en anden måde er det efter reglerens udformning forsørgelsesbehovet, der generelt er adgangen til den anden ægtefælles livsbe-

- 2) En oversigt over ændringerne af 1941-loven i 1951 og 1969 er givet i »Rapport om pensionsrettighedens bevarelse ved separation og skilsmisse«, Finansministeriet, marts 1990, s. 20-23. En ændring i 1990 var udelukkende en følge af Statsanstalten for Livsforsikrings privatisering.
- 3) Det er jo eksempelvis også bidragsreglerne der afgør, om en ægtefælle får andel i det aktiv den anden ægtefælles bedre uddannelse og bedre erhvervssituation er.

tingede pensionsdækning - hvilket vel må siges at være i overensstemmelse med de forsørgelsesformål pensionsordninger tjener.

Løsrives spørgsmålet om bevarelse af enkepensionsret efter en skilsmisse fra bidragspligten, hvad bl.a. Ægteskabsudvalget af 1969 foreslog⁴⁾, løsrives det fra forsørgelsesbehovet og gøres dermed primært til et skiftelignende spørgsmål. Det dominerende hensyn bag den fraskilte ægtefælles ret til enkepension bliver så afsavnshensynet - hun har ved afsavn under ægteskabet været med til at etablere større eller mindre dele af pensionsordningen.

Anlægger man en afsavns- og ikke en forsørgelsesbetragtning på en fraskilt ægtefælles ret til bevarelse af enkepension, synes det spørgsmål at rejse sig, om afsavnsbetragtningen ikke tvinger til også en revurdering af egenpensioners stilling på skifte.

Som ovenfor antydet må en afsavnsbetragtning i givet fald gå på, at der under ægteskabet har været en mindre opsparing eller et mindre forbrug på grund af pensionsordningen. Er afsavnsbetragtningen rigtig, er den det formentlig også i de tilfælde, hvor pensionsordningen er obligatorisk. Pensionsordninger koster under alle omstændigheder penge, og alternativet til en pensionsordning - obligatorisk eller frivillig, kollektiv eller individuel - må vel antages at være en større lønsum. Under alle omstændigheder udhules afsavnsbetragtningen af, at den fraskilte hustru under ægteskabet allerede har fået en ydelse i form af risikodækning i tilfælde af mandens død under ægteskabet. Dertil kommer, at afsavnsbetragtningens bæredygtig synes at måtte have sammenhæng med ægteskabets længde i forhold til pensionsopsparingsperioden, jf. nærmere nedenfor under 4.1., og at afsavnsbetragtningen forekommer at være uden vægt, hvis begge ægtefæller har en pensionsordning, der udtages forlods på skifte (og de to ordninger er nogenlunde »jævnbyrdige«).

At afsavnshensynet hidtil ikke har haft nogen fremtrædende plads i relation til 1941-loven understreges af, at der i loven ikke skelnes mellem ægteskaber med særeje og ægteskaber med fælleseje. Var afsavnshensynet afgørende, synes konsekvensen at måtte være, at ret til enkepension ikke kan bevares efter skilsmisse i ægteskaber, hvor pensionsordningen er særeje, jf. nærmere nedenfor under 4.3.

4) Se Betænkning nr. 719/1974, s. 29.

Når lighedelsprincipet - som selvsagt tilgodeser afsavnshensynet - dominerer behandlingen af kapital- og ratepensionsrettigheder på skifte, er det ud fra en fortolkning af retsvirkningslovens § 15, stk. 2, som kun muliggør undtagelser fra den almindelige lighedeling ved rettigheder af udpræget uoverdragelig og personlig karakter - ikke ud fra isolerede overvejelser om rettighedernes karakter af alderdomsforsørgelse.

En løsning, hvorefter man - som nu - lader den egenpensionsberettigede udtage sin egenpension forlods på skifte, kan suppleres med, at man - i modsætning til nu - vælger at lade den fraskilte ægtefælle blive kompenseret ved - uafhængigt af en bidragspligt - at få ret til enkepension, hvis der til ordningen overhovedet er tilknyttet en enkepensionsret. Hermed vil man etablere en kompromisløsning mellem forsørgeshensynet og afsavnshensynet. En sådan løsning vil medføre, at den egenpensionsberettigede - som nu - får en »skræddersyet« pensionsdækning fra pensionsalderens indtræden. Den enkepensionsberettigede vil derimod få en pensionsdækning, der regelmæssigt ikke er afpasset et pensionsbehov. Hun får nemlig kun pension, hvis hun overlever sin fraskilte mand, og hun får først pension fra det tidspunkt, han dør - og en dækning af denne art synes kun meningsfuld som pensionsdækning, hvis pensionen afløser en forsørgelsesret. Gør den ikke det, synes den at få karakter af (pensions)udbetaling på et tilfældigt tidspunkt - en slags lotterigevinst.

1.3. En introduktion af interesseafvejningerne

Enkepensionsrettigheder i form af løbende, livsbetingede ydelser er betinget af en mands død før den pensionsberettigede. De tjener altså aldrig til forsørgelse af pensionsberettigede mænd, men kan tjene til forsørgelse af enker og fraskilte hustruer. Det må derfor primært være disse to gruppers interesser, der skal afvejes, når det skal afgøres, i hvilket omfang enkepensionsrettigheder bør bevares efter en separation eller skilsmisse. Den anden interesseafvejning i relation til 1941-loven må selvsagt være, i hvilket omfang dækning af en fraskilt hustrus interesse overhovedet er et pensionsformål, der skal belaste pensionsordningen som sådan. Det kan i denne sammenhæng nævnes, at en fraskilt ægtefælle allerede har haft fordel af enkepensionsordningen ved at være risikodækket - pensionsberettiget - under ægteskabet i tilfælde af mandens død under dette.

Afvejningen af hensynet til enkens forsørgelse og hensynet til den fraskilte hustrus forsørgelse er - som nærmere omtalt nedenfor - i den nugældende lov foretaget således, at den fraskilte hustru kun er berettiget til enkepension (og er dermed i konkurrence med en enke), hvis ægteskabet har været i 5 år, og hvis manden er bidragspligtig - og hun er kun berettiget til enkepension i det tidsrum, hun ved skilsmissen er tillagt bidragsret. Fordelingen af enkepensionsbeløbet mellem to berettigede foretages efter det antal påbegyndte år, hvori hver af dem har været gift med den egenpensionsberettigede. Den enkeltes andel skal dog mindst udgøre 1/3 af enkepensionen. Det ligger forudsætningsvis i disse regler, at den pensionsudredende myndighed ikke skal udrede mere i pension, fordi der er flere berettigede.

Særligt i de situationer hvor der for en fraskilt ikke vil blive tale om en konkurrence om enkepensionen med en enke - og hvor interessekonflikten således er den fraskiltes interesse overfor pensionsordningen som sådan - er den egenpensionsberettigede ofte uden interesse i at fratage sin fraskilte ægtefælle ret til enkepension, selv om vedkommende ikke har et forsørgelsesbehov. Det har i praksis ført til forskellige aftaletyper, hvis formål er at sikre hustruen enkepensionsret, uden at manden samtidig reelt betaler ægtefællebidrag, jf. nærmere nedenfor under 4.2.1. og 4.2.4. Alene pensionsmyndigheden - og dermed pensionsordningen som sådan - belastes af sådanne aftaler. Langt hovedparten af de pensionsordninger, der er omfattet af 1941-loven, er kollektive ordninger, således at pensionsbidragenes størrelse er uafhængig af, om den ansatte er gift. De fraskilte mænd har derfor ikke en lødigere enkepensionsforventning end de, der aldrig har været gift. Der synes derfor at kunne sættes spørgsmålstegn ved, om det er i overensstemmelse med tanken bag den kollektive dækning at muliggøre aftaler af den nævnte type i videre omfang end praktisk nødvendigt.

Pensionsdækning af fraskilte hustruer, som er uden et forsørgelsesbehov, der er udmøntet i bidragsret, er næppe et dækningsområde, som pensionskasser m.v. prioriterer højt. Ændrer man 1941-lovens regler således, at bidragsret ikke skal være en betingelse for ret til bevarelse af enkepension efter en skilsmisse, kan dette tænkes at blive en medvirkende årsag til, at pensionskasser m.v. overvejer,

om ægtefællepensionsretten bør opretholdes (i hidtidigt omfang)⁵⁾. I dag synes pensionskasser m.v. i stigende omfang at stille sig det spørgsmål, om en ægtefællepensionsdækning er den for arbejdstagerne bedste anvendelse af pensionsmidlerne - og dette spørgsmål kan vel siges at være særligt relevant i tilfælde, hvor der bliver tale om pension til fraskilte ægtefæller, der har en officiel tilkendegivelse af, at deres forsørgelsesbehov ikke blev anset for påtrængende.

1.4. 1941-lovens fremtidige betydning

Bibeholdes bidragspligtsbetingelsen i 1941-lovens § 2, stk. 1, vil 1941-loven få mindre betydning i takt med, at bidragspligt pålægges i stadig faldende antal og omfang. Kvinders stigende erhvervsfrekvens og erhvervsomfang, bedre uddannelse, ægteskabernes faldende gennemsnitslængde - og som et måske selvstændigt led: Udviklingen i retspraksis - vil reducere antallet af fraskilte, der er berettiget til bidrag og dermed til enkepension efter en skilsmisse. I det omfang der er et forsørgelsesbehov, som efter de gældende bidragsregler stadig medfører bidragspligt for den ene af de fraskilte, synes en pensionsdækning af dette forsørgelsesbehov imidlertid at måtte betegnes som lødig - selv om der i løbet af en årrække måske kun er relativt få pensionsberettigede. Omvendt er der næppe grund til at opretholde en (pensions)forsørgelsesdækning efter en arbejdstagers død, som efter de gældende bidragsregler ikke findes at burde dækkes i samme arbejdstagers levende live.

Er en bidragsperiode uden tidsbegrænsning - hvad den kun er, hvis der foreligger særlige omstændigheder, jf. ægteskabslovens § 50, stk. 1, 2. pkt., eller hvis parterne har aftalt det - bliver der tale om en pensionsudbetaling, som belaster en eventuel konkurrerende enke eller den pensionsudredende myndighed. Er der pålagt tidsbegrænset bidragspligt, er der tale om ægteskaber, som har varet i 20 år eller mere, og der er tale om fraskilte bidragsberettigede, der på skilsmissetidspunktet var over 40 år - ofte over 50 år. Er bidragsperioden begrænset, hvilket i praksis betyder, at den maksimalt er

- 5) Tidligere var kvinders faktiske forsørgelsesbehov ensbetydende med, at ligestilling mellem kvinder og mænd i givet fald måtte udformes således, at også mænd fik mulighed for ægtefællepension, men i dag er det ikke urealistisk at gennemføre ligestilling ved, at hverken kvinder eller mænd får ret til ægtefællepension.

10 år, vil den ret sjældent resultere i en enkepensionsudbetaling - og i hvert fald kun i en ret begrænset udbetalingsperiode.

Knyttes muligheden for at bevare ret til enkepension efter en skilsmisse til andre eller yderligere kriterier end de hidtidige, f.eks, mindst 10 eller 20 års ægteskab, vil det helt afhænge af disse kriteriers indhold, hvilken praktisk betydning 1941-loven vil få.

En ophævelse af 1941-loven om bevarelse af enkepension vil ikke betyde, at enkepensionsret efter skilsmisse dermed er afskaffet. Der vil blot ikke være en lovregulering af området. Så godt som enhver pensionsordning med bestemmelse om enkepensionsret - også dem, der hidtil har været omfattet af 1941-loven frembyde et principielt skiftemæssigt problem: På skiftet vil det skulle afgøres fra ordning til ordning, om og på hvilken måde ordningen indgår under lighedeling ved skifte, jf. den ovenfor i afsnit 1.1. i *)-noten omtalte regel i retsvirkningslovens § 15, stk. 2, og jf. det i øvrigt i afsnit 1.1. anførte om pensionsrettigheders behandling på skifte. Det er netop hidtil antaget, at der for så vidt angår ordninger, der er omfattet af 1941-loven, er gjort op med hensynet til den fraskilte ægtefælles pensionsret. Det er dog usikkert, om en ophævelse vil indebære nogen væsentlig ændring af retstilstanden.

For de ordninger, der giver en ægtefælle mulighed for at bevare ret til enkepension efter en skilsmisse, skal det ved en fortolkning af pensionsvedtægterne, forsikringsbetingelserne m.v. afgøres, om denne ret bevares. Den endelige afgørelse af disse fortolknings-spørgsmål henhører under domstolene.

En ophævelse af 1941-loven vil nødvendiggøre en ændring af ægteskabslovens § 54 om ægtefællepension efter skilsmisse og af § 42, stk. 2's henvisning til denne regel, medmindre der samtidig indføres lovregler om bevarelse af enkepensionsret efter skilsmisse i f.eks, tjenestemandspensionsloven. § 54 er en vilkårsregel, hvilket betyder, at den omhandler et spørgsmål, der skal tages stilling til i forbindelse med selve skilsmissesagen. § 54's henvisning til lovgivningens særlige regler omfatter reelt kun enkepensionsordninger omfattet af 1941-loven, hvorfor kun disse ordninger er vilkårsordninger i den nævnte tekniske forstand. Ophæves 1941-loven, vil statsamterne i bevillingssager ingen pligt have til at afklare pensionsspørgsmål, medmindre der indføres andre lovregler om

enkepensions bevarelse efter skilsmisse - og i så fald vil statsamterne kun have pligt til at afklare enkepensionsspørgsmål i relation til disse lovregler. Statsamterne vil dog have den pligt til at orientere om de skifteretlige regler, der er realiteten i ægteskabsop-løsningscirkulærets § 5, hvilket i praksis formentlig vil betyde, at vejledningen om pensionsspørgsmål vil blive meget begrænset.

En ophævelse af 1941-loven vil også medføre, at pensionsbe-skatningslovens § 30, stk. 2, skal ændres.

2. Hvilke pensionsordninger omfattes af 1941-loven om bevarelse af enkepension ved separation og skilsmisse

1941-lovens område er kvinders ægtefællepensionsrettigheder sikret som led i deres mænds ansættelsesforhold. Det er således en begrænset del af pensionsområdet, der er omfattet af reglerne.

2.1. Kun kvinders ret til ægtefællepension

Loven omhandler kun enkepension. Reglerne sikrer således kun kvinder mulighed for at bevare ret til ægtefællepension efter en skilsmisse. Fraskilte mænd kan efter 1941-lovens regler ikke bevare ret til ægtefællepension, men kan i kraft af eksempelvis pensionskassevedtægter være berettigede til ægtefællepension også efter en skilsmisse.

Da retten til bevarelse af enkepension således er kønsbestemt, gælder 1941-loven som udgangspunkt ikke for registrerede par, jf. § 4, stk. 3, i lov nr. 372 af 7.6.1989 om registreret partnerskab. En »afregistreret« partner - uanset køn - bevarer således ikke ret til ægtefællepension efter loven.

Den situation kan opstå, at en fraskilt hustru er berettiget til enkepension efter 1941-loven, samtidig med at en registreret partner er berettiget til ægtefællepension i henhold til f.eks. tjenestemandspensionsloven. Det må antages, at reglen i § 2 om fordeling af pensionen mellem flere berettigede kan anvendes analogt i denne situation, jf. nærmere nedenfor under 6.1. Spørgsmålet er dog ikke endeligt afklaret.

En ligestilling af mænd og kvinder i enkepensionsloven som et selvstændigt lovforslag eller som en konsekvens af gennemførelse af

direktiv 86/378/EØF af 24.7.1986 vil medføre, at alle enkepensionslovens regler er direkte anvendelige på registrerede partnere.

Heller ikke en samlever kan efter 1941-loven bevare ret til enkepension efter samlivsforholdets ophør, selv om hun undtagelsesvis skulle være berettiget til enkepension i tilfælde af mandens død under samlivet⁶⁾.

2.2. Enkepensionsretten skal være led i ansættelsesvilkår

1941-loven omfatter tjenestemænd og andre, hvem en enkepensionsordning er sikret som led i deres tjenesteforhold, jf. § 1, stk. 1. Det er uden betydning, om der er tale om en tjenestemandspension, en pensionskasseordning, en renteforsikringsordning m.v., blot enkepensionen er et led i ansættelsesvilkårene.

- 6) I strid med det udgangspunkt, at samlevende ikke har forsørgelsespligt over for hinanden og heller ikke er arveberettigede efter hinanden, foreslås i lovforslag nr. L 152, fremsat den 10. december 1991, om ændring af ATP-loven, at samlevere skal være berettigede til »ægtefællepension«, jf. nærmere lovforslagets § 11, stk. 4 (som til en efterlevende ægtefælle skal pensionsydelsen udbetales samleveren som et éngangsbeløb og ikke som en løbende pension). - Tilsvarende brud på familie- og arveretlige principper ses i lov nr. 354 af 6. juni 1991 om biblioteksafgift, § 3, stk. 1, nr. 3. ATP-ændringslovforslaget og biblioteksafgiftsloven har i øvrigt helt forskellige kriterier for samlevernes rettigheder. - Lovforslaget om ændring af ATP-loven - der ikke blev vedtaget i den ovennævnte form - og den vedtagne biblioteksafgiftslov går imod den antagelse, som fremsættes i Rapport om pensionsrettigheders bevarelse ved separation og skilsmisse, Finansministeriet 1990, s. 109, hvori det - meget forståeligt - hedder, at det såkaldte »individualprincip« næppe vil medføre, at papirløst samlevende vil få ret til ægtefællepension. Individualprincippet, som af Folketinget den 14. maj 1987 principbesluttedes gradvist indført på det social- og familiepolitiske område, omhandler et princip om ligestilling mellem ægtefæller og samlevende og - hvad der i denne sammenhæng er særlig interessant - et princip om selvstændighed for gifte personer såvel som for partnere i samlivsforhold.

2.3. Kollektive og individuelle enkepensionsrettigheder

Lovens hovedområde er kollektive enkepensionsrettigheder, der er led i et ansættelsesforhold. At en ordning er kollektiv i 1941-lovens forstand betyder, at den er knyttet til hovedpensionsordningen på en sådan måde, at pensionsbidragenes størrelse og erlægelse er uafhængig af, om den pågældende ansatte er gift eller ej, jf. Rigsdagstidende 1940-41 till. A, sp. 2550 og Landstingets forhandlinger, sp. 340. De kollektive ordninger er beskrevet nedenfor under afsnit 4-7.

Individuelle enkepensionsrettigheder i form af overlevelsesserter, der er led i et ansættelsesforhold, er udelukkende omfattet af lovens § 1, stk. 3, hvori det hedder, at »Såfremt enkepension er sikret ved overlevelsesserter, bestemmes det ved bevillingen eller dommen, hvorvidt forsikringen skal overgå til den fraskilte hustru fri rådighed«.

§ 1, stk. 3, betyder trods ordlyden ikke, at statsamterne i tilfælde af uenighed mellem ægtefællerne har kompetence til at afgøre om hustruen skal have overlevelsesserter til fri rådighed. Det ville være i strid med kravet i ægteskabslovens § 42, stk. 2, om enighed om vilkårene, jf. nærmere ovenfor under 1.4. in fine.

Der er ikke i loven angivet retningslinier for, i hvilke tilfælde forsikringen bør overgå til hustruens fri rådighed. »Fri rådighed« betyder, at en del af forsikringen udskilles til hustruen, der får en selvstændig police, ofte i form af en præmiefri forsikring med nedsat pension. I visse tilfælde kan hustruen fortsætte præmiebetalingen, således at hun kan få fuld enkepension. Hendes ret er således ikke en ret til at disponere over et kontantbeløb - det er stadig en ret til pension betinget af mandens død før hende. Der findes ikke retspraksis, der belyser, efter hvilke kriterier disse individuelle enkepensionsrettigheder skal fordeles.

Det anføres i note 8 på s. 12, i Betænkning V fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg (nr. 501/1968), at § 1, stk. 3, muligvis kan fortolkes udvidende, således at en særlig individuel enkepensionsforsikring, som firmaet og manden kun holder ved lige, så længe ægteskabet består, kan falde ind under bestemmelsen. Det er imidlertid i Assurandør-Societetets pjece om pensionsordningers

stilling ved separation og skilsmisse (1989), s. 12 oplyst, at forsikringer af denne art ikke eksisterer i praksis.

Ganske som de kollektive enkepensionsrettigheder lider også overlevelserefterne under kun at være afpasset den fraskilte hustrus pensionsbehov, hvis de afløser en bestående bidragspligt. For den fraskilte mand har retten - medmindre værdien kan overføres til hans egenpensionsordning - kun interesse i form af enkepension til en eventuel ny hustru eller pension til eventuelle børn. Den nye hustrus pensionsret (eller børnenes) er ganske usikker, idet retten - foruden at være betinget af mandens død før hende selv - yderligere er betinget af den fraskilte hustrus liv.

Overlevelserefter omfattet af 1941-lovens § 1, stk. 3, glemmes ofte ved vilkårsforhandlinger på statsamtene på grund af manglende oplysninger om deres eksistens. Er overlevelserefteren glemt, må skilsmissevilkårsforhandlingen genoptages, såfremt ægtefællerne er enige om, hvorvidt overlevelserefteren skal overgå til hustruens fri rådighed. I mangel af enighed må spørgsmålet afgøres ved dom.

2.4. Ordninger, der ikke er omfattet af 1941-loven

Uden for 1941-loven falder således:

- 1) pensionsordninger, der slet ikke giver ret til enkepension,
- 2) pensionsordninger, der giver ret til enkepension, men som på skilsmissetidspunktet er opretholdt uden nogen forbindelse med et ansættelsesforhold, jf. dog nærmere nedenfor,
- 3) pensionsordninger, der sikrer ydelser til enkemænd og registrerede partnere,
- 4) livrenter, der er privattegnede,
- 5) overlevelserefter, der er privattegnede,
- 6) pensionsordninger, der fremtræder som kapital- eller rateforsikringsordninger eller har form af kapital- eller rateopsparing på en spærret konto i et pengeinstitut, og hvor »enkepensionen« typisk består i, at ægtefællen er indsat som begunstiget.

I alle disse tilfælde, hvor 1941-loven ikke finder anvendelse, er der altså ikke lovmæssigt skabt hjemmel for, at en (tidligere) ægtefælle bevarer ret til enkepension. Spørgsmålet om disse pensionsrettig-

heders behandling er - i relation til ægtefællens indbyrdes forhold - et skiftespørgsmål. Det afhænger af de regler, der gælder for den enkelte ordning, om ægtefællen kan bevare ret til ægtefællepension, om ægtefællen er berettiget til deling af selve ordningen, om ægtefællen ingen rettigheder har, om ægtefællen har krav på at være begunstiget m.v., jf. i det hele retsvirkningslovens § 15, stk. 2, der imidlertid langt fra løser alle de problemer, der knytter sig til denne omfattende del af de eksisterende pensionsordninger.

Det antages, at 1941-loven heller ikke omfatter enkepensionsrettigheder i henhold til en pensionsordning, som manden først er indtrådt i efter skilsmissen, og som ingen forbindelse har med en pensionsordning, manden har deltaget i under ægteskabet, smh. Rigsdagstidende 1940-41, till. A, sp. 2554, Jmstsag 1972-4103-166 og Jmstsag 1971-4139-52.

For så vidt angår pensionsordninger, der giver ret til enkepension og som oprindeligt var omfattet af 1941-loven, men som på skilsmissetidspunktet er opretholdt uden forbindelse med et tjenesteforhold (jf. nr. 2 i den ovenfor givne opregning), antages det, at rettigheder hidrørende fra indbetalinger efter tjenesteforholdets ophør ikke omfattes af 1941-loven⁷⁾. Hvis ordningen i forbindelse med tjenesteforholdets ophør eller senere, men inden skilsmissen, ændres, afhænger det af det dermed skabte arrangement, om ordningen er omfattet af 1941-loven. Opretholdes ordningen, fordi den ved fratrædelsen eller senere ikke kunne bringes til ophør, antages det, jf. Jmstsag 1976-4135-19, at den del af ordningen, der hidrører fra indbetalinger før tjenesteforholdets ophør, stadig vil være omfattet af 1941-loven. Kunne ordningen derimod bringes til ophør, men manden trods dette opretholder ordningen frem til skilsmissetidspunktet, falder ordningen muligvis i sin helhed uden for 1941-loven. Dette sidstnævnte er dog ganske tvivlsomt. Afgørelsen refereret i UfR 1980.948 ØLD omhandler overførsel af en udtrædelsesgodtgørelse fra en oprindeligt af 1941-loven omfattet ordning - der på skilsmissetidspunktet var opretholdt uden forbindelse med et ansættelsesforhold (manden var hvilende medlem) - til en ny ordning med

7) I afgørelsen U 1993.102 VLD var parterne dog enige om, at den tidligere ægtefælle ville være berettiget til enkepension uanset om indbetalingerne var foretaget før eller efter tjenesteforholdets ophør.

ret til enkepension. Det lægges i afgørelsen til grund, at hustruen havde haft krav på andel i enkepensionsretten, såfremt manden var afgået ved døden efter skilsmissen, men før manden overførte udtrædelsesgodtgørelsen til den nye ordning - det vil sige såfremt han var død på et tidspunkt, hvor han var hvilende medlem af en ordning, der tidligere havde været omfattet af 1941-loven. Det er ikke i dommen oplyst - og må vel derfor antages at have været oplevet som irrelevant for den i dommen indeholdte stillingtagen - hvorvidt ordningen havde kunnet ophæves af manden. Assurandør Societetet antager i pjecen om Pensionsordningers stilling ved separation og skilsmisse (1989), s. 10, at ordninger, der er opretholdt efter tjenesteforholdets ophør, for så vidt angår indbetalinger hidrørende fra før tjenesteforholdets ophør omfattes af 1941-loven, uden at man i pjecen tager forbehold for de tilfælde, hvor ordningen kunne være ophævet.

1941-loven har ikke regler om de situationer, hvor en pensionsordning, der er omfattet af 1941-loven, vel ikke ophører efter skilsmissen, men dog overføres til en ny pensionsordning. Disse situationer er omtalt nedenfor under 5.5.

Om mandens udtræden i en eventuel separationsperiode kan henvises til nedenfor under 5.4.

3. Enkepensionsrettigheder omfattet af 1941-loven berøres ikke af separation

Enkepensionsrettigheder omfattet af 1941-loven berøres ikke af en separation, jf. 1941-lovens § 1, stk. 2, hvorfor selve spørgsmålet om deres bevarelse først opstår ved skilsmisse.

Langt de fleste retsvirkninger af ægteskabet ophører ved separation. Således bortfalder eksempelvis den legale arveret mellem ægtefæller ved separation, ligesom formuefællesskabet ophører. Retten til enkepension er en undtagelse fra dette udgangspunkt.

Enkepensionsretten er knyttet til bidragspligten, og da spørgsmålet om bidragspligten typisk fastlægges allerede ved separationen, synes det at være en overvejelse værd, om enkepensionsspørgsmålet ikke burde knyttes til separationen - i hvert fald på den måde, at spørgsmålet om bevarelse af enkepension var et vilkår for separationen, det vil sige et spørgsmål, der skal tages stilling til i forbindelse

med separationen, og ikke - som nu - et vilkår kun ved skilsmissem, jf. ægteskabslovens § 54. Også den omstændighed, at fordelingen af de pensionsrettigheder, der indgår i ligedelingen på skiftet, sker på separations-skiftet, kunne tale for, at der allerede ved separationen skulle tages stilling til enkepensionsrettighederne.

Knyttes selve tidspunktet for enkepensionsrettens eventuelle bortfald til separationen - der skal altså ved separationen ske mere end en stillingtagen til pensionens eventuelle bevarelse efter en skilsmisse - vil man undgå, at ægtefæller er separerede, men ikke skilt, alene med det formål at bevare ægtefællepensionsrettigheder. Det i 1941-lovens § 2, stk. 7, omhandlede problem, omtalt nedenfor under 5.4., om hustruens andel i en udtrædelsesgodtgørelse eller tilbagekøbs-sum, ville dermed også i vidt omfang falde på plads.

Det bør dog i denne forbindelse fremhæves, at der er det særlige ved enkepensionsrettigheder i forhold til eksempelvis arverettigheder, kapitalpensionsrettigheder, livsforsikringsbegunstigelser m.v., at den (eventuelt) enkepensionsberettigede ikke i separationsperioden er i konkurrence med nogen - dog måske nok med en fraskilt ægtefælle. Der er derfor ikke det samme behov for, at enkepensionsretten bortfalder allerede ved separationen, og det kan måske også siges at passe bedst med separationsinstituttets karakter - etablering af en prøvetid - at enkepensionsretten ikke bortfalder. Hovedparten af alle separationer efterfølges dog af en skilsmisse.

Efter ægteskabslovens § 29 har en ægtefælle ubetinget ret til separation. Ægteskabslovens § 31 medfører, at en frasepareret ægtefælle efter 1 års separation ubetinget kan kræve skilsmisse, blot samlivet mellem ægtefællerne ikke er genoptaget i separationsperioden. Det står derfor - medmindre det skal påhvile manden at være bidragspligtig efter en skilsmisse - i en ægtefælles magt, at bringe en enkepensionsret til ophør, hvad enten enkepensionsrettens bevarelse knyttes til separationstidspunktet eller til skilsmissetidspunktet.

4. Betingelserne for at bevare ret til enkepension efter en kollektiv enkepensionsordning omfattet af 1941-loven

4.1. Ægteskabet skal have bestået i mindst 5 år

I alle de situationer, hvor ægteskabet ikke har bestået i mindst 5 år, har den fraskilte hustru ingen ret til at bevare enkepension i medfør af 1941-loven, jf. § 2, stk 1. De 5 år regnes fra ægteskabets indgåelse til skilsmissen, jf. ordlyden og Jmst.skr. nr. 315 af 20. juli 1945, og ikke kun til separationen.

Det antages af Justitsministeriet, at i den situation, hvor ægtefællerne har været gift flere gange, hver gang i mindre end 5 år, men tilsammen mere end 5 år, bevarer hustruen ikke ret til enkepension, jf. Jmt. sag S 3679/43. Standpunktet harmonerer med lovteksten. En ændring af lovteksten synes at burde overvejes, såfremt tidsbetingelsen strammes.

5 års-betingelsen kan forekomme ret indholdsløs sammenholdt med betingelsen om, at der skal påhvile manden bidragspligt efter skilsmissen, og at enkepensionsretten kun bevares i bidragsperioden, jf. nærmere nedenfor under 4.2., idet der efterhånden kun sjældent pålægges bidragspligt, når »det samlede samliv« har været så kort, som det almindeligvis har, når selve ægteskabet har været i mindre end 5 år. Pålægges der bidragspligt efter ægteskaber, der har været i mindre end 5 år, må bidragsperioden under alle omstændigheder antages at være meget kort og dermed enkepensionsmuligheden meget ringe. Det er derfor kun i særlige situationer, specielt ved opløsning af ægteskaber indgået efter længere tids samliv, at betingelsen reelt har et selvstændigt indhold.

Det forekommer ud fra en forsørgelsesmæssig synsvinkel vanskeligt forståeligt, at der kun skal 5 års ægteskab til at udløse ret til forsørgelse efter den fraskilte ægtefælles død, når 5 års ægteskab kun sjældent udløser krav på forsørgelse fra den pågældende i dennes levende live. Allerede ved 1941-lovens vedtagelse var man betænkelig ved en så væsentlig retsfølge efter et så kortvarigt ægteskab, jf. Rigsdagstidende 1940-41, till. B, sp. 465.

Kravet om 5 års ægteskab for ordninger omfattet af 1941-loven er den eneste betingelse for bevarelse af enkepensionsret, der ikke er

undergivet ægtefællernes aftalekompetence. Kravet - eller rettere et højere tidskrav - kan derfor bruges ikke blot til en afstemning af afsavnshensynet, hvis man ønsker dette hensyn tillagt vægt, men også som et instrument, der i et vist, omend formentligt beskedent, omfang kan begrænse antallet af bidragsaftaler, der alene indgås med det formål, at opretholde en enkepensionsret.

Det kan, jf. »Rapport om pensionsrettigheders bevarelse ved separation eller skilsmisse«, Finansministeriet, 1990, s. 84, i denne forbindelse også overvejes at indføre andre betingelser for bevarelse af enkepensionsret - betingelser, der ikke er undergivet ægtefællernes aftalekompetence, eksempelvis aldersbetingelser.

Kravet om 5 års ægteskab synes at måtte vurderes i sammenhæng med, at den fraskilte hustru i bidragsperioden bliver berettiget til andel i hele den på dødsfaldstidspunktet opsparede enkepensionsret. Opsparingsperioden kan jo meget vel have været en langt længere årrække end de fem år. Vælger man at knytte enkepensionsretten til afsavnssynspunktet, og ikke som hidtil til forsørgelsessynspunktet, synes det at være en nærliggende konsekvens, at den relevante afsavnsperiode - og det må være perioden med formuefællesskab, som jo ophører allerede ved separationen - sættes i forhold til hele opsparingsperioden ved beregningen af enkepensionsretten.

4.2. Der skal efter skilsmissen påhvile manden bidragspligt

4.2.1. Enkepensionsretten er betinget af ret til bidrag

Ifølge § 2, stk. 1, skal der efter skilsmissen påhvile manden pligt til at yde bidrag til hustruens underhold, for at hustruen kan bevare ret til enkepension efter skilsmissen. Det er den principielle pligt til at betale bidrag, der er afgørende, hvorimod det er uden betydning, om der faktisk er fastsat et bidragsbeløb, eller der kun er fastsat et beskedent beløb. Der skal imidlertid være tale om en reel bidragspligt. Er der principielt aftalt bidragspligt, men er vilkårene for den konkrete bidragsbetaling aftalt således, at der ikke er nogen realiteter i bidragsbetalingen som bidragsbetaling, må det efter afgørelsen refereret i UfR 1988.127 HD anses for særdeles sandsynligt, at bidragspligtsaftalen ikke medfører ret til enkepension (ægtefællerne havde aftalt et fast månedligt bidrag på 10 kr.; Højesterets flertal fandt, at der ikke forelå en reel bidragspligt).

Afgrænsningen af de aftaler, der medfører ret til enkepension, over for de aftaler, der ikke gør det, henhører som alle omgåelsesaftaler under domstolene. Imidlertid har Finansministeriet efter revisionsmyndighedernes ønske i dets administration af notering af enkepensionsrettigheder efter tjenestemænd indført et vist mindstebeløb for aftalte bidrag - som dokumentation for, at der består en reel bidragspligt⁸⁾.

Er mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold tidsbegrænset, er hustruen kun berettiget til at oppebære enkepension i samme tidsrum, jf. § 2, stk. 2. Reglen indførtes ved ændringsloven fra 1951.

Ved disse regler kommer det tydeligt frem, at enkepensionsretten ifølge 1941-loven hviler på et forsørgelsessynspunkt. Hvis manden ikke var forpligtet til at forsørge sin fraskilte hustru i levende live, er han heller ikke via sin pensionsordning forpligtet til det efter sin død.

Bidragsbetingelsen har medført, at der i retspraksis er set eksempler på, at enkepensionsmuligheden er fremdraget i forbindelse med pålæggelse af bidragspligt uden tidsbegrænsning, jf. eksempelvis afgørelserne UfR 1984.1057 HD og UfR 1989.403 HD. Anser man enkepensionsretten for funderet i forsørgelsesmæssige synspunkter, er det principielt ikke berettiget, at en mulighed for enkepension påvirker bidragspligtsfastsættelsen - anser man derimod retten for båret af afsavnshensyn, er en påvirkning fuldt forståelig. Det er vanskeligt at lodde, i hvilket omfang enkepensionsmuligheden har spillet ind ved fastsættelsen af bidragspligten i de to nævnte afgørelser. I 1984-sagen synes det - når man bortser fra enkepensionsmuligheden - at have stået lige på vægten, om man skulle pålægge tidsbegrænset eller tidsbegrænset bidragspligt, og enkepensionsmuligheden er så i denne ligevægtssituation blevet det lod, der fik vægtstangen til at gå ned til tidsbegrænset bidragspligt, jf. at man bruger formuleringen, »hvorefter ... [hustruen] vil bevare sin ret til enkepension efter en senere skilsmisse«. Dommen fra 1989 forekommer i forhold til 1984-afgørelsen, at være en »så meget

8) Mindstebeløbet er for øjeblikket 400 kr., jf. nærmere Rapporter fra Indenrigsministeriets kurser for statsamtjurister m.fl. på »Skarildhus«, 1988, s. 10, og 1989, s. 51-52.

desto mere dom«, og man bruger også i denne afgørelse den netop citerede formulering. Herved kan man siges blot at konstatere virkningerne af 1941-lovens regler, men dette er dog næppe alene hensigten. Under alle omstændigheder er formuleringen ikke helt velvalgt, eftersom hustruen bevarer ret til enkepension i bidragsperioden, hvad enten hun tilkendes bidragsret med tidsbegrænsning eller uden tidsbegrænsning.

Ved afgørelsen U 1994.627 HD forbigår Højesteret i modsætning til Landsretten og Byretten enkepensionsretten som argument for pålæggelse af tidsbegrænset bidragspligt. Det fremgår af kommentaren til dommen i U 1994B, s. 440-43, at den overvejende opfattelse blandt de deltagende dommere var, at de enkepensionsretlige konsekvenser ikke bør være afgørende for, i hvilket omfang, der skal tilkendes ret til ægtefællebidrag, idet enkepensionsretten er en funktion af bidragspligten, ikke omvendt, jf. s. 443, 2. spalte.

4.2.2. Der er ingen sammenhæng mellem bidragets størrelse og enkepensionen eller dennes størrelse

Indtil 1951 kunne den fraskilte ægtefælles pension ikke udgøre mere end det årlige underholdsbidrag, der ved dødsfaldet var tillagt hende. Denne begrænsning ophævedes som mindre rimelig over for de selverhvervende kvinder, der ikke var tilkendt noget bidrag eller blot var tilkendt et ganske ringe bidrag på dødsfaldstidspunktet, men som senere kunne få behov for underholdsbidrag. Begrundelsen for at ophæve begrænsningen var også, at der var konstateret proforma-aftaler om bidragets størrelse. Efter de nugældende regler er det uden betydning, om bidraget størrelsesmæssigt ved dødsfaldet er endog nul, blot der består en reel bidragspligt.

Bidragsinstituttet er i dag opbygget således, at de af statsamterne fastsatte bidrag størrelsesmæssigt kan ændres (af statsamterne), såfremt omstændighederne taler derfor, jf. ægteskabslovens § 53, stk. 2. Bidragets størrelse kan således på begæring løbende justeres i hele bidragsperioden, og bidragsfastsættelsen er helt overvejende afhængig af parternes aktuelle indtægter. Der er derfor ved fastsatte bidrag ingen nødvendig sammenhæng mellem bidragets størrelse på netop dødsfaldstidspunktet og enkepensionens størrelse.

Har ægtefællerne derimod aftalt et bestemt bidragsbeløb, kan dette bidrag - medmindre aftalen rummer en særlig ændringsbestemmelse, eller ægtefællerne bliver enige om at ændre aftalen - kun ændres, hvis det på grund af væsentligt forandrede forhold vil være urimeligt at opretholde aftalen, jf. ægteskabslovens § 52. Denne ændring kan kun ske ved dom, og der skal efter praksis ganske meget til for at få ændret en bidragsaftale. Som den altovervejende hovedregel vil et aftalt bidrag størrelsesmæssigt ligge nogenlunde fast gennem bidragsperioden, medmindre aftalen som nævnt selv rummer ændringsmuligheder. Der kan derfor snarere ved aftalte bidrag end ved fastsatte være grund til at begrænse enkepensionen størrelsesmæssigt til det aftalte bidrag.

En beløbsbegrænsning af enkepensionen ved aftalte bidrag - en begrænsning til det aftalte bidrag (eventuelt med en pristalsreguleringsklausul) - kunne formentlig reducere antallet af aftaler indgået alene med det formål at bevare en enkepensionsret. Til illustration af hvilken type aftaler, der med en sådan begrænsning næppe vil blive indgået, kan nævnes aftalen i den ovenfor omtalte afgørelse UfR 1988.127 HD, i hvilken sag ægtefællerne havde aftalt et fast bidrag på 10 kr. månedlig.

Som reglerne er udformet i dag, er der imidlertid heller ikke nogen sammenhæng mellem enkepensionens størrelse og den forsørgelse, som enken (den »rigtige«, ikke den fraskilte) faktisk modtog under ægteskabet. Dette kan vel siges at tale for ikke at indføre nogen sammenhæng mellem størrelsen af bidraget til den fraskilte ægtefælle og den bevarede enkepensions størrelse, heller ikke ved aftalte bidrag - men det kan ved aftalte bidrag for så vidt også siges at tale for det modsatte: En enkes ret til enkepension er et gode, som i kraft af selve ægteskabet med den nu afdøde mand tilkommer hende uafhængigt af den faktiske forsørgelse (tidsmæssigt såvel som beløbsmæssigt), hvorimod en fraskilt hustrus ret til enkepension - som jo gør indhug i enkens ret - ud fra forsørgelsessynspunktet kan siges at være baseret på den forsørgelse, som i kraft af ægtefællernes aftale i forbindelse med separation/skilsmisse blev stillet hende i udsigt med såvel et tidsmæssigt som (i denne forbindelse) navnlig et beløbsmæssigt perspektiv.

4.2.3. Det er bidragspligtsperioden på skilsmissetidspunktet, der som udgangspunkt er afgørende for enkepensionsretten

Som udgangspunkt er det den på skilsmissetidspunktet aftalte eller af domstolene fastlagte bidragspligtsperiode, der er afgørende for enkepensionsretten.

Som ægteskabslovens regler er udformet, vil bidragsperioden ligge ret fast fra i hvert fald skilsmissetidspunktet. Dette gælder, hvad enten bidragsperioden er aftalt eller fastsat. En aftale om bidragsperiodens længde kan - medmindre parterne er enige om andet - kun ændres ved dom, og kun såfremt det på grund af væsentligt forandrede forhold vil være urimeligt at opretholde aftalen, jf. § 52. En fastsat bidragsret kan ændres ved en ny dom, såfremt væsentligt forandrede forhold og særlige grunde i øvrigt taler derfor, jf. § 53, stk. 1, eller ved ægtefællernes aftale.

Ægtefællernes egen efterfølgende aftale om bidragspligten eller efterfølgende omstændigheder, der har medført, at domstolene har ændret bidragsperioden i medfør af ægteskabslovens §§ 52-53, har ingen indflydelse på enkepensionsretten, jf. 1941-lovens § 2, stk. 1, 3. pkt. Det antages - uden at der i 1941-loven er taget stilling hertil - at den omstændighed, at en bidragspligtsaftale helt eller delvis ændres eller tilsidesættes i medfør af ægteskabslovens § 58, fordi den allerede fra aftaletidspunktet var urimelig, medfører en korresponderende ændring af enkepensionsretten, og det samme gælder, hvis en bidragsaftale erklæres for ugyldig i medfør af aftalelovens ugyldighedsregler om f.eks. tvang eller svig. Aftalelovens § 36 kan medføre tilsidesættelse af en bidragspligtsaftale såvel på grund af forholdene på aftaletidspunktet som på grund af efterfølgende omstændigheder - eller en kombination af begge dele. Er det de oprindelige forhold, der har medført tilsidesættelsen, antages dette at medføre en korresponderende ændring af enkepensionsretten. Er det derimod de efterfølgende omstændigheder, der er udslagsgivende, berøres enkepensionsretten formentlig ikke.

1941-lovens § 2, stk. 1, 3. pkt., fortolkes således, at ændringer i parternes aftale om selve bidragspligten ikke får indflydelse på enkepensionsretten. Derimod antages det nu i modsætning til tidligere - trods den spekulationsmulighed, der ligger i et afkald fra en ældre eller syg fraskilt hustru - at en fraskilt hustru efterfølgende,

men inden mandens død, kan give afkald på selve enkepensionsretten, ikke blot med virkning for sig selv, men også med virkning for mandens nye hustru, jf. Ombudsmandens beretning 1982, s. 58 ff., hvis synspunkter Finansministeriet og den juridiske teori har tilsluttet sig. Resultatet har en vis støtte i bestemmelsens ordlyd. En ændring af retstilstanden må derfor antages at kræve en ændring af § 2, stk. 1, 3. pkt.'s ordlyd. I den nuværende udformning omtaler § 2, stk. 1, 3. pkt., kun senere ændringer af bidragspligten eller af bidragets størrelse.

Det er efter Justitsministeriets opfattelse usikkert, om ægtefællerne efter skilsmissen - med virkning for pensionsmyndigheden - kan aftale det modsatte, dvs. aftale, at en hustru til trods for et ved skilsmisse givet afkald på ret til enkepension dog fremover skal betragtes som havende bevaret ret til enkepension, jf. Jmstsag 1972-4132-643 - alt forudsat, at 1941-lovens betingelser for bevarelse af enkepension i øvrigt er opfyldt. Det må formentlig antages, jf. s. 4 i Betænkning afgivet af det af finansministeren i 1950 nedsatte udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret og jf. Ombudsmandens beretning, 1982, s. 64, at en sådan aftale ikke kan indgås med pensionsmæssig virkning.

Afkald på enkepensionsret ved skilsmissen er omtalt nedenfor under 4.4.

4.2.4. Bidragspligtsaftaler med det ene formål at sikre enkepensionens bevarelse

Det er betingelsen om bidragspligt, jf. nærmere ovenfor under 4.2.1., der giver anledning til bidragsaftaler, som alene har til formål at sikre den fraskilte hustru ret til enkepension.

Der er naturligvis i sig selv intet odiøst i at indgå en aftale med det formål at sikre hustruen enkepensionsret. Problemet ligger i at ville sikre hustruen denne ret, uden at 1941-lovens betingelse om bidragspligt er opfyldt. Ved aftaler af den nævnte type forsøges en forsørgelsesbetinget pensionsydelse ændret til en ydelse, der ikke er forsørgelsesmæssigt begrundet.

Eftersom de af 1941-lovens § 2 omhandlede ordninger er kollektive, har den egenpensionsberettigede ikke betalt mere end noget andet medlem af ordningen, herunder de ugifte medlemmer, for enkepen-

sionsretten. Tværtimod har den fraskilte hustru under ægteskabet været risikodækket (pensionsberettiget) i tilfælde af mandens død.

Aftaler, der alene skal sikre den fraskilte hustru ret til enkepension - uden at aftalen bevirker, at der påhviler manden en reel bidragsforpligtelse - belaster i realiteten ikke vedkommende mand (med mindre ordningen har en særlig ydelse for ugifte), men er antallet af denne type aftaler stort nok, kan de i et reelt omfang belaste hele pensionsordningen.

En problemstilling, som er beslægtet med den ovenfor anførte, opstår ved aftaler om bidragspligt for begge ægtefæller - gensidig bidragspligt eller krydsende bidragsret. Det er meget tvivlsomt, om aftaler om gensidig bidragspligt medfører ret til enkepension/ægtefællepension. Der er endnu ikke trykt praksis om dette spørgsmål - hvorved bemærkes, at Civilretsdirektoratet i dag tillader, at disse aftaler optages som separations- eller skilsmissevilkår.

Det er ikke set i retspraksis, at domstolene i retssager om separation eller skilsmisse har fortolket ægteskabsloven § 50 således, at begge parter er blevet bidragspligtige, men der er næppe heller nedlagt påstand om ret til bidrag fra begge parter side under samme sag. Gensidig bidragspligt som domstolsvilkår ligger formentlig uden for § 50's forudsætninger.

4.2.5. Bidragspligtsbetingelsen og ligestillingsbetragtninger

Det er bidragspligtsbetingelsen, der regelmæssigt fremhæves som en hindring for reel ligestilling af mænd og kvinder i relation til spørgsmålet om bevarelse af ægtefællepension efter skilsmisse. Selv om 1941-loven ændres, således at også mænd efter loven kan bevare ret til ægtefællepension efter skilsmisse, vil kun ganske få mænd blive berettigede til ægtefællepension efter en skilsmisse, idet mænd meget sjældent tillægges ret til bidrag. Deres indtjeningsmuligheder er almindeligvis således, at de ikke har behov for bidrag, eller i hvert fald således, at deres behov for bidrag er mindre eller kun lige så stort som hustruens.

Også for bedømmelsen af ligestillingsproblematikken, synes det at være afgørende, om forsørgelseshensyn fortsat skal bære reglerne. Skal forsørgelseshensynet være afgørende for reglerne, vil formel

ligestilling også være reel ligestilling, idet alle med et forsørgelsesbehov, der efter bidragsreglerne medfører ret til bidrag fra ægtefællen, vil bevare ret til ægtefællepension - uanset køn - og i det omfang, der dog reelt ikke er fuldstændig ligestilling, er forklaringen at finde i administrationen af bidragsreglerne, hvorfor ligestillingsproblemet bør løses dér. Skal derimod afsavnshensynet være afgørende for reglerne om bevarelse af ægtefællepension, vil en tilknytning til bidragsinstituttet hindre reel ligestilling.

4.3. Pensionsordninger, der er særeje

Det er efter 1941-loven uden betydning, om der har været særeje i ægteskabet. Var afsavnsbetragtningen efter loven det bærende argument for en bevarelse af enkepensionsret efter skilsmisse, måtte det som tidligere nævnt formentlig føre til, at enkepensionsrettigheden helt bortfaldt ved separation eller skilsmisse i ægteskaber med særeje, fuldstændigt særeje såvel som skilsmissesæreje - (opsparede) særejemidler får den anden ægtefælle jo ikke andel i ved separation eller skilsmisse, og er forsørgelsespligten opfyldt under ægteskabet, har den anden ægtefælle jo heller ikke i forsørgelsesmæssig henseende lidt afsavn.

4.4. Det er ikke en betingelse for at bevare ret til enkepension efter en skilsmisse, at hustruen er tillagt ret til enkepension ved skilsmissen. Afkald på enkepensionsret ved skilsmissen

Det følger af 1941-lovens § 2, stk. 1, 1. pkt., at hustruen automatisk bevarer ret til enkepension, hvis ordningen er omfattet af 1941-loven, hvis ægteskabet har varet i 5 år, og hvis der efter skilsmissen skal påhvile manden bidragspligt. Står der således intet om enkepensionsretten i skilsmisedommen eller skilsmissebevillingen, betyder det, at hustruens ret til enkepension er bevaret i bidragsperioden.

Det kan ikke ved skilsmisedommen bestemmes, at hustruen ikke skal bevare en ret til enkepension, som hun ellers i kraft af afgørelsen om bidragspligt ville være berettiget til, jf. § 2, stk. 1, 2. pkt., modsætningsvis.

En hustru kan give fuldstændigt afkald på enkepensionsretten ved skilsmisse. Dette afkald skal fremgå af dommen eller bevillingen, jf. 1941-loven § 2, stk. 1, 2. pkt. Det må anses for uafklaret, om hustruen ved skilsmissen kan give et delvis afkald på enkepensions-

ret, således at enkepensionsretten bevares i en kortere periode, end der er bidragspligt. Når hustruen ved skilsmisse kan give fuldstændigt afkald på enkepensionsret, og når det i dag - efter Ombudsmandens 1982-beretning, jf. nærmere ovenfor under 4.2.3. - antages, at den fraskilte hustru efterfølgende kan give afkald på retten til enkepension med virkning også for mandens nye hustrus pensionsret, forekommer afgørelserne UfR 1959.521 VLD (der vedrører § 67 i den dagældende tjenestemandsløve) og Jmstsag 1968-4139-2, der begge lægger til grund, at et sådant delvist afkald ikke kan gives ved skilsmissen, ikke nødvendigvis at være udtryk for gældende ret, selv om resultatet er i overensstemmelse med forarbejderne, jf. betænkningen om fraskilte hustruers pensionsret, 1939, s. 16.

Som tidligere nævnt er enkepensionsrettens bevarelse et vilkår for skilsmissen, og der kræves således enighed mellem parterne om spørgsmålet, for at de kan opnå skilsmisse ved bevilling, ægteskabslovens § 54, jf. § 42, stk. 2.

5. Ændringer i enkepensionsretten på grund af senere indtrufne omstændigheder

Ud over det ovenfor nævnte - at fraseparerede eller fraskilte ægtefæller ønsker at indgå nye aftaler om bidrag eller enkepension - kan der indtræffe andre omstændigheder, som tænkeligt kan få indflydelse på den bevarede ret til enkepension, jf. nedenfor under 5.1.-5.5.

5.1. En af ægtefællernes død

Den fraskilte mands død betyder, at enkepensionsretten aktualiseres. Det er de på dette tidspunkt værende enkepensionsberettigede, det være sig enken eller de overlevende fraskilte hustruer, 1941-lovens § 2's delingsregler vedrører. Mandens dødsfaldstidspunkt er afgørende for, om senere indtrufne omstændigheder i de enkepensionsberettigedes forhold medfører ændringer i pensionsretten for de andre berettigede, jf. § 2, stk. 5, og nærmere nedenfor under 6 om delingsreglerne, når der ved dødsfaldet er flere berettigede.

Afgår den enkepensionsberettigede ved døden, bortfalder hendes ret til enkepension, idet retten er livsbetinget. Det er, jf. nedenfor under 6.1., afgørende for eventuelt andre berettigede, om dødsfaldet sker før eller efter mandens død.

5.2. En af ægtefællernes indgåelse af nyt ægteskab

Indgår manden påny ægteskab, vil den nye ægtefælle være berettiget til enkepension i overensstemmelse med de regler, der gælder for den pågældende pensionsordning. Disse regler vil næsten altid medføre ret til enkepension. Er der ved mandens død således flere enkepensionsberettigede, deles enkepensionen efter de i § 2, stk. 3-6, fastlagte regler, idet pensionsmyndigheden ikke skal udrede mere i pension, fordi der er flere berettigede. Disse delingsregler er nærmere beskrevet nedenfor under 6.

Indgår en fraskilt hustru, der efter skilsmissen har bevaret ret til enkepension, nyt ægteskab, bortfalder hendes ret til enkepension, jf. § 2, stk. 4, og retten genopstår ikke, selv om dette ægteskab senere ophører. Reglen, der har sammenhæng med, at en hustrus ret til underholdsbidrag bortfalder ved indgåelsen af nyt ægteskab, er klart udtryk for forsørgelsesbetragtningen - ikke afsavnsbetragtningen.

Indgår den fraskilte hustru nyt ægteskab før mandens død, tilfalder enkepensionen til sin tid fuldt ud eventuelt andre berettigede.

Indgår den fraskilte hustru nyt ægteskab efter mandens død, får dette ikke indflydelse på den pensionsret, der for eventuelt andre berettigede er fastlagt i og med dødsfaldet, jf. § 2, stk. 5, og nærmere nedenfor under 6.1.

5.3. Afkald på bidragsret eller enkepensionsret givet efter skilsmissen - samt ændringer i bidragsret eller enkepensionsret efter skilsmissen

Ægtefællernes aftaler efter skilsmissen om bidragspligten eller om bidragets størrelse får ingen indflydelse på enkepensionsretten - heller ikke et fuldstændigt afkald på ret til bidrag, jf. § 2, stk. 1, 3. pkt.

Ændringer i bidragets størrelse får aldrig indflydelse på enkepensionsretten, jf. ovenfor under 4.2.2.

Ændring af bidragspligten ved dom får, jf. nærmere ovenfor under 4.2.3., antagelig kun betydning for enkepensionsretten, såfremt ændringen er begrundet i forhold, der var til stede på skilsmissetidspunktet.

Derimod antages det i dag, jf. nærmere ovenfor under 4.2.3., at et efterfølgende afkald på selve enkepensionsretten inden mandens død ikke blot får virkning for den fraskilte hustru, men også for mandens eventuelle nye hustru.

Om afkald på enkepensionsret efter mandens død, når der er flere enkepensionsberettigede, henvises til nærmere nedenfor under 6.

Om afkald på enkepensionsret ved selve skilsmissen henvises til ovenfor under 4.4.

5.4. Mandens udtræden af pensionsordningen uden pension

1941-lovens § 2, stk. 7, 1. pkt., indeholder en bestemmelse om den situation, hvor manden efter skilsmisse udtræder af pensionsordningen uden pension, og der tillægges ham en udtrædelsesgodtgørelse, eller han tilbagekøber pensionsordningen. Har en fraskilt hustru bevaret ret til enkepension efter skilsmissen, og er hendes ret til bidrag ikke ved skilsmissen tidsbegrænset, er hun berettiget til 1/3 af udtrædelsesgodtgørelsen eller tilbagekøbsværdien. Er der tillige en enkepensionsberettiget hustru eller flere fraskilte hustruer med ret til andel af udtrædelsesgodtgørelsen eller tilbagekøbsværdien, jf. det netop anførte om § 2, stk. 7, 2. pkt., deles 1/3 af godtgørelsen/tilbagekøbsværdien mellem disse berettigede efter samme regler, som enkepensionen ville skulle deles, jf. § 2, stk. 7, 2. pkt., der henviser til delingsreglen i § 2, stk. 6.

En fraskilt hustru, der kun er berettiget til bidrag i en tidsbegrænset periode, får derimod ikke under nogen omstændigheder andel i udtrædelsesgodtgørelsen eller tilbagekøbsværdien ved mandens udtræden.

Reglerne i § 2, stk. 7, blev indføjet i 1951 og er baseret på en beregning af, hvilken andel enkepensionsretten gennemsnitligt udgør af en ordnings kapitalværdi. En fraskilt hustru får en gennemsnitlig andel i godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien efter ordningens værdi på udtrædelsestidspunktet, hvilket kan betyde, at hun får del i en eventuel værdistigning på pensionsretten, som er etableret efter skilsmissen.

Der synes at kunne stilles spørgsmålstegn ved disse noget firkantede reglers rimelighed - særligt ved, at en fraskilt hustru, der vel stadig er berettiget til bidrag, men kun er berettiget til tidsbegrænsede bidrag, slet intet får ved mandens udtræden. Hun mister en ret, der forsørgelsesmæssigt er velbegrunderet, omend den ofte ikke repræsenterer nogen videre værdi.

Endelig synes § 2, stk. 7, at mangle en stillingtagen til, hvordan den fraseparerede hustrus stilling er i tilfælde af mandens udtræden i separationsperioden. Det er den overvejende antagelse, at hustruen efter de gældende regler skal kompenseres i (mindst) samme omfang som efter skilsmisse, såfremt manden udtræder af ordningen i separationsperioden. Afgørelsen refereret i UfR 1974.961 ØLD kan i alt fald til en vis grad tages til indtægt for dette standpunkt.

Udtræder manden af pensionsordningen i separationsperioden, men inden ægtefælleskiftet er afsluttet, og uden at der samtidig etableres en ny pensionsordning, må det formentlig antages, at godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien indgår i ligedelingen, idet det som overvejende hovedregel er aktivernes værdi ved skiftets afslutning, der er afgørende for delingen, og idet rettens personlige karakter er væk i og med konverteringen til et kontantbeløb.

Udtræder manden i separationstiden, men overføres godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien til en ny pensionsordning, der heller ikke indgår i ligedelingen, må det antages, at hustruen er berettiget til at kræve en enkepensionsdækning af tilsvarende karakter som den tidligere, jf. UfR 1974.961 ØLD - hvad enten manden udtræder før eller efter skiftets afslutning, medmindre manden kunne have valgt at få udbetalt et kontantbeløb. Kunne han det, er hustruen muligvis, hvis skiftet ikke var afsluttet ved mandens udtræden, berettiget til at kræve, at et beløb svarende til det nævnte kontantbeløb optages som aktiv i hans bodel - og dermed indgår i ligedelingen. Det er i den samme situation mere tvivlsomt, om manden, som jo faktisk vælger at etablere en ny pensionsordning (og altså vælger ikke at få et beløb udbetalt), er berettiget til at gøre op med den fraseparerede hustrus ret ved at udbetale hende en del af det beregnede kontantbeløb.

Udtræder manden i separationsperioden, men efter skiftets afslutning, og får han enten udbetalt et kontantbeløb eller overført beløbet

til en pensionsordning, der ville være indgået i lighedelingen, hvis skiftet ikke havde været afsluttet, er det ikke utvivlsomt, at hustruen skal nøjes med at have 1/3 af godtgørelsen eller af tilbagekøbsværdien, jf. ovenfor om § 2, stk. 7, hvis hun er berettiget til tidsbegrænset bidrag, jf. princippet i afgørelsen UfR 1949.942 VLD, der dog vedrørte retstilstanden før ændringen af enkepensionsloven i 1951 (der indførte reglen i § 2, stk. 7). Det er heller ikke utvivlsomt, at hun intet skal have, hvis bidragsperioden er tidsbegrænset. Også ved en eventuel lovregulering af disse problemer er det af betydning, om det bærende i reglerne skal være forsørgelses hensynet, hvilket vil tale for at begrænse den fraseparerede hustrus ret, eller om vægten skal lægges på afsavnssynspunktet, hvilket vil trække i retning af, at den fraseparerede hustru skal have halvdelen af de nævnte godtgørelser/tilbagekøbsværdier.

Som omtalt ovenfor under 3 vil de nævnte problemer i betydeligt omfang »falde på plads«, hvis man i separationstilfælde anvender separationstidspunktet som skæringstidspunkt for enkepensionsrettens eventuelle bortfald. Hermed løses dog ikke de problemer, som en udtræden før skiftets afslutning vil medføre.

5.5. Mandens overgang fra én pensionsordning til en anden efter skilsmissen

Spørgsmålet om, hvordan en fraskilt hustru, der er berettiget til enkepension efter sin fraskilte mand, er stillet i tilfælde af, at manden overgår til en anden pensionsordning, er ikke reguleret i 1941-loven. Med støtte i afgørelsen UfR 1980.948 ØLD og med støtte i betænkningen fra det af finansministeren i 1950 nedsatte udvalg om fraskilte hustruers pensionsret (s. 7), hvortil der henvises i 1980-afgørelsen, må det formentlig antages, at hustruen er andelsberettiget i den nye pensionsordning, men at hun ikke ved mandens skifte fra den ene til den anden ordning har krav på at få udbetalt en andel af en godtgørelse eller tilbagekøbsværdi, hvis hendes enkepensionsret efter den nye pensionsordning er af tilsvarende karakter som den gamle - også selv om manden kunne have fået udbetalt en godtgørelse eller tilbagekøbsværdi. Manden, som faktisk vælger at etablere en ny pensionsordning (og altså vælger ikke at få udbetalt et kontantbeløb), er næppe berettiget til at gøre op med den fraskilte hustrus ret ved at udbetale hende en del af det beregnede kontantbeløb.

Om overgang til en anden pensionsordning i separationsperioden henvises til ovenfor under 5.4.

Finansministeriet er af et pensionsforsikringsselskab blevet spurgt, om en fraskilt hustrus ret til enkepension er til hinder for, at en arbejdsgiver kan ændre en overenskomst med et forsikringsselskab om tegning af forsikringer med tilknyttet kollektiv enkepension, således at samtlige bestående forsikringer bliver omskrevet til forsikringer uden kollektiv enkepension. Efter indhentet udtalelse fra Forsikringsrådet (Finanstilsynet) udtalte Finansministeriet, at man var tilbøjelig til at mene, at en fraskilt hustrus enkepension ikke skulle hindre en sådan overenskomstændring, såfremt den fraskilte hustrus enkepensionsret blev bevaret og udskilt på tidspunktet for overenskomstens ændring, jf. nærmere »Rapport om pensionsrettigheders bevarelse ved separation og skilsmisse«, Finansministeriet 1990, s. 34.

6. Delingsregler, når der er flere enkepensionsberettigede

6.1. Deling af selve enkepensionen

Det ligger som tidligere nævnt forudsætningsvis i 1941-lovens § 2, stk. 3-6, at den pensionsudredende myndighed ikke skal udrede mere i enkepension i tilfælde af flere enkepensionsberettigede, end hvis den pågældende ansatte kun havde efterladt sig en berettiget enke. § 2, stk. 3-6, indeholder reglerne om pensionens fordeling, såfremt der er flere berettigede, hvad enten disse er en enke og en eller flere fraskilte, eller der kun er tale om flere fraskilte.

Delingsreglerne går i de tilfælde, hvor der er en enke og kun én berettiget fraskilt hustru, ud på, at hver af disse to berettigede får enkepension i forhold til det antal påbegyndte år, hvori vedkommen-

de har været gift med manden; den enkeltes andel skal dog mindst udgøre 1/3 af enkepensionen, jf. stk. 3⁹⁾.

Har den fraskilte hustru før mandens død mistet ret til enkepension, enten fordi hun er død, fordi hun har indgået ægteskab, fordi en tidsbegrænset bidragsperiode er udløbet, eller fordi hun har givet afkald på enkepensionsretten, ligger det modsætningsvis i § 2, stk. 5's nedenfor omtalte regler, at den fraskilte hustrus tidligere ret ikke medfører nogen beskæring af enkens ret - pensionen tildeles fuldt ud enken. Også herved er reglernes binding til forsørgelseshensynet understreget.

Det er i Jmstsag 2003/1951 0 antaget, at en mand - med pensionsmyndighedens tiltræden - ved skilsmissen kan aftale med sin hustru, at hustruen skal være berettiget til hele enkepensionen trods mandens indgåelse af nyt ægteskab. Denne fortolkning i strid med lovens fordelingsregel forekommer ikke utvivlsom. Det må i denne sammenhæng erindres, at manden ikke har pligt til at give en ny ægtefælle oplysning om den fraskilte hustrus ret.

Den i og med mandens død fastlagte deling mellem en enke og en berettiget fraskilt hustru ændres ifølge § 2, stk. 5, 1. pkt., ikke i anledning af senere bortfald af den ene berettigedes pensionsret, hvad enten bortfaldet skyldes dødsfald, nyt ægteskab eller andet. Dette gælder dog ikke bortfald i anledning af, at en tidsbestemt bidragsperiode udløber. Ved en sådan bidragsperiodes udløb indtræder enken i den fraskilte hustrus pensionsandel, jf. § 2, stk. 5, 2. pkt., hvilket er ensbetydende med, at enken får den fulde enkepension.

Ovennævnte delingsregler finder, jf. § 2, stk. 6, 1. del, også anvendelse, når manden efterlader sig flere fraskilte enkepensionsbe-

- 9) Det er den principielle ret til enkepension, der er afgørende for fordelingen mellem flere berettigede. At enken efter særlige regler - f.eks. på grund af ret til egenpension eller på grund af stor aldersforskel mellem ægtefællerne - ikke måtte være berettiget til sin andel af enkepensionen, er uden betydning for den anden andelsberettigede, jf. s. 6 i Betænkning afgivet af det i 1950 nedsatte udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret, og jf. Rigsdagstidende 1940-41, till., A sp. 2552.

rettigede hustruer; i tilfælde, hvor enkepensionen skal deles imellem flere end to sådanne berettigede, finder en lighedeling sted, jf. § 2, stk. 6, 2. del, og kravet om, at den enkeltes andel mindst skal udgøre 1/3, bortfalder.

Hvis manden efterlader sig en enke og to fraskilte enkepensionsberettigede hustruer, hvoraf i alt fald den enes pensionsret er tidsbegrænset (og begrænset til en kortere periode end den anden fraskilte hustrus enkepensionsret), opstår det problem, hvad der nærmere ligger i § 2, stk. 6's henvisning til stk. 3-5. Højesteret har i afgørelsen UfR 1985.931 HD fortolket henvisningen således, at ved udløbet af den tidsbegrænsede enkepensionsperiode tilfalder den nu ledige 1/3 såvel den fraskilte hustru som enken. Hele pensionen deles mellem de to efter delingsreglen i § 2, stk. 3, dvs. efter det antal påbegyndte år hver af dem har været gift med manden. Konsekvensen af Højesterets fortolkning af § 2, stk. 6, må formentlig være, at efterlader en mand sig kun to pensionsberettigede fraskilte hustruer, men ingen enke, vil bortfald af den enes pensionsret ved ophøret af hendes bidragsperiode medføre, at den anden indtræder i den førstes pensionsandel i resten af sin - længere - enkepensionsperiode.

I den situation, hvor manden ved dødsfaldet efterlader sig en fraskilt enkepensionsberettiget hustru og samtidig efterlader sig en pensionsberettiget registreret (mandlig) partner, kan der som nævnt ovenfor under 2.1. opstå tvivl om fordelingen af pensionsretten. Umiddelbart finder 1941-loven ikke anvendelse på registrerede partnere, idet 1941-loven omhandler fraskilte kvinders ret til enkepension efter en skilsmisse, jf. § 4, stk. 3, i lov nr. 372 af 7. juni 1989. Det betyder i hvert fald, at registrerede partnere efter en »afregistrering« ikke kan bevare ret til enkepension. Men er det nødvendigvis ensbetydende med, at 1941-lovens delingsregler heller ikke finder anvendelse, når der efterlades en pensionsberettiget registreret partner? Ved besvarelsen af dette spørgsmål må man være opmærksom på, at 1941-lovens hovedperson er den fraskilte hustru. Det er hendes pensionsrettigheder, 1941-loven regulerer, og hendes køn er femininum - og kan efter loven ikke være andet. En efterladt ægtefælles (enkes) pensionsberettigelse hviler derimod ikke på 1941-loven. For 1941-loven er en enkes køn for så vidt ligegyldigt - enken er den, som et andet retsgrundlag end 1941-loven udstyrer med pensionsberettigelse, hvorfor 1941-loven som specialloven må

tage stilling til, hvorledes de to pensionsberettigede skal dele pensionen imellem sig. Da 1941-loven blev udformet forestillede ingen sig, at enken kunne være andet end en kvinde, men nu, hvor lov om registreret partnerskab har ændret denne vaneforestilling, er det klart, at 1941-lovens § 2 er lige egnet til at løse delingsproblemet, hvad enten »enken« er en mand eller en kvinde. Er »enken« en mand i et registreret partnerskab, må § 2 formentlig kunne anvendes analogt i konflikten mellem en fraskilt enkepensionsberettiget hustru og en mand i et registreret partnerskab.

Løsningen er dog ikke utvivlsom, men problemet finder, jf. ovenfor under 2.1., en sikker løsning, hvis 1941-loven gøres kønsneutral.

6.2. Deling af udtrædelsesgodtgørelse eller tilbagekøbsværdi

Hvis der foruden en fraskilt enkepensionsberettiget hustru, der er berettiget til bidrag uden tidsbegrænsning, tillige er en ægtefælle eller endnu en pensionsberettiget fraskilt hustru med ret til enkepension uden tidsbegrænsning, og manden udtræder af sin pensionsordning uden pension, men med ret til udtrædelsesgodtgørelse eller tilbagekøbsværdi, finder de ovenfor omtalte delingsregler i § 2, stk. 3-6, anvendelse på den 1/3 af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien, der er nævnt i § 2, stk. 7, 1. pkt., jf. stk. 7, 2. pkt. og 3. pkt., og jf. ovenfor i afsnit 5.4.

Sker udtrædelsen i separationsperioden, og er der foruden den fraseparerede enke en fraskilt hustru med ret til andel af udtrædelsesgodtgørelsen, er det tvivlsomt, hvordan der skal forholdes med udtrædelsesgodtgørelsen eller tilbagekøbsværdien, og denne tvivl vedrører såvel de situationer, hvor udtrædelsen sker før skiftets afslutning, som de tilfælde, hvor den sker efter. I takt med, at de under 5.5. nævnte problemer løses, løses også disse konflikter.

Er den efterladte »enke« en registreret partner, må reglen i § 2, stk. 7, 2. pkt., formentlig, jf. ovenfor, anvendes analogt.

7. Den pensionsudredende myndigheds eller institutions betaling med frigørende virkning

Så længe den fraskilte hustrus ret til enkepension ikke er anmeldt over for den myndighed eller institution, der skal udrede pensionen, kan pensionen med frigørende virkning udbetales til enken, jf. § 2,

stk. 8, 1. pkt. Tilsvarende gælder det, jf. stk. 8, 2. pkt., at den godtgørelse eller tilbagekøbsværdi, som betinges af mandens udtræden af pensionsordningen uden pension, med frigørende virkning kan udbetales til manden, så længe den fraskilte hustru ikke har anmeldt sin ret.

Hustruen skal under vilkårsforhandlingen på statsamtet vejledes om, at hun skal anmelde sin ret, jf. opløsningscirkulæret § 4, stk. 4.

Betænkninger og litteratur

Rapport om pensionsrettigheders bevarelse ved separation og skilsmisse, Finansministeriet 1990.

Betænkning afgivet af det af finansministeren under 14. april 1950 nedsatte udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret.

Betænkning afgivet af det af finansministeren under 31. maj 1938 nedsatte udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret, Kbhv. 1939.

Betænkning nr. 501/1968 om opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed, s. 8-16.

Udkast til Lov om Ægteskabets retsvirkninger, Kbhv. 1918, s. 129-31.

Svend Danielsen, Mogens Hornslet og Knud Knudsen: Ægteskabsloven, Jurist- og økonomforbundets Forlag, 2. udg., 1984, s. 278 og s. 419-437.

I. Lund-Andersen m.fl.: Familieret, 3. udgave, 1990, Jurist- og økonomforbundets Forlag, s. 212-223 og s. 463-484.

Linda Nielsen: Familieformueretten, 1993.

Ombudsmandens beretning, 1982, s. 58-65.

I øvrigt:

Bent Unmarck Larsen: UfR. 1989 B, s. 31-35.

Jan Locher: Advokaten 1983, s.37-42.

Linda Nielsen: UfR. 1988 B s. 161-69 og Lov og Ret, 1991, s. 22-24.

Irene Nørgaard: Separation og skilsmisse, G.E.C. Gads Forlag, 2. udg. Kbhv. 1990, s. 87-91 og s. 116-120 og Advokaten 1990, s. 227-228.

Finn Taksøe-Jensen og Jesper Vorstrup Rasmussen: Familieretten, G.E.C. Gads Forlag, Kbhv. 1990, s. 281-284.

Bilag 4

Europa-Parlamentets beslutning om deling af pensionsrettigheder

6. Pensionsrettigheder for fraskilte eller separerede kvinder

A3-0418/93

Beslutning om deling af pensionsrettigheder til fordel for kvinder, der er skilt eller separeret fra deres ægtefælle, i EF's medlemsstater

Europa-Parlamentet,

- der henviser til forslag til beslutning af Lulling om deling af pensionsrettigheder til fordel for kvinder, der er skilt eller separeret fra deres ægtefælle (B3-1046/91),
 - der henviser til andragende nr. 479/92 af Nicole Penninckx, belgisk statsborger, om alderspension,
 - der henviser til forretningsordenens artikel 45,
 - der henviser til betænkning fra Udvalget om Kvinders Rettigheder (A3-0418/93),
- A. der konstaterer, at antallet af skilsmisser er steget kraftigt i praktisk taget alle medlemsstater, hvilket har bevirket, at mange tidligere ægtefæller og navnlig kvinder, der har afbrudt deres erhvervsarbejde for at tage sig af hjemmet og børnenes opdragelse, befinder sig i en vanskelig situation, navnlig hvad angår invalide- og alderspension,

- B. der henviser til, at befolkningens højere levealder medfører en krise for de pensionsordninger, der udelukkende bygger på, at de nødvendige pensionsmidler opkræves hos en skrumpende erhvervsaktiv befolkning, og til, at de traditionelle ordninger i de fleste medlemsstater til en vis grad gør den hjemmegående ægtefælle, i de fleste tilfælde kvinden, afhængig af den anden ægtefælle, for så vidt angår alle aspekter af den sociale sikring,
- C. der henviser til sin beslutning af 25. januar 1991 ⁽¹⁾ om det indre marked og følgerne heraf for kvinderne i EF, hvori der blandt andet rettedes en opfordring til Kommissionen om at foretage en sammenlignende undersøgelse af delingen af pensionsrettigheder i tilfælde af skilsmisse i de forskellige medlemsstater med henblik på udarbejdelse af procedurer, der sikrer en harmonisering af disse rettigheder og ækvivalens af de retlige følger, og til, at hovedelementet i den sociale sikring må bestå i at sikre det enkelte menneske en selvstændig ret til sociale ydelser, herunder navnlig til invalide- og alderspension, uanset civilstand,
- D. der henviser til, at der, indtil der er skabt en sådan autonom og uafhængig social sikring af ægtefæller uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet, bør tilvejebringes en løsning på de ofte dramatiske problemer, som mangelen på en sådan autonom social sikring medfører, navnlig for fraskilte kvinder, som har afsat en del af deres liv til at tage sig af hjemmet og børnenes opdragelse,
- E. der henviser til, at der i visse af Fællesskabets medlemsstater findes et system med deling af pensionsrettighederne i tilfælde af skilsmisse, mens spørgsmålet om deling af pensionsrettighederne er til drøftelse i andre medlemsstater,
- F. der henviser til, at der gennem en fællesskabsretsakt og som led i politikken til sikring af ligestilling af mænd og kvinder bør ske en harmonisering af de nationale lovbestemmelser om dels deling af pensionsrettigheder, dels pensionsdeling,
1. mener, at medlemsstaterne burde træffe de nødvendige foranstaltninger til indførelse af en ordning om deling af pensionsrettigheder i tilfælde af separation eller skilsmisse;
 2. anmoder desuden medlemsstaterne om i overensstemmelse med Rådets henstilling 92/441/EØF af 24. juni 1992 ⁽²⁾ om fælles kriterier i forbindelse med sikring af tilstrækkelige indtægter og ydelser fra socialbeskyttelsesordninger at træffe de nødvendige foranstaltninger, således at alle separerede og fraskilte får ret til indtægter og ydelser, der er tilstrækkelige til at leve en menneskeverdigt tilværelse, navnlig hvad angår pensionsrettigheder; opfordrer Kommissionen til at undersøge mulighederne for indførelse af en ordning med deling af pensionsrettigheder, som i forhold til de generelt gældende skilsmissebestemmelser i medlemsstaterne vil bevirke en større grad af ligestilling mellem tidligere ægtefæller og navnlig en bedre social sikring af fraskilte ægtefæller, som har afbrudt deres erhvervsarbejde for at tage sig af familien;
 3. henstiller i denne forbindelse endvidere til de medlemsstater, der endnu ikke måtte have gjort dette, at indføre bestemmelser i deres sociale sikringsordninger, som fastsætter:
 - deling af pensionsrettigheder i tilfælde af skilsmisse, både for så vidt angår lovbestemte ordninger og erhvervstilknyttede sociale sikringsordninger,
 - mulighed for tilbagekøb af pensionsrettigheder for forsikringsperioder under ægteskabet,
 - at denne ret ikke kan gøres betinget af, hvem af ægtefællerne der er den skyldige part, og at den gælder fra det tidspunkt, pensionen faktisk udbetales,
 - at denne ret beregnes efter ægteskabets varighed og kun kan bortfalde, såfremt ægtefællen selv modtager en pension, som giver vedkommende en tilstrækkelig indtægt.
 - at delingen bør være obligatorisk, uafhængigt af formueforholdet mellem ægtefællerne og uden den civile dommers mellemkomst,

⁽¹⁾ EFT C 48 af 25.02.1991, s. 222.⁽²⁾ EFT L 245 af 26.08.1992, s. 46.

Fredag den 21. januar 1994

- at det fastsatte formueforhold mellem ægtefællerne ikke må gøre det muligt i tilfælde af skilsmisse at opgive en deling af de erhvervede pensionsrettigheder eller pensioner under ægteskabet,
 - at det bør gøres lettere for den fraskilte ægtefælle, som afbryder sin erhvervskarriere for at tage sig af familien, fortsat at være forsikret,
 - at enhver forskelsbehandling af gifte og fraskilte bør undgås, således at de behandles nøjagtigt ens,
 - at delingen af pensionsrettighederne bør gennemføres på tidspunktet for skilsmissen for at gøre det muligt for den ægtefælle, der har afbrudt sin erhvervskarriere under ægteskabet for at tage sig af et mindreårigt barn eller påtage sig andre familiemæssige byrder, selv at erhverve pensionsrettigheder eller supplere disse; i forbindelse med delingen anses ægteskabet for ophørt på datoen for indgivelsen af skilsmisseanmodningen og ikke den dag, hvor skilsmisedommen afsiges;
4. erindrer om, at medlemsstaterne i Rådets henstilling 92/442/EØF af 27. juli 1992 ⁽¹⁾ om overensstemmelse mellem målene og politikken for social beskyttelse opfordres til at tilpasse deres socialbeskyttelsesordninger, således at
- situationen med hensyn til beregning af pensionsrettigheder gøres mindre ugunstig, blandt andet gennem muligheden for indbetaling af frivillige bidrag for lønmodtagere, som i perioder har afbrudt deres beskæftigelse for at opdrage deres børn,
 - pensionsordningerne tilpasses til ændringerne i adfærd og familiestruktur,
 - tilpasningen af betingelserne for at opnå pensionsrettigheder, navnlig ret til supplerende pension, fremmes for at undgå, at lønmodtagernes mobilitet hæmmes,
 - sikringsperioder i forbindelse med moderskab og pleje harmoniseres i opadgående retning,
 - pensionsalderen for kvinder berørt af fattigdom sænkes,
 - der indføres sociale sikringsforanstaltninger, som skal sikre kvinder uden tilknytning til arbejdsmarkedet en tilstrækkelig indtægt;
5. anmoder Kommissionen om at iværksætte en oplysningskampagne med det formål at gøre regeringerne og alle interesserede opmærksomme på de vanskeligheder navnlig med hensyn til social sikring og pension, der opstår især for kvinder efter separation eller skilsmisse, samt på nødvendigheden af at indføre en ordning med deling af pensionsrettigheder eller pensionsdeling i tilfælde af skilsmisse i samtlige medlemsstater, da kvinder ofte på grund af pligter i familien ikke har noget erhvervsarbejde eller må afbryde dette og således kun har optjent begrænsede eller slet ingen pensionsrettigheder;
6. anmoder Kommissionen om at undersøge, hvorledes fraskilte kvinders situation med hensyn til generhvervelse af pensionsrettigheder kan blive berørt af princippet om fri bevægelighed for arbejdstagere, og fremsætte relevante forslag om dette spørgsmål;
7. anmoder Kommissionen om at undersøge muligheden for at forelægge et forslag om at udbygge direktiverne om lige behandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring til at omfatte deling af pensionsrettigheder med henblik på koordinering af de forskellige medlemsstaters bestemmelser om separation og skilsmisse;
8. anmoder Kommissionen om at foregå med et godt eksempel og forelægge et forslag om udbygning af vedtægten for EF-tjenestemænd på dette område, således at pensionsretten ikke længere kædes sammen med retten til underholdsbidrag;
9. pålægger sin formand at sende denne beslutning til Rådet, Kommissionen, medlemsstaternes regeringer og europæiske og nationale ligestillingsorganer.

⁽¹⁾ EFT L 245 af 26.8.1992, s. 49

Bilag 5

Spørgeskemaer til kapitel 7**I. Spørgeskema om eksisterende pensionsordninger i ansættelsesforhold pr. 31. december 1993²²⁾****1.**

Pensionsinstitut:	Evt. pensionsordning:
(navn)	
* Tværgående pensionskasse	•
* Livsforsikringsselskaber	•
* Firmapensionskasser	•
* Pengeinstitut	•
* Andet	•

2.

- Er ordningen bidragsdefineret? •
- Ydelsesdefineret (tilsagnsordning)? •
- Evt. både bidragsdefineret og ydelsesdefineret •

22) Dette spørgeskema er besvaret af Assurandør-Societetets medlemmer.

3.

Det samlede antal sikrede (medlemmer/personer?) i pensionsordningen pr. 31/12 1993(incl. pensionister og hvilende medlemmer)	
Heraf	
.....mændover 45 år
under 45 år
Heraf	
.....kvinderover 45 år
under 45 år

4.

Udløses der ved sikredes/pensionsopsparerens død en ydelse/et beløb til den efterladte ægtefælle	
nej	•
ja	•
valgmulighed	•

5.

Hvis ja, er ydelsen:	
a) løbende, livsvarige ydelser	•
b) løbende, tidsbegrænsede ydelser	•
c) rate-/kapital-/éngangsydelser	•
d) kombination af a), b) og c)	•
Hvis d), da procentvis fordeling mellem a), b) og c):	a) pct. b) pct. c) pct.

6.

Hvis valgmuligheden med hensyn til ægtefællepension (ÆP)		
a) ved indtræden i pensionsordningen		
	tilvalg af ÆP	•
	fravalg af ÆP	•
	andet	D
b) ved objektiv begivenhed	Ja • Hvis ja, hvilke	Nej •
c) fravalg ved bestemt levealder	Ja • Hvis ja, hvilken	Nej •
d) anden valgmulighed	Ja • Hvis ja, hvilken	Nej •

7.

Er ægtefællepensionen defineret i forhold til:		
egenpension (EP)	• pct. af EP
lønnen	• pct. af løn
Hvis ægtefællepensionen er helt eller delvist valgfri, angives intervallerne for ægtefællepensionens størrelse		

II. Spørgeskema om eksisterende pensionsordninger i ansættelsesforhold pr. 31. december 1993²³⁾

1.

Pensionsinstitut:	Evt. pensionsordning:
(navn)	(navn)
* Tværgående pensionskasse	•
* Liv A/S	•
* Firmapensionskasse	•
* Pengeinstitut	•
* Andet	•

2.

Et ordningen bidragsdefineret? •

Ydelsesdefineret (tilsagnsordning)? •

23) Dette spørgeskema er besvaret af Arbejdsmarkedspensionsrådets og AMP-Samarbejdets medlemmer, Arbejdsministeriet (ATP) og af Finansministeriet for det statslige og kommunale tjenstemands-pensionsområde.

3.

Det samlede antal sikrede (medlemmer/personer?) i pensionsordningen pr. 31/12 1993(incl. pensionister og hvilende medlemmer)	
Herafover 45 år
.....mændunder 45 år
Herafover 45 år
.....kvinderunder 45 år

4.

Antal ægtefællepensionister pr. 31/12 1993i alt
.....mændkvinder

5.

Indeholder ordningen en ydelse/et beløb, der udbetales til den efterladte ægtefælle ved sikredes/pensionsopsparerens død	
nej	•
ja (se under pkt. 6)	•
valgmulighed (se under pkt. 7)	•

6.

Hvis ja, er ydelsen:	
a) løbende, livsvarige ydelser	•
b) løbende, tidsbegrænsede ydelser	•
c) rate-/kapital-/éngangsydelser	•
d) kombination af a), b) og c)	•
Hvis d), da procentvis fordeling mellem a), b) og c):	angives i:
	a)..... pct.
	b)..... pct.
	c)..... pct.

7.

Hvis valgmulighed		
a) ved indtræden i pensionsordningen		
	tilvalg af ÆP	•
	fravalg af ÆP	•
b) ved objektiv begivenhed		•
hvilke.....		
c) fravalg ved bestemt levealder	•	
hvilken.....		
d) andet	•	
hvilken.....		

Bilag 6

Uddrag fra "Redegørelse fra Arbejdsmarkedspensionsudvalget", Arbejdsministeriet, december 1988

I.4. Begrebet "arbejdsmarkedspensionsordning"

Hovedudvalget har drøftet hvorledes, man kan afgrænse begrebet arbejdsmarkedspension overfor såvel andre pensionsformer som andre former for opsparing. Udvalget har ikke forsøgt at nå frem til en udtømmende beskrivelse, men har alene ønsket at fremdrage nogle centrale træk, der karakteriserer arbejdsmarkedspensionsordninger. Det er herefter udvalgets opfattelse, at arbejdsmarkedspensionsordninger for det første er ordninger, **som** er knyttet til et ansættelsesforhold, **som** hviler på lovgivning og/eller aftaler om bidrag fra arbejdsgiver og lønmodtager, og **som** udløser en ydelse i forbindelse med alderspensionering.

Arbejdsmarkedspensionsordninger er for det andet ordninger, hvor arbejdsgiveren har påtaget sig en pensionsforpligtelse, og hvor der sker en anden form for finansiering end indbetaling af bidrag fra både arbejdsgiver og lønmodtager. Det gælder f.eks. tjenestemandspensionssystemet og visse andre tilsagnsordninger i ansættelsesforhold.

Uden for denne afgrænsning falder andre pensionsordninger, som lønmodtagere har etableret, men uden for ansættelsesforholdet. Selvstændiges og andre befolkningsgruppers pensionsordninger er heller ikke omfattet.

Gruppelivsforsikringer, som enten ikke indeholder nogen alderspension eller ikke er knyttet til ansættelsesforholdet er heller ikke i sig selv arbejdsmarkedspensionsordninger.

Derimod er der naturligvis ikke noget til hinder for, at en arbejdsmarkedspensionsordning indeholder en gruppelivsordning på samme måde som den kan indeholde en række andre ydelser end alderspension, f.eks, invalidepension og ægtefællepension.

Endvidere bemærkes, at det kan være meget vanskeligt at opstille præcise retningslinier for især kravet om, at en ordning er knyttet til ansættelsesforholdet. Redegørelsen fra underudvalg b om de eksisterende pensionsordninger illustrerer dette forhold. Udvalget finder, at videre overvejelser på dette område må afhænge af den karakter, som yderligere udbredelse af arbejdsmarkedspensionsordninger må få.

Det skal ses i sammenhæng med, at begrebet arbejdsmarkedspension har været et arbejdsgrundlag for udvalgets overvejelser, og at afgrænsningen ikke er udtryk for krav eller ønsker, som det i øvrigt ud fra forskellige synspunkter kan være hensigtsmæssigt at stille til arbejdsmarkedspensionsordninger.

Bilag 7

Lovskitse - Bestemmelser om bevarelse af ægtefællepensionsret ved separation og skilsmisse

§ A. En frasepareret eller fraskilt ægtefælle bevarer ret til ægtefællepension efter sin tidligere ægtefælle, såfremt

- 1) den tidligere ægtefælle er bidragspligtig over for den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle på separations- eller skilsmissetidspunktet,
- 2) parternes ægteskab inden separationen eller skilsmisse uden forudgående separation har bestået i mindst 10 år, og
- 3) den tidligere ægtefælle har en pensionsordning,
 - a) der er oprettet som eller er led i et ansættelsesforhold, eller i ATP,
 - b) der er i kraft ved separationen eller skilsmissen, og
 - c) som indeholder en kollektivt beregnet ægtefællepensionsordning.

Stk. 2. Såfremt bidragets størrelse er aftalt mellem ægtefællerne, bevares ret til ægtefællepension kun, hvis det på separations- tidspunktet eller skilsmissetidspunktet aftalte bidrag for hele bidragsperioden mindst svarer til det på dette tidspunkt gældende normalbidrag for børn.

Stk. 3. Ægtefællerne kan aftale, at retten til ægtefællepension ikke skal bevares. Aftalen skal da fremgå af bevillingen eller dommen.

§ B. Såfremt pligten til at yde underholdsbidrag er tidsbegrænset, er en frasepareret eller fraskilt ægtefælle kun berettiget til at oppebære ægtefællepension i samme tidsrum.

Stk. 2. Ved udbetaling af kapitaliserede ydelser efter ATP-lovens § 11 tages der alene hensyn til, om der er bidragspligt ved

tidspunktet for medlemmets død, men ikke om denne bidragspligt er tidsbegrænset.

§ C. Ret til ægtefællepension efter § A bortfalder, hvis vedkommende indgår nyt ægteskab, og indtræder ikke på ny, selv om det nye ægteskab ophører.

§ D. Ægtefællepensionsretten berøres ikke af, at der efter separation eller skilsmisse ved dom, udelukkende eller dog i det væsentlige på grund af efterfølgende omstændigheder, eller ved aftale sker ændring af afgørelse eller aftale om bidragspligt, bidragets størrelse eller ægtefællepensionsretten.

Stk. 2. Såfremt der i forbindelse med skilsmisse ved dom eller ved aftale træffes en anden beslutning om bidragspligt eller om ægtefællepensionsret end ved separationen, er det ved skilsmissen besluttede dog afgørende for ægtefællepensionsrettens bevarelse efter § A.

§ E. Såfremt den tidligere ægtefælle har indgået nyt ægteskab, og såvel den fraskilte som den efterlevende ægtefælle er berettiget til ægtefællepension, eller såfremt der i øvrigt er flere berettigede, deles ægtefællepensionen imellem dem i forhold til det antal påbegyndte år, hvori hver af dem indtil separationen, skilsmissen eller dødsfaldet har været gift med den bidragspligtige. Den efterlevende ægtefælles andel skal dog mindst udgøre 1/3 af pensionen.

§ F. Efter den tidligere ægtefælles død påvirker bortfald af pensionsretten for en af de berettigede ikke den eller de øvriges andel af ægtefællepensionen. Er en frasepareret eller fraskilt ægtefælles pensionsret begrænset efter § B, indtræder en efterlevende ægtefælle og eventuelt andre berettigede dog ved ophøret af dette tidsrum i den fraseparerede eller fraskilte ægtefælles pensionsandel. § E finder tilsvarende anvendelse.

§ G. Den tidligere ægtefælle kan kun tilbagekøbe eller udtræde af pensionsordningen uden pension med en udtrædelsesgodtgørelse, såfremt en frasepareret eller fraskilt ægtefælle, der har bevaret ret til ægtefællepension, skriftligt erklærer sig enig heri, eller såfremt 1/3 af godtgørelsen eller tilbagekøbsværdien udbetales til

den eller de fraseparerede eller fraskilte ægtefæller. Er der flere berettigede, fordeles beløbet mellem dem efter § E, 1. pkt.

Stk. 2. Har den tidligere ægtefælle en nuværende ægtefælle, som er berettiget til ægtefællepension i den tidligere ægtefælles pensionsordning, reduceres en fraskilt ægtefælles ret efter stk. 1 i overensstemmelse med § E.

§ H. Så længe den myndighed eller institution, der har pligt til at udbetale ægtefællepensionen, ikke har modtaget skriftlig underretning om en frasepareret eller fraskilt ægtefælles ret til ægtefællepension, kan ægtefællepensionen med frigørende virkning udbetales til den efterlevende ægtefælle og til eventuelt andre berettigede. Tilsvarende kan den godtgørelse eller tilbagekøbsværdi, som omhandles i § G, med frigørende virkning udbetales til den tidligere ægtefælle og eventuelt andre berettigede.

§ I. Såfremt ægtefællepension er sikret ved en individuel overlevelserente oprettet som led i ansættelsesforholdet, overgår overlevelserenten ved separation eller skilsmisse til den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle. Såfremt overlevelserentens værdi kan overføres til den tidligere ægtefælles egenpensionsordning, tilfalder den kun den fraseparerede eller fraskilte, såfremt vedkommende er berettiget til bidrag, og ægteskabet har varet i mindst 10 år.

Stk. 2. § A, stk. 3, finder tilsvarende anvendelse.

§ J. Loven træder i kraft den

Stk. 2. Lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse med senere ændringer ophæves. §§ 1 og 2 i lov nr. 102 af 14. marts 1941 finder dog fortsat anvendelse for fraskilte hustruer, der har bevaret ret til enkepension på grundlag af en skilsmisse før den i stk. 1 nævnte dato.

Stk. 3. Hustruer, der er frasepareret ved lovens ikrafttræden, bevarer ret til enkepension efter lov nr. 102 af 14. marts 1941.

Stk. 4. Loven gør ingen ændring i den ret til bevarelse af ægtefællepension, som nogen efter en pensionsordning havde ved lovens ikrafttræden.

